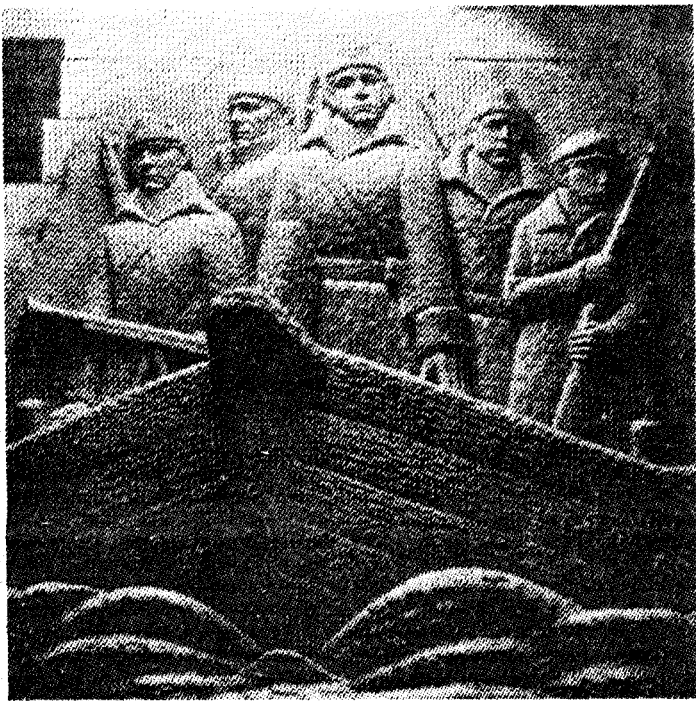

tv-15 naš TOVARIS

Št. 42
23. oktobra 1986
Leto XXIV

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Zbor skupnosti partizanskih pomorščakov Slovenije

V soboto, 18. oktobra, so se v glavni dvorani delovne organizacije Splošne plovbe, eni največjih jugoslovanskih ladjark, zbrali na redni skupščini borci Skupnosti partizanskih pomorščakov Slovenije. Nazadnje so se tako sestali pred štirimi leti.

V prazničnem ozračju in prostoru se je zbralo blizu 230 nekdanjih partizanskih pomorščakov, poleg številnih gostov z obale in Slovenije pa tudi zamejstva.

Slovenskih partizanskih pomorščakov je bilo okrog tisoč, skoraj tristo jih je partizani v Sloveniji – predvsem v slovenskem Primorju, približno sedemsto pa jih je prišlo z enotami prekomorcev in so se vključili v posamezne mornariške enote in inštitucije. Dvestoštirideset partizanov – mornarjev je med vojno padlo, nad tristo pa jih je bilo ranjenih. Na tokratnem zboru je poročila o štiriletnem delu skupnosti podal Miro Kocjan, ki je med drugim podal pregled dosedanje dejavnosti in program dela za naprej. Dejal je, da lahko o opravljenem delu spregovorijo pomorščaki v glavnem pohvalno. V minule obdobju so poskrbeli predvsem za krepitev stikov z organizacijami združenega dela s področja pomorstva. Ta povezava je vse bolj intenzivna in se vse bolj organsko vrašča v njihovo tekoče življenje. Borci-pomorščaki so zadovoljni, da jih ne vabijo le na proslave in obletnice, ampak

tudi sicer, ko je beseda o delu, včasih tudi o bistvenih problemih za razvoj.

Na tokratnem zboru pomorščakov-partizanov Slovenije so podelili deset srebrnih in petdeset bronastih plaket Komande vojne mornarice. Borcem jih je izročil admiral Čulić, ki je bil navzoč s skupno oficirjev – pomorščakov. Vsi udeleženci so ob tej priložnosti podprli predlog, naj bi poveljstvo vojne mornarice prihodnje leto, ko bomo slavili 45. obletico nastanka mornarice NOVJ, podelili zlato plaketo Skupnosti partizanskih pomorščakov Slovenije.

Dosedanjemu odboru skupnosti so zbrani borci podaljšali mandat za naslednje štiriletno obdobje, vanj pa vključili tudi nekaj delegatov iz zamejstva, saj so od tam prišli številni pripadniki mornarice NOVJ. Slovesnost je zaokrožila še prijetna razstava o mornariških uniformah iz prejšnjih stoletij, ki jo je prispeval piranski pomorski muzej. V dvorani, kjer je bil zbor, je bila na ogled tudi majhna priložnostna razstava modelov nekdanjih partizanskih plovil – oboroženih ladij in patrolnih čolnov, ki jih je izdelal Marcel Blažina iz Izole.

»Posebno prijetno mi je tudi, da lahko poudarim namen stikov, ki jih imamo z našimi pomorščaki iz zamejstva. Bogatim jih s pobudami, ki so vredne podpore...«, je dejal v svojem govoru predsednik te skupnosti Miro Kocjan in do-

dal, da so slovenski pomorščaki pač del skupnosti vseh jugoslovanskih partizanskih pomorščakov, ki jim gre vsem za to, da bi na vsakem koraku in povsod uveljavljali avnajska načela, zasnovana na bratstvu in enotnosti.

Ko je Miro Kocjan spregovoril o pomorstvu danes, je navedel nekatere uspehe, ki so nesporni, niso pa globalni. Povedal je, da imamo približno 320 ladij s štirimi milijoni tonami nosilnosti, pri čemer pa je starost našega ladjevja že presegla kritično mejo in se suče med 15 in 18 leti, po veljavnih pomorskih kriterijih pa začne ladja starati že po desetih letih plovbe. K temu je dodal še podatke o zaskrbljujočih številkah ustvarjanega deviznega priliva naše trgovske mornarice in dodal, da očitno manjkajo sistemske rešitve. Tem razmišljanjem je dodal še pogled na posodabljanje pomorskega prometa, ki doživlja v svetu neverjetno hiter tehnološki razvoj. Splošna plovba, slovenska delovna organizacija na tem področju, si kar najbolj prizadeva modernizirati svoje ladjevje, pri čemer pa je žgoč problem vprašanje posojil za gradnjo in nakup novih ladij.

Partizani-pomorščaki so torej zborovali delovno in pokazali, da tradicije niso le v obujanju spominov, ampak tudi v tvornem sodelovanju z doganjanji današnjega dne.

M. K.

Domicil 24. narodnoosvobodilni brigadi Fontanot

Zdaj domujejo v Izoli in Piranu

Med brigadami, ki so se bojevale proti okupatorju na Slovenskem, je bila tudi znana brigada italijanskih rodoljubov, ki so jo poimenovali po bratih Fontanot. Razvrščena je bila v 7. korpus in v 18. divizijo slovenskih partizanskih enot.

Med borci te brigade jih je bilo tudi 38 iz piranske občine. Znano je, da so se v brigado Fontanot prostovoljno prijavili borci drugih slovenskih brigad, ki so znali govoriti italijansko ali pa so bili sami Italijani. Torej ni naključje, da so bili v tej brigadi številni borci iz vseh obalnih občin ter z Goriškega in Furlanije.

Mnogi teh borcev so bili prej vključeni v sestavo Tržaške brigade, v bataljonu, ki so ga že takrat imenovali po bratih Fontanot.

Naj osvežimo še spomin na brata, po kateri nosi omenjena brigada ime. Doma sta bila iz vasi Ronke v tržaški občini v Furlaniji. Oba sta padla v vrstah borcev Tržaške brigade (imenovane tudi Triestina). Bataljon, o katerem smo spregovorili že zgoraj, pa je poleg tega, da je nosil njuno ime, znan predvsem po prenosu ranjencev iz bolnišnic Franje in Pavle v Belo krajino.

Piranski občinski odbor zveze združenj borcev NOV je že decembra lani predlagal njihovi občinski skupščini, naj podeli brigadi Fontanot občinski domicil; predlog je podprl tudi RO ZZB NOV Slovenije.

Tako je piranska občinska skupščina poleg izolske postala že druga, ki je, ob občinskem prazniku, fontanotovcem domicil. Posebno pozornost so ob tej priložnosti v Piranu posvetili dejstvu, da je v omenjeni brigadi padlo v bojih tudi šest domačinov: Libero Delbelo z Ravna, Marjan Hrvatini, Sestro Valetti in Germano Petronio, vsi iz Strunjana ter Feruccio Rotta iz Seče.

Foto-dokument: Ustanovitev brigade Fontanot na Suhorju

Spomnimo se, da je bilo operativno območje fontanotovcev pod Gorjanci, kjer so dlje časa branili in pazili na vse poti, ki so vodile proti Beli krajini. Sodelovali so tudi v sestavi 18. divizije pri osvobajanju Kočevja, Ribnice, in Grosuplja ter končno tudi pri osvoboditvi Ljubljane. V Trst so borci te brigade prikorakali 20. maja 1945.

Ob letošnjem dnevu piranskega občinskega praznika so imeli borci brigade Fontanot svoj prvi zbor. Izvolili so vodstvo brigade, sprejeli smernice za svoje nadaljnje delovanje, na ogled pa so bile tudi fotografije iz njihovega življenja in bojov v vojnem času.

Zbor brigade so pozdravili številni gostje z one strani meje, predstavniki ANPI iz Trsta, Tržiča in Pordenona, iz Novega mesta in Metlike ter iz slovenskega glavnega mesta. Zbrane je med drugim pozdravil predsednik koordinacijskega odbora odborov enot in služb NOV in POS Dušan Gorkič, ki je poudaril, da je tudi ta brigada s svetlimi črkami vpisana v zgodovino naših brigad in njihovega boja za osvoboditev.

Plinio Tomasin je v govoru borcem obudil spomin na bojno pot brigade Fontanot, predsednik predsedstva RO ZZB NOV Slovenije Božidar Gorjan pa je poudaril še drugačen pomen te brigade. Brigado so namreč soustanovili vsi tisti ljudje na območju meje med dvema narodom, ki so tako našli izhod in pot do uspešnega boja proti fašizmu, saj je bil ta enako hud v Italiji kakor tudi pri nas. Italijanska brigada je na naših tleh pomenila bogastvo medčloveškega sodelovanja, ki ga naši ljudje nikoli ne bodo pozabili.

Na piranski slovesnosti je Božidar Gorjan novoizvoljenemu odboru brigade Fontanot in njenemu zastavonoši Ivanu Čeligu izročil nov brigadni prapor; na slovesni seji skupščine občine Piran pa so med drugimi priznanji podelili tudi spominsko listino, ki jo je prejel novi predsednik brigade Fontanot Mario Abram, predsednica piranske občinske skupščine. Tatjana Kosovel pa je pripela na brigadni prapor častni trak in zbrašim občanom ter gostom še enkrat pojasnila pomen brigade Fontanot v času NOB za Slovence.

Milan Cirk

S Svetom Kobalom o nekaterih vprašanjih z gospodarskega področja

Škodljivo poenostavljanje informacij

Povprečni slovenski OD na prvih straneh jugoslovanskega tiska

Današnji pogovor, oziroma vprašanja, smo zastavili tovarišu Svetu Kobalu, predsedniku komisije za ekonomsko-gospodarska vprašanja pri predsedstvu RO ZZB NOV Slovenije. Vrsta je namreč tem, ki jih na sejah forumov sicer obravnavamo, kritiziramo, predlagamo, v njih pa ni vedno čutiti pravega življenja, ker so vse preveč zasuta z raznovrstnimi podatki, iz katerih je potem težko razbrati bistvo.

Našega sogovornika smo želeli tokrat vprašati o več različnih stvareh: pod naslovi o ekonomskih neenakostih v naši državi se v zadnjem času vse pogosteje (zlasti v drugih republikah) tisk sprašuje, kaj je zdaj s slovenskim gospodarstvom in kje je pravzaprav pravica, če upoštevamo, da je rast cen v Sloveniji za približno šestino večja kot v Srbiji ali če zajamemo podatek, da je lani povprečna makedonska plača dosegala pet starih milijonov dinarjev pri 9,6 odstotni rasti industrijske proizvodnje, v Sloveniji pa je le-ta tedaj rasla za 1,7 odstotka.

Za odnose v Jugoslaviji ni bolj škodljivega kot poenostavljene informacije, ki ne prispevajo k boljšemu medsebojnemu poznavanju, temveč povzročajo le vroči kri. Vsak izdvojen podatek je pravzaprav dezinformacija. Če omenjamo porast cen proizvajalcev po republikah in za vso državo, je treba vedeti, da tako primerjanje ni korektno, ker vsaka republika izračunava porast cen proizvajalcev po svojem ponderju in rezultat ni primerljiv z drugimi. Prav tako bi morali objaviti podatke o porastu cen enakega blaga v vsej državi, kajti porast cen v posamezni republici je odvisen od strukture njene proizvodnje. Vedeti bi tudi morali, pod kakšnim režimom kontrole cen so bili njeni proizvodi v daljšem obdobju in kakšne cene dosegajo tudi na zunanjih trgih. Nujno bi bilo potrebno tudi vedeti, ali gre za monopolne proizvode, pri katerih proizvajalec pri prodaji zahteva razne dodatke k ceni ali združevanje sredstev za razvoj, kar v redni statistiki, ki spremlja cene, sploh ni zajeto. Če se cene formirajo prosto ob veliki konkurenci, pa so višje kot pri drugih proizvajalcih, se moramo vprašati, kaj take višje cene omogoča in zakaj tudi drugi ne prodajajo po višjih cenah. Očitno gre v takem primeru za večjo kvaliteto, ki jo je kupec pripravljeno plačati, torej gre za res prave tržne odnose. Težko bi verjeli, da nekateri proizvajalci ali področja ne dvigujejo cen v skrbi za stabilizacijo, če bi jim razmere ali režim kontrole cen to dopuščal. Bližje je resnica, da jih ne morejo, saj trg ni pripravljen sprejeti njihovih proizvodov po višjih cenah. In še z drugimi podatki bi morali razpolagati za korektno oceno.

Ali so osebni dohodki v določeni sredini preveliki ali premajhni, ne določa fizični porast proizvodnje, temveč dohodek, ki mora pokriti osebne dohodke, druge obveze ter omogočiti nadaljnji razvoj. Gospodarstvo Slove-

nije ustvari kljub nominalno višjim osebnim dohodkom vedno relativno največjo akumulacijo in najmanjše izgube ob dejstvu, da posluje z najbolj zastarelimi in odpisanimi osnovnimi sredstvi. Očitno pa nekateri ob nominalno nizkih osebnih dohodkih ustvarijo nižjo akumulativnost, oziroma nadpovprečne izgube, čeprav delajo na modernjših proizvodnih sredstvih. Poleg tega nominalna višina osebnih dohodkov še ne pokaže resničnega realnega standarda zaposlenih in prebivalstva. Razvitejši sredine imajo praviloma tudi višje življenjske stroške kakor sredine, za katere so značilne nederne oblike potrošnje. Naša statistika najbolj realno prikazuje dohodke le v družbenem sektorju, daleč podcenjeno pa zlasti v privatnem kmetijstvu in drugih dejavnostih, ki niso vključene v tokove, ki bi jih statistika lahko ustrezno zajela, in podobno.

O partijski pobudi, da naj bi začeli resneje razmišljati o uvajanju tako imenovanih »dvodelnih« osebni dohodkov po vsej državi, pravijo, da je naletela na zid tišine. Drug tak poskus je opravila zvezna vlada z zakonom o plačah v juniju, da bi do neke mere preprečila splošno anarhijo na tem področju. Pa je v hipu dobila pod nos, da ne zna pomesti najprej pred svojim pragom. Kaj vi menite, kje so tu dolgoročneje rešitve?

V vseh predlogih in sklepih, ki ste jih omenili, je navzoča težnja po tem, da naj bi se delitev za osebne dohodke odvijala po enotnem jugoslovanskem obrazcu, kar naj bi zagotavljalo ustrezne, s planom predvidene porpore v delitvi družbenega proizvoda. Če odmislimo, da je uveljavitev vsakega splošnega obrazca, v katerega naj bi stlačili pestro življenje, iluzija, pa bi že pritiski v tej smeri pomenili nadaljnje zmanjšanje učinkovitosti, rentabilnosti in še slabše gospodarjenje z družbenimi sredstvi. Ne smemo pozabiti, da se splošni predpisani obrazec ne razume pri nas samo kot omejitev, temveč tudi kot pravica, ki naj bi bila družbeno priznana. To se je potrdilo tudi ob zadnjem zakonu o plačah, ko je večina tistih, ki so dotlej delili manj kot jim omogoča obrazec, razumeli ta ukrep kot družbeno priznanje, da dele več in to so tudi storili. Ukrep torej ni reševal problema, temveč povečal obseg sredstev za osebne dohodke in prispeval k uravnolovki.

Dolgoročno gledano, če odmislimo splošno admini-

striranje kot varianto, je edina realna pot tista, ki bo v večji meri zagotavljala tržne odnose pri pridobivanju dohodka, ki bo pogoje gospodarjenja odlepila od prevelikih administrativnih slučajnostnih pogojev in omogočila, da o razširjeni reprodukciji resnično odločajo tisti, ki sredstva ustvarjajo. V takih pogojih pa lahko potem samoupravni sporazumi odigrajo svojo vlogo in omogočajo, da se bo delilo res le tisto, kar je ustvarjeno in po prispevku organizacij in posameznikov k ustvarjenim sredstvom.

Eno od področij, katerega nujno in čim hitreje urejanje imajo mnogi za odločilno, je ureditev in uskladi-

potek reprodukcije in porabe, brez davčnega instrumentarija pa bi se republikam odvzela taka pravica kot tudi odgovornost in prenesla praktično na federacijo. Tendence k poenotenju uporabe davčnih stopenj na celotnem jugoslovanskem prostoru, pomenijo, da bi probleme, ki jih prinaša življenje in odgovornost za njihovo reševanje prenesli na federacijo z vsemi posledicami za odnose v Jugoslaviji in na racionalno porabo sredstev.

Z ekonomskega in motivacijskega zornega kota je prav tako sporna težnja po prenosu težišča zbiranja davčne mase in obdavčevanja potrošnje (davek na promet

ki ga ustvarja, ni, tudi takega dohodka ni. Še posebej pa bodo morali odgovoriti na vprašanje, kako ločiti take dohodke od višjih dohodkov, ki so rezultat boljšega dela, visoke produktivnosti, znanja in tržne uspešnosti. Brez odgovora na to vprašanje pa je bolj stvar pustiti pri miru in skrbeti, da se taki dohodki uporabljajo za krepitev materialne baze združenega dela.

Ker pa bi želeli z dodatnimi davki zmanjšati neko (neracionalno porabo električne energije ali porabo, pa je boljše zvišati ceno in s tem stimulirati manjšo porabo.

Razprave šele potekajo; kaj bo končno sprejeto, bo

bore malo ali pa se je nekaj doseglo le pri manjših OZD. Videti je, da je naša družba nekako paralizirana in nesposobna, da nekaj ukrene. Pri tem seveda ni mogoče sprejeti poenostavljeno stališče, da naj bi se vse organizacije, ki poslujejo z izgubo, likvidirale, saj bi prav tako hkrati morali odgovoriti na vprašanje, v katere bolj rentabilne proizvodne programe bi vključili zaposlene.

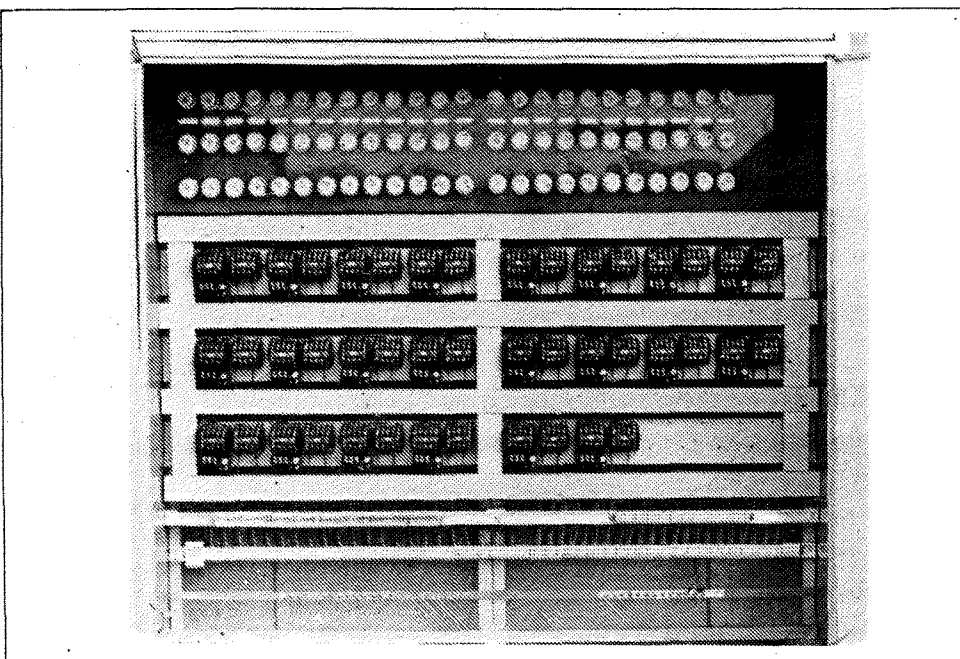
Dva temeljna razloga sta, ki slabita družbeno akcijo in jo potiskata v vlogo gasilca. Številni primeri izgub so posledica družbeno sprejetih odločitev o investicijah preko sistema planiranja, ne glede na to, ali so bili postopki demokratično izpeljani ali ne. V takih primerih se vsi počutijo soodgovorni in so raje v vlogi gasilca, kot pa likvidatorja. Družbeno akcijo slabi tudi dejstvo, da so redki primeri izgubašev, pri katerih bi lahko zanesljivo trdili, da so izgube posledica izključno njihove krive in njihovega ravnanja. Gre za ekonomski instrumentarij, ki je povzročil zelo različne pogoje poslovanja in vpeljal v gospodarsko sfero pojem sreče. V ta sklep spadajo administrativni posegi na področju cen, zunanjetrgovinski in devizni sistem, razne oblike regresov, inflacijsko razvrednotenje finančnih obvez, odstopanje primarne emisije in podobno.

Skratka, splošno administriranje in arbitrarne odločitve odgovornost za slabo poslovanje vse bolj pomikajo s temeljnih subjektov na celotno družbo. Če bo proces administrativnega urejanja potekal še naprej s tako intenzivnostjo, lahko računamo na še večje izgube in še manj učinkovite družbene akcije proti zgubašem. Tudi predlogi pri delitvi sredstev za osebne dohodke, o katerih je bilo govora, lahko na nek način uzakonijo pravico do izgube.

Pot za odpravljanje izgub in preprečevanje nastajanja izgub je edino v krepitvi tržnih odnosov in ekonomskih zakonitosti, v zmanjševanju administriranja, v krepitvi samostojnosti in odgovornosti organizacij združenega dela, v prestrukturiranju gospodarstva, pa tudi v likvidaciji določenih proizvodnih programov. Taki posegi pa bi morali potekati preko združevanja sredstev, ne pa z državnim kapitalom, ki je že v preteklosti povzročil spodrslejše, ki sedaj prinašajo izgube.

Tako torej Sveto Kobal v odgovorih na naša vprašanja. Marsikdo bo odločno prikimaval njegovim neizprosnim zahtevam in poudarkom, marsikdo se bo tudi zamislil. Mi pa se bomo potrudili, da bomo poiskali tudi posameznike iz gospodarstva, ki v organizacijah združenega dela načrtujejo, zaslužijo in delijo, pa tudi jadikujejo nad zasluženim.

B. Ž. J.

tev davčne politike oziroma obdavčevanje osebnih dohodkov. Kaj si lahko obe-tamo?

Mislim, da se od sprememb v davčnem sistemu in davčni politiki preveč pričakuje. Cilji napovedane davčne reforme še niso čisto jasni, zato gre bolj za razmišljanja, kakšne ideje se porajajo in kakšne posledice bi imela njihova uresničitev. Davki so nedvomno pomemben instrument, ki opredeljuje ravnanje organizacij ali posameznikov, seveda pa ni mogoče sprejeti teze, da se enostavno z višjimi davki lahko zagotovi boljše poslovanje in racionalnejši odnos do družbenih sredstev. Temelji davčnega sistema so opredeljeni že z našo Usavo, ki določa nosilce davčne politike in s tem povezuje njihovo odgovornost. Temeljni nosilci davčne politike so republike in avtonomni pokrajini, ki se pri tem ravna po skupnih osnovah, sprejetih v federaciji. V različnostih pogojev poslovanja in porabe v posameznih republikah in avtonomnih pokrajinah se zrcali tudi različnost uporabe posameznih instrumentov davčne politike.

Težišče dohodkov za splošno porabo je na obdavčevanju potrošnje, kajti vir za financiranje skupne porabe je predvsem dohodek. Republiške pristojnosti so odraz tega, da so prav republike odgovorne za skladen

proizvodov na davke iz dohodka (OZD) in varčevanje premoženja).

Tak premik težišča zbiranja sredstev bi imel za posledico povečano obdavčitev najuspešnejših organizacij združenega dela, zmanjšane obremenitve tekoče potrošnje in povečane obremenitve premoženja (akumuliranje – varčevanje). Naša družba pa je prav gotovo življenjsko zainteresirana za povečano varčevanje in akumulacijo, saj samo tako lahko razreši dolžniška bremena in zagotovi lasten razvoj. Ideje, da se povečajo obdavčitve premoženja, ki pa nastaja tako iz zasluženega in nezasluženega vira, so posledica nesposobnosti davčne operative, da bi obdavčevali dohodke, zato poenostavljeno udarja po posledicah, ne pa po vzrokih. Kdor je prišel do premoženja z varčevanjem in plačal vse davke, bo težko razumel, da mu bo družba posebno obdavčila ta prihranek zato, ker ni sposobna ugotoviti neupravičenega bogatenja mimo dela.

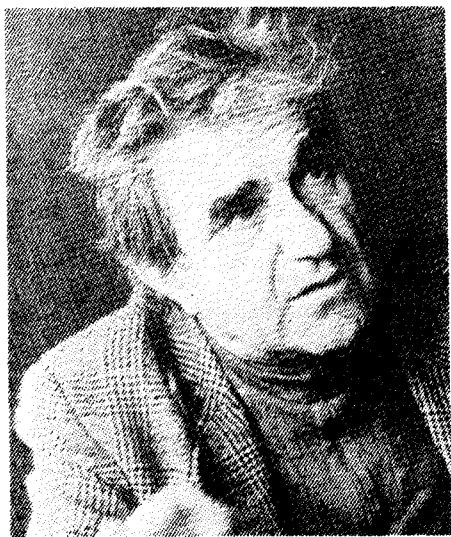
Seveda pa nihče nima nič proti obdavčevanju inflacijskega in monopolnega dohodka ali dohodka, ki je posledica posebno ugodnih pogojev poslovanja. Avtorji takega instrumentarija pa bodo morali poskrbeti zato, da je vsak dohodek vendarle treba ustvariti in če tistega,

mo lahko videli šele čez določen čas.

Ob vsem naštetem in povedanem o dohodkih pa tudi tokrat ne moremo mimo vprašanja o zgubaših. Kaj početi z njimi, ko vemo, da nam ekonomisti po svoji ekonomski logiki (ki na prvi pogled ni prav nič socialno motivirana), ves čas govorijo, da morajo iti zgubaši v stečaj? K temu dodajmo še vprašanje o tistih vejah industrije, ki so pod državnim nadzorom.

Pravijo, da vsako deseto podjetje v naši državi posluje z izgubo. Kaj je res in kaj ne v tarnanju gospodarstvenikov, da še vedno jemljemo denar dobrim gospodarjem in ga dajemo onim, ki poslujejo z rdečimi številkami?

Treba se je zamisliti, zakaj so izgube tako trdovratno pojav v našem gospodarstvu in da ne kaže na rešitev, temveč se še naprej širi. Novi predlogi o spremembah obračunskega sistema, ki stremijo k realnejšem izkazovanju dohodka in k preprečevanju, da se preko podcenjenih sredstev substanca preliva v dohodek in nato deli, bodo problem izgub še bolj poglobili. Čeprav dalj časa številni dokumenti vsebujejo sklepe, da je problem izgub treba zostriti, tudi problem likvidacije stalnih zgubarjev, pa je storjenega

Odšel je Bojan Štih

Izmučen od neozdravljive bolezni je 14. oktobra 1986 umrl Bojan Štih. Slehera beseda je prešibka, da bi izrazila naše sočutje ob duševnem in telesnem trpljenju, ki ju je moral preživeti umrli, preden se je za vedno poslovil.

Preostane nam, da se z vsem slovenskim občestvom zavemo, kako nenadomestljiva je ta izguba. Iz vidnega polja nam izginja dragocen človek, neomejen borec, ki je s peresom in besedo skoraj pol stoletja deloval za

zmago resnice, pravice, globlje občloveške in narodne kulture.

S svojim zgledom, s svojo nepodkupljivo premočrtnostjo bo ostal Štih med nami navzoč. Zapustil nam je kladivarski vzor, kako se je treba bojevati proti nečlovečnosti, proti zablodam v svetu narave, etike in estetike ter proti vsakršnim nespoznanjem časa.

Hvala ti, Bojan, za vse tvoje delo.

Uredništvo TV-15 Naš tovariš

Ob slovesu...

Pred dobrim mesecem sva ga obiskala s prijateljem v kliničnem centru. Bil sem zgrožen, ko sem zagledal na postelji, kako iz košate sivkaste brade in dolgih las, raztresenih po blazini, bliskajo žive oči, se sveti koščeni nos in suhe roke onemoglo počivajo na blazini. Kaj je ostalo od tistega živahnega, polnokrvnega nemirnega telesa Bojana Štiha. Samo oči? O, kako sem se zmotil! Kar me je presenetilo pri tem obisku, sta bili dve stvari. Prvo, kako neverjetno mu, kljub pretresljivi bolezni, delujejo možgani! Kaj vse in kako je spravljal iz sebe misli in stavke, ki so zadevali njega in življenje, čas in prostor, dogodke in posledice, dobro in zlo, kako ni, kakor je bila vedno njegova navada, prav nič izbiral besed, ne za stvar, ne za ljudi, marveč je letelo iz njega, kakor mu je veleval razum. Včasih me je posilil smeh, kako pikro je kakšno povedal in ocenil, obenem pa sem se čudil, kakšna bistrina sije iz njega.

In drugo, kako odločno je govoril o svojem zdravljenju, kakor da je stvar samo še kakšnega tedna, dveh in zopet bo sredi življenja! Spet se bo lahko ves in cel posvetil tistim zadevam, ki ga veselijo in jim je privržen z vsem srcem, kulturi, ustvarjalnosti, gledališču, publicistiki, filmu.

Klepetali smo celo uro, kakor bi bili v Bojanovi pisarni ali doma ali v kavarni in pri tem pozabili na bolezen in bolniško sobo in pripomočke in zdravila na mizi, dokler nas ni bolničarka opozorila, da ima bolnik tudi nekatere obveznosti!

Obisk in razgovor z vsemi podrobnostmi mi je ostal v spominu, kakor bi ga pravkar končali. Kolikokrat sem se spom-

nil ta mesec nanj, zlasti pa takrat, ko so me pretresle vesti, kako se slabša Bojanovo zdravje. In zdaj je konec.

Kakšno življenje!

Prebrskal sem Bojanov življenjepis. Neverjetno široka paleta dogajanj. Že v rani mladosti se prične oblikovati njegov značaj. Oče in mati sta se zelo brigala zanj in za sestro, zlasti ker sta jima dva otroka že umrla. Očeta je skrbela izobrazba, mama pa je pustila globoke brazde v njegovem mišljenju. Posebno njena ljubezen do knjig in glasbe je v njem očrtala neizbrisane posledice. Že kot otrok je Bojan knjige naravnost požiral. Oče je imel veliko knjižnico, preko 2.000 zvezkov, ki je bila osnova prve Bojanove izobrazbe. Sam pravi, da je do svojega 14. leta prebral skoraj vso takratno slovensko literaturo, kasneje in že vmes pa je segal tudi po svetovni, saj mu je njegovo znanje jezikov veliko pomagalo. Ob materinem jeziku in srbohrvaščini je namreč znal tudi italijansko, francosko, nemško, angleško in rusko. Poleg prebiranja knjig se je učil tudi klavir, glasbeno zgodovino in estetiko.

V petem razredu gimnazije je dobil prve stike s »Slovensko mladino«, naprednim časopisom in to srečanje in stiki z ljudmi okrog tega časopisa so učinkovito oblikovali njegovo zavest. Prišel se je politično udejstvovati in s svojo prepričljivostjo in znanjem širiti napredne ideje. Leta 1938 ga sprejmejo v SKOJ.

Sam pravi, da je v tistem času zelo odločilno vplivala nanj knjiga Maksima Gorkoga »Mati«, kjer pisatelj prepričljivo opisuje delavsko gibanje v Rusiji. Lažni liberalizem pa je zasovražil predvsem po branju Ivana Cankarja. To branje ga je spodbudilo, da se je z veseljem vključil v orga-

nizacijo SKOJ, kjer je bil prepričan, da je to edino prava pot k svobodi in napredku.

Pred vojno je bil zaradi udeležbe pri demonstracijah proti staremu jugoslovanskemu režimu tudi dvakrat aretiran, vendar brez posledic.

Vojna 1941 ga je takoj pritegnila v odporniške vrste. Na poziv SKOJ je bil med prostovoljci takoj po napadu na Jugoslavijo. Po vrnitvi iz nesrečne prostovoljske jeremijade je pričel aktivno delovati v odporu. Med drugim je raznašal »Slovenskega poročevalca«, sodelovali pri sabotažnih akcijah, rezal telefone, električne žice, nastavljal je petarde. Avgusta 1941. leta se je pojavilo izdajstvo v skojevskih vrstah v Ljubljani. Zaradi tega se je moral Bojan skrivati in živeti in delati kot ilegalce. Policija ga je zamašila iskala. Septembra 1941. se je povezal z Vitom Kraigherjem in se vključil v obveščevalne naloge. V začetku februarja 1942. leta so Bojana sprejeli v Komunistično partijo. Konec februarja pa so ga aretirali Italijani. Na raciji ga je spoznal znanec, italijanski konfident, in ga prijavil fašistom. Odpeljali so ga v taborišče Gonars, kjer je takoj poiskal stike z zaprtimi skojevci in člani partije. Miklavž Kozak ga je v taborišču seznanil z Ivanom Bratkom in od tedaj je Bojan v taborišču deloval po partijski liniji, vse do čudovitega, edinstvenega skupnega pobega iz Gonarsa, ki ga je organiziral Boris Kraigher. Po pobegu iz taborišča se je Bojan prijavil partizanom, v Soški odred. Nato je delal v okroženem komiteju partije za Goriško, sodeloval v članstvu vodstva oblastnega komiteja SKOJ, bil namestnik politkomisarja III. operativne cone, šef obveščevalnega centra 9. korpusa, pomočnik načelnika obveščevalnega oddelka Glavnega štaba slovenskih partizan-

skih enot, dokler ni decembra 1944. postal odgovorni urednik »Ljudske pravice« in tam tudi dočkal konec vojne. 1946. leta je bil nekaj časa na političnem delu v Trstu, bil tam na uredništvu Tanjuga, spremljal je kot komisar pevski zbor Srečka Kosovel v Francijo, pri Rupnikovem procesu pa je urejal končno redakcijo poročila s tega procesa.

Kasneje je bil v Beogradu na CK KPJ, v komiteju za kinematografijo vlade SFRJ in v komiteju za mir. Vrnivši se v Ljubljano je postal urednik Naših razgledov, umetniški direktor Drame SNG, upravnik gledališča v Celju, umetniški vodja Mestnega gledališča Ljubljane, direktor Drame v Mariboru in zdaj je bil direktor Vibe.

Medtem je izpod njegovega peresa nastal cel kup kritičnih, esejističnih in polemičnih člankov in izšla vrsta knjig.

Vse to, kar je tukaj naštet, in kar je še bilo, pa ni zapisano, dokazuje izjemno sposobnost in delavnost Bojana Štiha. Sam je dejal o sebi, in to tudi napisal, da ima za svojo največjo slabost vihravost in prenapetost, včasih pa tudi pomanjkanje discipline. Teh napak, pravi, se zaveda. Tudi stika z vsemi, s katerimi se sreča, vedno ne najde, kar meni, da je posledica njegovega samotarskega življenja v gimnazijskih letih.

Takšna samokritičnost samo povečuje veličino njegove osebnosti.

Bojan je bil odličen sogovornik, izredno bister in globoko pošten. Njegov svobodni duh, nenehoma zazrt v prihodnost, je odkrival marsikaj, na kulturnem področju in drugod, kar obremenjuje razvoj. Je imel pri reševanju teh zadev vedno najbolj srečno roko? Iz svoje prakse vem, da se je dalo z njim sijajno sodelovati. Tistega, ki je on spoštoval, če je ta tudi njega. Bojana, spoštoval, je tudi poslušal. Dobra beseda tudi o najbolj občutljivih stvareh je našla pri njem vedno dobro mesto. Veliko koristnega je naredil za skupno stvar, tudi za Partijo, kadar mu je bilo moč s tistimi, ki jih je štel za sebi enakopravne, razgovarjati se in tako usmerjati svoje delo. Je bil vedno in povsod v vsakodnevem življenju deležen tiste pozornosti, ki jo je zaslužila njegova osebnost, njegov razum, njegova predanost, delavnost in njegova bistrina? Neizpodbitno dejstvo je, da je bil Bojan od svojega začetka pa do konca zvesto v prvi vrsti napredka.

Z njim izgubljam dragocenega bojevnika in njegova svetla podoba bo ostala globoko zarisana v našem kulturnem, umetniškem in publicističnem življenju.

Janez Vipotnik

Iz vsake izmed tisoč Štihovih publicističnih strani je odsevala sugestivna bojevitost...

Vprašanje, koliko je slovenska literatura integralni in naravni del evropskih literarnih tokov, je seveda zvezano s presojo teže tujih vplivov in moči domačih vzgibov, porojenih iz slovenskega duhovnega prostora in dogajanja. Sprejeli podmeno, da je slovenska literatura zgolj mehanični odlesk dogajanja v evropskih literaturah, je prav tako enostransko kot sprejeti trditev o bolj ali manj temeljni samosvojesti naše književnosti. Omenjenima dvema tendencama ne bi kazalo posvečati prevelike pozornosti, če se ne bi nasprotje med odbleskom in samosvojestjo povežalo z vprašanjem o slovenskem zamudništvu. O tradicionalnem slovenskem zaostajanju je bilo doslej napisanih že mnogo besedi. Paradoksalnost našega »kritičnega« odnosa do zamudništva je pač v popolni nemoči te kritičnosti. Danes smo že tako napredovali, da bomo morali zamenjati oznako literarnega zamudništva s popolno duhovno, kulturno, civilizacijsko in tehnološko zaostalostjo in nerazvitostjo. Nekoč smo, recimo, z Valentinom

Vodnikom pogumno premagovali zamudništvo, zgedajoč se pri visokih evropskih duhovih. Danes pa pod vtisom zmage vsesplošne polpismenosti in nališpanosti z odličji potrošniške civilizacije lahko ugotovimo diasporo slovenskega razumnštva, kaj kmalu pa se bomo morali sprijazniti tudi z njegovo neadekvatnostjo z duhovnim in znanstvenim dogajanjem v svetu.

Ko se dotikamo problema zamudništva oziroma stalnega zakasnevanja slovenskega slovstva za evropskimi literarnimi tokovi, moramo vendarle razmisliti, kdo kasni in zakaj. Neizpodbitno namreč drži, da naša socialna, politična in gospodarska struktura kasni v splošnem evropskem razvoju tako rekoč ves čas naše nacionalne in družbene navzočnosti v evropskem prostoru. Kljub tako imenovanim socialno-revolucionarnim spremembam imamo še danes težave z zaostalostjo oziroma z zaostajajočo družbo, ki se krčevito oklepa modelov preteklosti. Zato ji primanjkuje moči, da bi se posodobila na vršinah mednarodnih znanstvenih in

tehnoloških dosežkov in v soglasju s svojo duhovno in materialno zmogljivostjo ujela korak svetovnega razvoja. Opustiti moramo v pričujočem razmišljanju poskus nadrobne raziskave našega zaostajanja in zamudništva. Ugotoviti pa moramo, da slovenski literarni ustvarjalci, ki iščejo nova obzorja, ne morejo prevzeti ne v nacionalnem ne v družbenem pogledu na svoja pleča odgovornosti za zamudništvo. Od Trubarja naprej živi slovenski umetniški ustvarjalec v brezupnem naporu potegniti našo usodo iz blatnih provincialnih kolovozov na široko cesto evropske duhovne in kulturne skupnosti. Ne slovenska literatura, pač pa naša tradicionalna pokrajinska in nazadnjaška miselnost uzakonja zaostalost in onemogoča – tudi z nasilnem – sočasnost slovenskega in evropskega duha in talenta. Nekdanja bajtarsko-tlačanska srenja ni bila sposobna zatadi svojega socialnega položaja izvesti kulturne emancipacije; današnja malomeščansko-lumpenproletarska in neredko »dobičekdelivska« omejenost pa nameroma in preudarno izključuje iz svojega socialnega sveta potrebo po umetniški izpovedi

in kritičnem zrcalu. Kdor spremlja z odprtimi očmi in razsodnim poslušom bolezenne simptome v našem javnem in kulturnem dogajanju, marsikdaj ne ve, ali ga je usoda potisnila v klavnico ali v mrtvašnico. Grobniški duh veje iz besedi, ki naj bi bile polemika, iskanje. Duhovitost in izumiteljstvo je zamenjala gorjača, ta večni epiteton ornans domoljubne, podeželske zaostalosti.

O umetniškem zamudništvu pri nas je tedaj razpravljati šele potem, ko smo raziskali in ugotovili, kakšna je temperatura duhovnega stanja nacionalne in družbene substance, njene idejopolitične kavzalnosti in pa njene stvarnega zaostajanja za splošno evropsko socialno, politično in kulturno ravnanje.

Uveljavljanje novih umetniških idejnih izpovednih in oblikovnih tokov je na naših tleh izjemno težaven proces in mu najdemo komajda vzporednico v duhovnem prostoru evropskih literatur. Težavnost omenjenega procesa je pogojena z mnogimi dejavniki, ki so po naravi rezultati mučne, nesvobodne politične in socialne zgodovine slovenskega naroda. Delujejo pa seveda številni

subjektivni dejavniki, ki ne prestando, vztrajno in nasilno obnavljajo konservativne idejne in miselne pregrade, s katerimi zapirajo vrata in okna slovenske domačije, ravnaajo se pri tem po geslu: dobro nam je, če smo avtohtono sami s seboj. Floskule o narodni samobitnosti in o našem domoljubnem narodnem geniju so kajpak izraz strahu, nebogljenosti in nemoči pred svetom. Za posurovelim in sovražnim odnosom, s katerim so reprezentanti vsakokratnega naroda sprejemali slovenske Orfeje, se je kajpada zgodovinsko uresničeval ustroj strahu, nebogljenosti in nemoči. Domoljubne svečanosti in znak hvaležnosti pa so bile opravljene v varni razdalji od pesnikove smrti.

Ne bi bilo lepo in pravično, če bi preostro obsojali naše prednike, ki so v Prešernu videli pijanca in kurbirja, ki so impresioniste sprejeli s posmehljivim vzdrevkom kozolčarji (čeprav je res, da je bila večina našega nekdanjega in sedanjega malomeščanstva zaplojena v soparnih poletnih nočeh na senu in pod kozolci), ki so v Cankarju videli alkoholika in lastnika seksualne impotence itd.

itd. Le dvajset let je preteklo od smrti Otona Župančiča in sodobni malomeščanski duh že hudobno vprašuje, ali je bil pesnik res plagiator. Tudi danes, v sodobnih razmerah, razdiralno deluje zaostala socialnoduhovna struktura. S svojim nabrekli domoljubjem, avtoritativnimi vplivi in sredstvi upravljanja ovira resnično kulturnopolitično emancipacijo, ki ima korenine v spoštovanju duhovnega in artističnega izročila preteklosti in v težnjah sočasnega vključevanja v evropsko duhovno skupnost. Ta dva temelja pa sta hkrati tudi idejno izhodišče sodobnih literarnozgodovinskih prizadevanj in raziskav. Zakaj literatura je izpoved nacionalnega in občloveškega ustvarjalnega duha. Med njima ne more biti nasprotja, v njunem sožitju se oblikujeta ravnovesje in skladnost. S tem pa se tudi določa načelni odnos do slovenske literarne tradicije in do sodobnih umetniških prizadevanj. Upor proti zamudništvu je tedaj boj proti duhovnemu nasilju, zaostalosti, zaprtosti, je zikanje duhovne in družbene otrplosti.

(odlomek iz njegove knjige Tema in anatema)

Samore Machela ni več

V spominu ostaja iskrič pogled mozambiškega predsednika, ki je prve dni septembra sodeloval v splošni razpravi na Osmem vrhu neuvrščenih držav v Harareju. Vrh v glavnem mestu Zimbabveja je bil tematsko in vsebinsko močno vezan prav na črno celino, zlasti na afriški jug in na strategijo držav »prve bojne črte« do rasističnih groženj in dejanj Južnoafriške republike. Samora Machel je v konferenčnem centru, kjer je tekel Osmi vrh, o krizi na jugu Afrike govoril analitično in trezno, poudaril pa je malodane vse prvine boja frontnih in prifrontnih afriških držav v boju proti Južni Afriki. Usoda, ali kaj drugega, pa je znova udarila v vrste redkih, še živčanih velikih afriških državnikov, s katerimi je bila povezana tudi pot nekega naroda in države.

53-letni mozambiški borec in državnik Samora Machel, bradati mož nizke in suhljate, a žilave postave, je sklenil svojo pot in sicer prav ob vrnitvi s še enega v vrsti številnih zasledanj držav prve bojne črte na katerih članice afriškega juga kujejo strategijo proti naraščajočemu valu nasilja južnoafriških rasistov. Bil je človek akcije. Samora Machel, vojak od glave do pete, izšolan najprej v revščini in pomanjkanju, zatem pa v gverilskem bojevanju. Desetletna pot mozambiškega

osvobodilnega boja mu je bila pisana na kožo, prav on je 25. septembra 1964 sprožil mozambiško vstajo proti portugalskim kolonialistom in jo uspešno vodil do neodvisnosti leta 1975. Istega leta 25. junija, ob 13. letnici ustanovitve osvobodilnega gibanja FRELIMO, je postal prvi predstavnik neodvisnega Mozambika. Nepopisno je bilo navdušenje množic ob tem dogodku, toda prvi človek Mozambika je ohranil treznost in stvarnost, ki ju je potreboval za vse prej kot rožnate jutri. V spominu ostajajo njegove besede »Luta Continua«, boj se nadaljuje, kajti že takrat se je zavedal, da dekolonizacija ne pomeni le geografskega premika centra odločanja iz Lisbone v takratni Lorenzo Marques, današnji Maputo, kot so mu predlagali portugalski gospodje. Dekolonizacija niti ni nadaljevanje zatiranja, tokrat s strani vladajočih črncev, kar bi ustrezalo neokolonialističnim načrtom.

Samora Machel se je v vseh minulih dvajsetih letih posvetil svobodni mozambiškega ljudstva in gospodarskemu napredku države. Ob tem velja poudariti njegovo delovanje v gverili, zatem odpravljanje katastrofalne kolonialistične dediščine ali pa zapleteno urejanje napetih odnosov z uporniki RENAMA. Kot grom je odjeknila novica marca leta 1984, ko je Mozambik z JAR v Nko-

matiju podpisal sporazum o nenapadanju, ki pa so ga v Pretoriji dosledno kršili. Nič manj ni presenetila tudi druga poteza mozambiškega predsednika, ki je samo pol leta kasneje načelno privolil v sporazum z domačimi uporniki. V obeh primerih so nanj letele hude kritike afriških politikov, toda ne glede nato je izpričal dejstvo, ki bi utegnilo biti ideal črne celine: samostojnost pri sprejemanju odločitev.

Njegova smrt je toliko bolj boleča, kajti prišla je v trenutku, ko sta ga tako Mozambik kot afriški jug močno potrebovala. Pospešene in odkrite grožnje rasistične Pretorie, njeni gnusni destabilizacijski načrti ogrožajo že sicer revne države tega dela Afrike. O vzrokih nesreče se bo še govorilo, posledice pa utegnijo biti mnogoplastne. Ne samo za Mozambik. Zamrl je Machelov »Luta Continua«, zamrl miroljubni svet, neuvrščeni pa ostajajo še brez enega borca za mirnejši in pravičnejši m.i.

Smrt gospodari v rudniku zlata

Strahotna nesreča, ki je petresla svet, se je zgodila zjutraj 16. septembra. V rudniku zlata Kinross, ki je last koncerna Gencor, okoli 100 km vzhodno od Johannesburga v Južni Afriki, je med varjenjem v globini 1620 metrov eksplodirala jeklenka s plinom. Lahko vnetljivi plastični kabel je deloval kot zažigalna vrstica, ki je bliskovito ponesla ogenj skozi povezovalni predor do kopačev. Ogenj je razvijal strupene pline, ki so kot močan zid rudarjem preprečevali, da bi se prebili na plano.

Ničesar ni bilo na voljo, kar bi pomagalo varilcem preprečiti nesrečo: ni bilo gasilnih aparatov, ni bilo ventilatorjev, ki bi odvajali plin iz rogov. Smrt v zlatem rudniku je imela spet bogato

polje na našem planetu leži v Witwatersrandu pri Johannesburgu. Rumeno kovino pridobivajo iz zlatonosnih skal. Rudarji kopljejo v globini do 4000 m pri temperaturi 50 stopinj in več. Črno polti rudarji delajo v zlatem peklju v pravem pomenu besede.

Rudarski koncerni zaposlujejo za izredno težka dela v rovih le nepismene črnce, ki jih najamejo v sosednjih državah ali v domačih Bantustanih. Pogodbo o zaposlitvi dobijo v roke šele potem, ko prestanejo enotedenski test, v katerem garajo do izčrpanosti. Po še enem tednu »osnovnega usposabljanja« jih pošljejo na delo v zlatonosni rov, kjer gospodari smrt.

Predstavik koncerna Har-

v minulih stotih letih je bilo samo v južnoafriških rudnikih 50.000 smrtnih primerov, torej 500 na leto. Že nekaj časa jih je 600 na leto! Število poškodovanih in ranjenih je vsaj dvakrat tolikšno. Od žrtev je 95 % črnopoltnih ljudi.

Sila trpkosti je sindikalni voditelj Ramphosa pripomnil: »Južnoafriški rudniki se lahko pohvalijo z rekordnimi številskimi na svetu: v proizvodnji zlata in v smrtnih žrtvah!« To je tudi razlog, da sindikat NUM zahteva najprej izboljšanje varnosti v rudnikih, šele nato pa zvišanje rudarskih plač. »Če naj zaslužimo denar, je dejal, moramo najprej poskrbeti za to, da ostanemo živi. Naprave v južnoafriških rudnikih se tako zanič, kot bi bile še iz časov zlate mrzice pred 100 leti,« je pripomnil sindikalni funkcionar.

Pridobivanje zlata na poljih v Witwatersrandu je možno samo zaradi res suženjskega izkoriščanja črnopoltnih delavcev. Kopati je treba vedno globlje v skale. Odstotek izkopenega zlata se giblje od pet do 25 gramov čistega zlata na tono kamnine, ki jo je treba razstreliti, zdrobiti, dvigniti na površje in zmleti. Le tako je mogoče priti do koncentrata. Medtem ko okoli 50.000 belcev, ki so zaposleni v rudnikih zlata kot upravni uradniki, normiranci, inštalaterji, mineri ali »predelavci«, zaslužijo na mesec okoli 1.200 randov, dobi vsak od 450.000-ih črnopoltnih rudarjev komaj po 200 randov na mesec.

Medtem ko belci s svojimi družinami živijo v zglednih naseljih, črnopolti rudarji životarijo v vojašnicah, ki so podobne barakam v koncentracijskem taborišču, daleč od svojih družin. Vsak ima na voljo mornarski koji podobno ležišče, na dan dobijo zelo skromne obroke hrane in vedro slabega piva.

Kljub južnoafriškim gospodarskim težavam rudniki prinašajo svojim lastnikom lep dobiček. Kakor je zapisal düsseldorfski »Handelsblatt«, je bil dobiček Anglo American Corporation v decembrskem četrtletju lani za 44 % višji kot četrtletje prej. Družba Gold Fields of South Africa (GFS) pa je z 1,1 milijarde randov v drugem polletju 1985 dosegla najvišji dobiček, kar ga je imela kdajkoli. n-

Šele ko prestanejo dva tedna preizkusne dobe v rudnikih, delati v globini 4 km ni ravno šala, dobijo črnopolti rudarji v Južni Afriki v roke delovno pogodbo: 200 randov na mesec, njihovi belopolti »kameradi« pa 1200 randov.

žetev. Kmalu je bilo jasno, da je 177 rudarjev izgubilo življenje in da jih je bilo 235 ranjenih.

Nesreča je od leta 1960 najhujša katastrofa te vrste v Južni Afriki, ko je v premogovniku zasulo 437 rudarjev, do katerih reševalci niso mogli prodreti.

Kakšno je ozadje nesreče pri Johannesburgu? Južnoafriški rasistični režim dobavlja svetovnemu tržišču 60 do 70 % vsega zlata, poleg tega pa še znatne količine platine, vanadija, iridija, osmija, kroma, molibdena, urana in drugih pomembnih surovin. To je tudi edini vzrok, zaradi katerega zahodni svet še podpira na splošno osovraženi režim apartheida.

Najbogatejše znano zlato

ry Hill je 24 ur po katastrofi zatrjeval, da je rudnik glede varnostnih ukrepov daleč pred drugimi. Rudarski sindikat črnopoltnih delavcev NUM je drugačnega mnenja: varnostne ukrepe v rudniku Kinross je ocenil kot popolnoma neustrezne in nezadostne. Požar bi lahko preprečili, če bi uprava rudnika upoštevala večkrat ponovljena opozorila, da je treba zamenjati neustrezne kable in urediti učinkovit prezračevalni sistem. Generalni sekretar sindikata NUM Cyril Ramaphosa je dejal, da so trditve rudniške uprave, da je v nekaj minulih letih izboljšala varnost v rudnikih, popolnoma neresnične.

Uradne statistike so več kot zgovorne:

Od tedna do tedna ■ Od tedna do tedna ■ Od tedna do tedna ■ Od tedna do

Maputo:

Letalo mozambiškega predsednika Samore Machela z najožjimi sodelavci je strmoglavilo na planinskih ozemljih, približno 300 kilometrov vzhodno od Johannesburga. Ob tragični smrti predsednika Machela so v glavnem mestu Maputu sklicali izredno sejo najvišjih državnih političnih organov. Radijska postaja nenehno objavlja sporočila politbiroja, naj državljani ohranijo mirno kri in povečajo budnost na poskuse sovražnika, ki utegne spodkopati sedanjo oblast.

Bruselj:

Obrambni ministri zahodne vojaške organizacije NATO naj bi se sešli na Škotskem, kjer bodo razpravljali o jedrski strategiji v luči nedavnega srečanja voditeljev obeh velesil v Reykjaviku. Ministri že zdaj napovedujejo nasprotovanje korenitemu

zmanjšanju manevrskih raket in raket vrste Pershing - 2 na stari celini.

Ženeva:

Konferenca trinajstih naftnih ministrov držav članic OPEC-a je po desetdnevnem zasedanju le dosegla nekaj napredka. Saudova Arabija je pristala na podaljšanje avgustovskega sporazuma o znižanju skupne proizvodnje nafte. Utrditi pa morajo disciplino pri uveljavljanju državnih kvot proizvodnje in zagotoviti stabilizacijo cen nafte na 18 dolarjev za sod.

Manila:

Samo dan zatem, ko se je filipinska predsednica Corazon Aquino sešla s predstavnikoma komunističnih upornikov, so se nadaljevala pogajanja z gverilskimi predstavniki. Zaradi aretacije voditelja filipinske komunistične partije so pogajanja za šest tednov zašla v slepo ulico.

Ko je bila Japonska dokončno premagana

Pred štiridesetimi leti, 7. oktobra 1946., so na japonskem uradno odpravili režim Tenna, Božanskega cesarja. Postopek je trajal dobro leto.

Cesarjev glas po radiu je za trenutek vzdrltel: 124. Tenno japonskega cesarstva, »božanski vladar« Hirohito, tedaj je bil star 44 let, je 15. avgusta 1945. sporočil iz bunkerja svoje tokijske palače, da je Japonska pripravljena sprejeti brezpogojno kapitulacijo. Pred obalo je čakala ameriška vojna mornarica. V Mandžuriji je začela prodirati sovjetska armada. Dve ameriški jedrski bombi sta pred tem zrvnali z zemljo Hirošimo in Nagasaki.

Cesar je že veliko prej predlagal, da bi končali očitno izgubljeno vojno. Toda, še nikoli ni neki japonski Tenno kapituliral pred sovražnikom! Po starem japonskem viteškem običaju bi moral narediti samomor, tako, kakor so to storili številni visoki oficirji, ko so zvedeli za cesarjevo odločitev. Toda, Hirohito je bil prepričan o tem, da mora sam prevzeti zadnjo odgovornost za vse, kar se je zgodilo in da mora Japonsko tudi peljati iz sramote.

Za obdobje kapitulacije so ustanovili »vlado cesarske družine«. Premier je postal

princ Higaši-Kuni, Tennov stric, namestnik predsednika vlade je bil princ Konoje, zunanji minister pa Mamoru Šigemitsu. Oba sta sodila med ljudi, ki so se poskušali izogniti vojni z ZDA.

Ameriška vojska je imela nalogo zasesti vso Japonsko in vpeljati vojaško upravo. Ko je »cesarska vlada« to zvedela, je zunanji minister Šigemitsu prosil za sprejem pri zavezniškem vrhovnem poveljniku generala MacArthurja in mu sporočil, da je cesar Hirohito pripravljen sam izpeljati zahtevo demilitarizacije in demokratizacije Japonske. MacArthur, general s političnim čutom, je zaslutil prednosti tega predloga za ameriško vojsko ter predlog sprejel.

Notranja reforma je od cesarja terjala, naj se odreče svojega božanskega naslova. Bil je pred nalogo lastne sekularizacije. To je bilo potrebno, da bi Japonska dobila demokratično ustavo. Zgodovina z ozko šintoističnim državnim kultom povezano sakralno monarhijo pozna v obdobju od leta 1192 do 1868 neko skorajda ustavno omejitve. Le-to predstavljajo šogunati pod vodstvom najmočnejših knežjih družin. Tenno je vladal v Kjotu, mestu pagod in templjev, vsakokratni šogun pa se je naselil v državni

pisarni in v vojaškem štabu ter vladal v državi.

Sele Hirohitov ded cesar Mitsuhiro (1852 do 1912) je vzel oblast šogunatu družine Tokugava, ki je vladala od leta 1603. Ustanovil je novo Japonsko z močno vojsko po pruskem vzorcu. Ustava, ki so jo uvedli leta 1889., je Tenno zagotovila vrhovno oblast in poveljstvo nad vojsko in mornarico, parlamentu pa je prepustila le nekaj pravic.

Pod generalom MacArthurjem so leta 1946 na Japonskem izdelali po ameriškem vzorcu ustavo za ustavno monarhijo. Uvedli so široka pooblastila za parlament in opustili vsakršno misel na vojaške operacije razen v primeru »samoobrambe«. Po 1. členu nove ustave iz leta 1946/47 je cesar simbol države in enotnosti japonskega naroda v skladu z željo ljudstva.

Režima Tenna je bilo konec leta 1946. Nekaj kasneje, 3. novembra istega leta, so razglasili novo ustavo, veljati pa je začela maja 1947. S takšno ustavo in potem, ko so ji leta 1952. znova priznali vso suverenost, se je za Japonsko začela pot gospodarskega čudeža izredne silovitosti. Preobrazba države s prastaro tradicijo v moderno industrij-

ske družbo zanesljivo ne bi bila možna, če cesar Hirohito ne bi izpeljal omejitve monarhije in zase določil le reprezentativne naloge, prejšnjo »božansko slavo« pa opustil. n-

Mladi Hirohito še kot božanski cesar Japonske in Japoncev. Po izgubljeni 2. svetovni vojni se je odrekel božanskemu delu svojega poslanstva.

Z obiska pri Francetu Trojnerju, kmetu na Drankovcu

»Lepo je, da se mladi vračajo«

Zadnji trgači so ravno zapuščali hišo, ko sem v deževnem nedeljskem popoldnevu obiskala Trojnerjevega Franca na Drankovcu pri slovenskogoriškem Jakobskem Dolu, kjer je doma odlična zlahtna kapljica. »Kakšno uro bi še moral počakati dež, pa bi bila trgatav pri kraju,« se je pridušal Franc in si hitel slačiti predpasnik, češ, če me že morate fotografirati za časopis. »Saj ne, da ne bi željno pričakovali dežnih kapelj, hudo potrebne so že bile,« je pridala žena Marija, »ampak za nas so zdaj padle malo prezgodaj. Ni nam več ostalo veliko grozdja na trslih, danes so bili ljudje zbrani, končali bi, pa so se morali raziti!«.

Začelo se je z bratom Slavkom

Trojnerjeva kmetija je ena najtrdnjših tod naokrog, že po skrbno obnovljeni veliki stari domačiji je mogoče sklepati, da na njej živijo skrbni gospodarji. Nasadi breskev, hrušk, marelic in jablan pa kakšen poldrugi hektar vinograda prinašajo Trojnerjevim glavnino zaslužka; v hlevu je enajst glav živine, pri hiši pa so seveda tudi vsi potrebni stroji, brez katerih si Franc dela na zemlji danes ne more več predstavljati. Kako drugače je bilo vse, ko je sedemštiridesetega leta od staršev prevzel domačijo! Saj je bilo sedešinštiridesetega, ali ne, se obrne k Mariji, kdaj sva se že poročila? Seveda, leto pozneje! Pa ne, da bi mu spomin pešal, čeprav je že pustil za sabo okrogel sedemdeseti jubilej; vprašanje je zastavljeno ženi zgolj zaradi potrditve.

Sploh se še odlično drži, čeprav je skusil v življenju marsikaj hudega. In nič ga ni treba vprašati, kdaj mu je bilo najtežje – vojna ljudem v teh krajih ob mejah ni prizanašala.

Hudega se nihče ne spominja rad, zato ga moram sprva kar nekam siliti, da seže s spominom v mlada leta. Devet otrok je na že tedaj trdni kmetiji rodila njegova mama. Franc je v Pekrah pri Mariboru končal dveletno vinarsko-sadarsko šolo, zatem je skupaj s staršema kmetoval doma in postal navdušen član jakobskega sokola. Ko se je začela vojna, ni nič premišljal, kje je njegovo mesto. Brat Slavko je v Limbušu, kjer je živel, že od avgusta 1941 organizirano sodeloval z borcevema Pintar, Toledom in Knifcem iz Ruške čete; pogosto je prihajal domov na Drankovec; tako se je Franc vključil v narodnoosvobodilno gibanje.

»Zbiral sem hrano, denar, živilske karte, sanitetni material, orožje in nabrano izročal Slavku za partizane Ruške čete,« pri-

poveduje Franc. »To sodelovanje je trajalo vse do oktobra 1942, ko so Slavka odpeljali v mariborske zapore, nato pa v taborišče Dachau. V začetku leta 1943 sem dobil novo zvezo, Janka Muleja z Javornika

Franc Trojner: »Nekoč so te, če si imel malo več zemlje, gledali postrani, češ, kulak...«

pri Jesenicah, sodeloval sem tudi z mariborskim zobozdravnikom Robičem, vse, kar sem nabral pri zavednih ljudeh, sem mu dal za partizane na Pohorju. Povezal sem se z aktivisti iz sosednje Jarenine in pričel zahajati na sestanke okrožnega komiteja, kjer sem dobival razne naloge: od zbiranja hrane do pridobivanja novih članov za delo v OF.

Pri naši hiši smo tedaj imeli radio, k nam so pogosto prihajali okrožni aktivisti Leon Zalaznik, Srečko Rojs-Niko, Srečko Golob-Peter in Marija Peklar-Mojca, da so poslušali objave iz Moskve in Londona. Do julija 1943 smo pridobili v Jakobu že precej zavednih iz zanesljivih ljudi; zbrali smo se v Platajsovi zidanci na ustanovnem sestanku OF, bil sem med člani, izvoljenimi v odbor OF.

Nisi vedel, kdaj se bo sprožil plaz

Od leta 1943 je bila v Trojnerjevi hiši redna par-

tizanska postojanka, prva v Jakobu, vanjo so prihajali obveščevalci, kurirji in patrulje Lackovega odreda na Kozjaku. Na svojih poteh v Prekmurje so se partizani ustavljali pri Trojnerjevih, si privezali dušo, se spočili in seznanili domače s svežimi novicami. Če so bile te dobre, se je po hiši razlegala partizanska pesem, teh prijetnih uric se Franc rad spominja. Prihajali so tudi krajevni aktivisti, Franc je iz jareninskega odbora OF dobival literaturo in jo razdeljeval aktivistom na terenu.

»Nisem bil edini, ki sem trdno verjel v našo stvar in

po svojih močeh pomagal osvobodilnemu boju, vsa naša družina z mamom vred je bila takšna,« rad poudari. »Brat Januš, tudi vključen v OF, je bil poslan na prisilno delo v tovarno v Kapfenbergu, tam je pridobil precej zavednih ljudi – med njimi celo Čeha Františka – da so pobegnili in se priključili borcem Lackovega odreda na Kozjaku. Leta 1945 so Januša Nemci ustrelili.«

Tudi Francu hudo ni bilo prihranjeno. Ob sleherni aretaciji krajevnih aktivistov je bil pripravljen na beg, človek ni nikdar vedel, kdaj se bo sprožil plaz. V začetku 1945 ga je doletelo – odpeljali so ga v mariborske zapore, sledila so dolgotrajna zasliševanja in mučenja, a izdal ni nikogar. Marca so ga izpustili, toda že čez mesec dni – ko so bili v hiši tudi trije kurirji Lackovega odreda – ga je prišel domov iskat gestapo. Odprl jim je Frančev stric Martin in jim dejal, da nečaka ni doma, šel je k

dekletu v sosednji zaselek. Gestapovci so odšli, Franc pa je vso noč prebedel na hribu nad domačo hišo. »Še danes razmišljam, kakšnemu srečnemu naključju se imam zahvaliti, da se je vse tako izteklo,« pravi.

Tudi po vojni kmetom ni bilo ravno z rožicami poslano. Ni, da bi primerjali tiste čase z današnjimi, pri- bje Franc, čeprav bi tudi na račun slednjih človek lahko rekel marsikatero kritično. Takole meni: »Če bi vsi delali, kot delamo kmetje, in denar pravilno obrnili, bi bilo marsikaj drugače. Pa se je marsikje na veliko zapravljalo, zdaj pa ceho vsi drago plačujemo.«

Potem se vrne v prva vojna leta: za vse so bila težka, še zlasti za kmete, strojev ni bilo in delovne sile tudi ne; človeka je bolelo srce, ko je gledal, kako mladi bežijo z zemlje. Od leta 1949 do 1952 je bil predsednik obdelovalne zadruge v Jakobskem dolu, po treh letih se je pokazalo, da takšne zadruge niso najpametnejša rešitev, kmetje so spet pričeli obdelovati svojo zemljo. Je že tako, da je kmet navezan na svojo grudo in da na njej čisto drugače dela. Pa so tisti, ki niso bili vložili svoje zemlje in živine v zadrugo, takrat še krajši konec potegnili, obvezna oddaja jim je spraznila hleve. Dobro, da so tisti časi minili, ko je bilo zemljišče razkosano, po vsem Jakobu si moral hoditi delati; če bi vsi tedaj pošteno delali, bi še šlo, tako pa nihče ni imel pravega interesa.

Dve družini pod eno streho

Franc si je prvi nabavil kosilnico, zatem so prišli k hiši še drugi stroji. Električno so dobili enainpetdesetega, vodovod so si Trojnerjevi sami naredili. In se postopoma usmerili v sadjarstvo pa vinogradništvo. Lega je ugodna, trg blizu. Sadje vozijo na tržnico v Maribor, pozna jabolka pa že kakšnih petnajst let v Ljubljano, tam se več proda, tudi cene so ugodnejše, je presodil gospodar Franc.

Pravzaprav nekdanji gospodar, se nasmehne, zdaj že upokojen. Pred kratkim je izročil posestvo enemu od obeh sinov, Francu (drugi je živinozdravnik v Mariboru). Je bilo hudo da-

ti vajeti iz rok, pobaram. Prav nič, odvrne, dovolj je bilo, zadosti časa sem skrbel za vse in garal. Garati je na zemlji treba tudi še danes, vsej mehanizaciji navkljub, je pa res, da je Francu mlajšemu čisto drugače poslano, kot je bilo njega dni očetu. »Kdor je bil za kaj, si je v teh letih priskrbel stroje in vse potrebno,« pravi Franc (starejši), Marija pa: »Ubogi so tisti mladi, ki morajo iz nič začeti. Kljub kreditom, saj so obresti tako visoke, da lahko samo zanje delaš.«

Pod streho Trojnerjeve domačije dela pri hiši ni konca ne kraja, letos so napeljali centralno in se lotili prezidavanja sob, razlaga Franc) živita složno družini starega in mladega gospodarja. Nekdanji gospodar ni tiste sorte, ki ne pusti mladim ničesar veljati, in tudi ne skriva zadovolj-

pri grozdju še kar gre, le to Franca jezi, da je tehtnica za merjenje sladkorja na Agrokombinatovi stiskalnici v Košakih pokvarjena in se zgodi, da ti ga kdo nameri manj, kot ga je v resnici, se okrog mize sučeta vnučkaprvošolka Marija in triinpolletni Jani. »On bo prevzel kmetijo, poboža s pogledom Janija dedek Franc. In pristavi: »Razveseljivo je, da se mladi spet vračajo na zemljo. V odboru krajevnih skupnosti na vsakem sestanku razpravljamo o kakšni novi prošnji za status kmeta, ljudje zapuščajo službe in se vračajo. Nasploh so se časi hvalabogu spremenili, nekoč so te, če si imel malo več zemlje, gledali postrani, češ, kulak, danes lahko dokupuješ zemljo po mili volji.«

Dvanajst hektarjev Trojnerjeve zemlje (obdeloval-

stva, da je kmetija dobila naslednika. Sin Franc je končal kmetijsko šolo, nekaj časa je bil zaposlen kot šofer pri pesniški zadrugi, žena Danica je izučena kuharica; ko sta prevzela kmetijo, sta službo pustila, delo na zemlji zahteva celoga človeka. »Pridno snaho imava,« pohvalita Danica Franc in Marija.

Medtem ko teče pomek o letini (letošnja je dobra) vseh pridelkov, ne le grozdja in o odkupnih cenah (za nekatere pridelke so ustrezne, za nekatere ne,

ne, priključeni pa so ji še štirje hektarji gozda) bo seveda še zmeraj potrebovalo tudi Frančeve roke. Saj bi brez dela kar zbolel, pravi. Ampak več počitka in kakšen dopust zunaj doma si bo zdaj že privoščil. »Letos bi v okviru borčevske organizacije lahko šel na morje, pa sem se raje odločil za toplice v Laškem. Pozimi bom spet šel tja, v rokah sem šibak, daje me revma. Nekje se pri teh letih vse, kar sem prestal, pač mora poznati.«

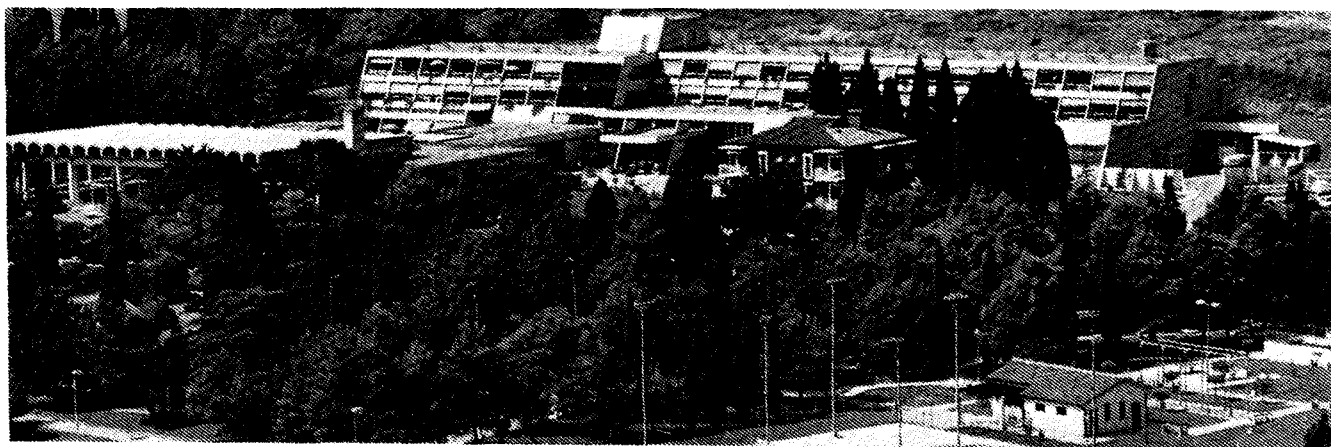
Darka Zvonar

KRKA TOVARNA ZDRAVIL

TOZD ZDRAVILIŠČE

Strunjan

Žalostna koroška obletnica

Požig pri Strevcu

Vreme je bilo, da bi človek vriskal. Nedelja, 22. oktobra 1944. Strevčeva Liza je bila pri sorodnikih v Jurjah v Remšeniku pri Železni Kapli. Tam je bil tudi Janez Erjavc, ki je imel v Jurjah poročeno hčer – opravljal je razna kmečka dela, marsikaj je znal postoriti in popraviti. Čeprav je imel na plečih že častljivo število let, ga to pri delu ni motilo, dobro mu je šlo od rok.

Dopoldan je v Jurje vsa zadihana pritekla iz Železne Kaple Jurjevčeva Katica in komaj izdala, da gre do Nemci v hajko proti Solčavi. Liza se je takoj odpravila proti Sv. Duhu. Ko je hitela po stezi po severnem pobočju Olšve, so jo opazili Nemci, ki so prispeli v Šent. Lenart. Začeli so streljati nanjo, a je k sreči niso zadeli. Pospešila je korake, da bi čimprej prišla domov in sporočila novico partizanom. Hitela je po bližnjicah in še pravi čas prispela domov. Tam je bil partizan Franc Stifter-Svit in še nekaj drugih. Ko jim je povedala, kaj se dogaja, so nemudoma odšli.

V Jurjah so slišali streljanje in spoznali, da je Liza v nevarnosti. Na pot se je odpravil še Janez Erjavc, da bi se prepričal, če je Lizi uspelo.

Ko je Janez prispel na Strevčevo, je bila Liza seveda že doma, vendar pa so na domačijo prišli tudi nepovabljeni gostje: v hiši in okoli nje se je vrtelo okoli šestdeset policistov SS, v glavnem oficirjev s stražarji. Uta- borili so se na kmetiji, drugi pa pri sosedih. Janezu niso dovolili, da bi se vrnil v Jurje.

Ze prvi dan so se Nemci dobrodu vgnedili na Strevčevo. Zaklali so prašiča, petnajst kokoši in za nameček še telčka. Tisti, ki so takrat se bili na domačiji, ne bodo nikoli pozabili nemškega komandanta, močnega možakarja srednje postave, ki je vidno užival, ko je kot kakšen kanibal trgal slastno meso in se naposled sit in zadovoljen zaril v spalno vrečo.

Dan pozneje je prišlo na domačijo še okrog dvesto Nemcev, ki so zavzeli vse pomembnejše točke v okolici Sv. Duha.

Med njimi je bil tudi partizanček, fantič, star kakšnih petnajst let. Pobič je bil v poletju 1944 na komandi mesta Solčava, ki je v tistih

dneh taborila pri Imaniku, njegova mati pa je bila na komandi mesta menda kuharica. Skupaj s še nekaj partizani je v tistih poletnih dneh štiriinštiridesetega prišel na Strevčevo, da so jim napolnili nahrbtnike s hrano in tudi nje nasitili.

Sredi Nemcev je seveda takoj padel v oči domačin – spoznali so ga in prestrašili so se. Jih je izdal?

Zagledal je gospodarja Jurija. S prstom je pokazal nanj in dejal: »Ta je tisti, ki sodeluje s partizani!«

Jurija so takoj zaprli v sobo. Z nikomur več se ni smel pogovarjati. V hiši so naredili preiskavo. Vdrli so v omaro, pobrali obleko, vse, kar je bilo količkaj vrednega, vdrli tudi v shrambo... Začeli so klati prašiče, ovce in perutnino, hrano so nosili tudi od sosedov. Konje so krmili kar z žitom, ki so ga pokradli kmetom. Hišo in bližnjo okolico so zastražili in zavarovali s strojničnimi gnezdi. Tudi iz lin cerkvice Sv. duha (v današnji Podolševi) so grozeče molele cevi mitraljezov – stražili so poveljujoči štab 13 SS policijski regiment iz Železne Kaple in Borovelj.

Na Strevčevem je bil tiste dni tudi čevljar Miha Tičar, ki je delal in popravljaval obutev. Takrat je bil običaj, da so čevljarji hodili od kmeta do kmeta in se pri njih zadrževali toliko časa, dokler niso zakrpalji zadnjega para in naredili novo, kar je bilo novega treba.

Proti večeru 26. oktobra so Nemci prignali Matijo Černeta in Ljuba Prodnika. Prejšnji dan sta namreč pobegnili iz kolone pregnancev pri Pavliču v Koroški Beli. Partizani – Bračičevci so napadli Nemce, ki so selili Solčavane, Ljubo in Matija pa sta priložnost izkoristila. Od nekdaj so prignali tudi Slavka Štebeto, še otroka, in Franca Šoparja. Skupaj z domačimi so jih tlačili v sobico, kjer so brez hrane čakali na usodo.

Zvečer je poskusil srečo Fran Šopar. Prosil je, če sme na stranišče, ki je stalo zunaj, na strmem pobočju ob zidu hiše. Dovolili so mu. Stražar, ki je stražil vhod v hišo, je nemirno prestopal ob vhodu in čakal, kdaj se bo Franc prikazal. Le ta je stražarja opazoval skozi lino straniščnih vrat. Ko se je vojak za hip obrnil, je Franc skočil iz stranišča, se pognal po strmini proti gozdu, vendar ga je stražar hitro opazil. Počili so strelji. Franc jo je odnesel le z manjšimi praskami po glavi, ki jih je dobil med begom skozi gozd.

Nemce je dogodek razjezil. Gospodarja Jurija so takoj odgnali v gornje prostore in ga začeli ponovno zasliševati in tudi pretepati. Zjutraj, ko se je vračal od zasliševanja, je pred domačimi potegnil srajco izza hlače. Prikazale so se marogaste lise. Obdoličili so ga, da je kriv, ker je ujetnik pobegnil. Bili so prepričani, da bo Franc sporečil partizanom, kje so, kaj delajo, koliko jih je. Jurij je bil popolnoma obupan. Hčeri Lizi je dejal: »Liza, pogledaj skozi vrata! Tam stoji stražar s strojnico in le čaka na povelje, da nas vse potolče!«

Hotel je skočiti skozi okno, a ga je Liza zadržala. Prepričala se je, da je pred vrati res stražar s strojnico. Medtem se je zgodilo nekaj, česar ni nihče pričakoval, saj je šlo za sekunde. V Jurjevih rokah je nenadoma znašel nož, trenutek pozneje pa si je nesrečnej prevezal žilo na vratu in omahnil. Soba je nenadoma oživila. Liza je skočila k očetu, da bi mu pomagala. Bil je ves krvav. Povsem slučajno se je, ko je prišla nož, tudi sama vrezala v levo roko. Poskušali so očetu ustaviti kri, takrat pa je v prostor stopil vojak in Jurija zgrabil za nogo in odvlekel v sosednjo sobo. Pozneje so ga domači spravili nazaj in ga še obvezali.

Večina Nemcev je bila še vedno pri Strevčevih, v soseščino so hodili le ropat in nabrano nosili nazaj, hrbtnik za nahrbtnikom. Pri Strevčevih so si plen razdelili. Frida, ki je bila med vojno uslužbenka na pošti v Železni Kapli, je povedala, da so policisti, ki so bili v hajki, požigali, še dolgo časa pošiljali svojcem velike zavoje naronpanega blaga. 27. oktobra ob šestih zjutraj so Nemci znosili iz hiše še zadnje stvari in si napolnili nahrbtnike.

Strevčevim so ukazali, naj se pripravijo na odhod. V hišo so nanosili slame, pri sosedu Plodru pa so staknili nekaj litrov bencina, z njim polili slamo in podtaknili ogenj.

Liza je vpregla par volov v gare, na katere so naložili gospodarja, ki je bil še pri zavešti. Kolona izgnancev se je začela pomikati proti Klemenškovi domačiji. Za njimi so ostali plameni, ki so naglo spreminjali domačijo v pepel in ruševine.

Ko je gorela Solčava, so Nemci škodoželjno in cinično pripomnili Strevčevim, da je to delo banditov. Verjeli naj bi, da je bil požig partizansko dejanje. Ni jim uspelo. Pač pa jim je uspelo, da so zaklali in pojedli petnajst kokoši in štiri prašiče, pet pa jih je zgorelo in da so odgnali devet glav goveje živine. Trideset ovac je med potjo ušlo. Pozneje so jih polovili partizani in preostali domačini.

S Strevčevega domovanja so odšli v dolgi koloni gospodar Jurij z ženo Marijo, v pregnanstvo sta se morali podati hčeri Liza in Marija, pa stari oče Franc Kramar in Miha Tičar, Ljubo Prodnik, Matija Černe in Slavko Štebe in tudi očim Marije Selišnik, gospodinje na Strevčevem, Janez Erjavc.

V žalostnem sprevodu so se znašli še sosedje: Potočniki, Rogarjevi, Plodrovi, Kolarjevi in Golerjevi.

Ves dan je močno snežilo in deževalo. Ko so prišli na Kroficevo, so se za kratek čas ustavili in nadaljevali pot na Pastirkov vrh mimo nekdanje jugoslovanske karavle na Šent Lenart in v Železno Kaplo. Na železniški postaji jih je sprejela Repelnova mati s polnim vedrom vročega čaja, ki so ga premraženi izgnanci z veseljem požuli, mokri in utrujeni ter zaviti v molk in žalost. Nemcem to ni bilo všeč, zdiral so se nad usmiljeno ženo in ji prepovali nadaljnjo delitev okrepčilne tekočine ali kaj drugega.

Liza je morala peljati očeta s postaje v center Železne Kaple, kjer so jih nameravali zapreti. Med divjaško razpoloženimi Nemci je bil tudi neki policist iz Gorenjske, ki se je zavzel za Lizo in njene očeta. Takrat je prišla k njim še Piskernikova Matilda in poklicala župana Trobija in zdravnika. Piskernikova si ni pomišljala: temeljito je ošela Nemce in jih pregovorila, da so Lizo in njenega očeta pustili pri njej.

Zdravnik je takoj nudil prvo pomoč Juriju, k njemu je prišel tudi duhovnik. Odpejali so ga v bolnišnico pri Gospe Sveti, kjer je 30. oktobra ob 12. uri tudi umrl. K težavam se je pritaknila še pljučnica in Juriju ni bilo več pomoči...

Nekoliko srečnejšo usodo je doživel Janez Erjavc. Ko se je dolga kolona nesrečnejšev pomikala od Strevca proti Kolarju, se je Janez odločil, da jim bo v jarku Globovšču pobegnil. Nekemu Nemcu je dejal, da mora na stran in je zavlil na pot proti Strevčevi pustoti. Z njim se je odpravil tudi Nemec, ki ga je ves čas stražil. Janez je čepel in čepel za grmom in se napenjal, kar se je le dalo dolgo, dokler se ni Nemec naveličal. Stopil je k njemu, ga nekajkrat brcnil v zadnjico in rohnel nad njim, naj se vendarle zgane in odide. Janez pa, kot da je iz kamna: za tuljenje in brce se sploh ni zmenil in naposled je Nemec meni nič tebi nič odšel in pustil Janeza pri miru. Možak jo je počasi mahnil v drugo smer, čez vrh in v Jurje.

Povedali so mu, da je Liza ostala v Železni Kapli. Odšel je na obisk in ko je zagledal Lizo, se je od veselja razjokal. Pozneje je še večkrat pripovedoval zgodbo o pobegu in se ji skupaj z drugimi sladko nasmejal in dejal: »Kako je bilo težko po sili srati, a vendar se je splačalo.«

Liza pa je bila pri Piskernikovih Matildi vse do osvoboditve. Imela je dovolilnico na tuje ime in je lahko živila v Železni Kapli. Priskrbela sta ji jo župan Trobi in Franc Piskernik, ki je bil pri Landwache (deželni straži).

V bližini Judenburga, v Polsu, je bila velika graščina, kjer je delala tudi Marija (Mira) Selišnik-Strevčeva. Z njo je delala tudi skupina tridesetih Rusov, moških in žensk. Opravljali so kmečka dela. Mira je pisala sestri Lizi, naj jo vendarle reši iz taborišča, iz kraja, kjer je veliko pretrpela. Liza se je decembra podala na pot, da bi rešila sestro. Z njo je odšla tudi Smolnikova iz Železne Kaple, ki je dobro obvladala nemščino.

Prišli sta v graščino. Sestro se je Liza lahko pogovarjala le ob navzočnosti glavne kuharice, ki je bila nemškega rodu. Medtem ko je Smolnikova govorila s kuharico nemško, je Liza namignila Miri, da jo bo skuša-

la rešiti, da bo prišel k njej nekdo drug in jo povabil v Judenburg in da bodo pri pobegu sodelovali tudi Rusinje. Tako naj bi se Mira rešila neljubega tlačenja pri grofu Heinrichu Ertlu. Uspelo je...

Bil je mesec april 1945. Silvester Stifter in Liza sta odšla v Judenburg. Iz Železne Kaple sta se odpravila z vlakom. Med potjo sta zaradi močnega bombardiranja morala večkrat prestopiti. Iz Judenburga sta se peš odpravila do Fohnsdorfa. Večkrat sta se morala skriti v gozdu, ker so letala nenehno napadala okolico. Najprej sta obiskala Plodrove, ki so bili v taborišču v bližini Judenburga in jim razodela načrta za pobeg. Valerija Vršnik in njena sestra Micika sta takoj pristali, oče Rudolf pa se je zbal. Dogovorili so se, naj bi pobegnili ponoči. Pri Plodrovih je ostala Liza, k Mici pa je odšel Silvester. Tako je bilo dogovorjeno. Pešačiti je bilo treba eno uro. Dogovorili so se, da se na pol poti, na nekem križišču, se-stanejo. Ko je Silvester prišel v graščino Ertl in obiskal Miro, je ta takoj pobegnila, ne da bi se preoblekla, saj so preveč pazili nanjo. Odšla je, kakršna je bila, v delovni obleki, iz hleva. Silvester in Mira sta kmalu prispela v Dittensdorf pri Judenburgu, k Plodrovim, kjer jih je že čakala Liza. Takoj so s pobegom seznanili vse Plodrove. Micika Vršnik je bila že v postelji, bilo je okoli polnoči. Na pol oblečena je takoj odšla in se še med potjo oblačila. Liza je šla naprej – imela je nemško dovolilnico in bi lahko v primeru nevarnosti z dogovorjenim znakom obvestila ostale, ki so šli za njo. Pešačili so do železniške postaje Ostmark. Na postaji je vrvelo, ljudje so se umikali pred fronto. Pobegli so se pomešali mednje in se peljali proti Celovcu. V bližini mesta so izstopili, bilo je varneje. Spet so pešačili. Pri Velikovcu so zavili na most čez Dravo in se potem ob Dravi oglasili pri nekem kmetu in tam prespali, mokri in utrujeni, na hlevu. Domači so jim postregli s hrano. Zjutraj so krenili proti Železni Kapli.

Vsiljenega potovanja in nemškega tlačenja je bilo konec. Konec za vselej. Iz taborišča sta se na podlagi prošnje že prej vrnila tudi mati Marija in stari oče Franc Kramar.

Anton Ikovic

Ob jubileju Lojzeta Mlakarja-Ljuba

Letošnji praznik občine Cerknica – 19. oktober – je bil jubilejen: od partizanskega napada na Lož in Bezuljak je minilo natanko 45 let. Pač dovolj zaokrožena obletnica za obujanje spominov na jesen 1941, ko je v uporniški zavzetosti vžvalovala vsa Notranjska. Že do septembra ni bilo več tako rekoč nobene vasi, ki ne bi imela odbora Osvobodilne fronte in svojega oddelka narodne zaščite, marsikatera vas pa je dobila tudi prvo celico Komunistične partije Slovenije. Ustanovljala in povezovala sta jih Ivan Novak-Očka in France Popit-Jokl. Med prvimi sta zašla tudi na Babno polico ter tamkaj sprejela v revolucionarno stranko Janeza Miheliča ter Franca in Ljuba Mlakarja. Lojze Mlakar, ki si je nadel skrivno ime Ljubo Skalar, je bil med komuniste sprejet le nekaj dni pred svojim petindvajsetim letom. Rodil se je namreč 27. septembra 1916 in letos je – natanko po 45 letih članstva v revolucionarni avantgardi – praznoval se-

demdeseto obletnico rojstva.

Tistega prelomnega septembra leta 1941 je Lojze dozorl v mladeniča, ki se je začel ves predajati organizacijskemu delu in boju za osvoboditev in srečnejšo prihodnost slovenskega človeka. Da je potrebe revolucionarnega časa bolje razumel od drugih, mu je veliko pomagala rezgledanost, ki si jo je v letih 1935–1936 pridobil v zasebnem Kristofovem trgovskem tečaju, deloma pa tudi med služenjem vojaškega kadrovskega roka 1937–1938 v Beogradu. Oči so mu odprla tudi utrjevalna dela vzdolž nekdanje rapske meje, kjer je bil zaposlen 17 mesecev kot pomožna pisarniška moč. Predvojni komunisti z Janezom Hribarjem na čelu so v Lojzetu našli zanesljivega in požrtvovalnega privrženca, ki mu nobena pot ali naloga ni bila pretežka. Skupaj z obema tovarišema v celici je med fanti v domači vasi ustanovil vaško zaščito (kmalu se je preimenovala v narodno zaščito). Štela je 12 moč, ki so bili

oboroženi s puškami in enim puškomitraljezom. Brž za tem je Lojze prevzel nalogo vzdrževanja zvez s komunistično celico v Prezidu, kjer se je Osvobodilna fronta na široko razraščala. S tem je postal na daleč znan in tudi ogrožen, zato je moral maja 1942 oditi v ilegalo. Da je že takrat spadal med pomembne voditelje, dokazuje ohranjeni seznam s konference KPS na Cinku v Kočevskem Rogu od 5. do 8. julija 1942. V njem je Lojze Mlakar-Ljubo vpisan na osemindvajsetem mestu.

Kmalu po tej konferenci je privihrala velika italijanska ofenziva, ki se je s 3-A fazo posebej znesla tudi nad Lojzetovo rodno vasjo. Italijani so Babno polico požgali in izropali, vaščane pa, kolikor jih niso postrelili, odvlekli hirat v internacijo, potem pa so vas še dvakrat bombardirali. Kljub temu je ta vas s skrbno obdelanimi polji postala bogata zakladnica za oskrbovanje Loškega oddela, Slivniškega bataljona in drugih partizanskih enot. Je-

seni 1942, v najtežjih dneh za slovensko partizansko vojsko, je Lojze Mlakar-Ljubo Skalar postal sekretar okrožnega komiteja KPS za cerkniško okrožje in to nalogo opravljal do oktobra 1943. V tem času je uspešno izpeljal zlasti dve nalogi. Najprej se je med zborom aktivistov OF na Pugledu dogovoril, kako rešiti ženske z otroki in ogrožene starejše ljudi prezebranja, gladovanja in mrčesa v snežniških gozdovih; evakuirali so jih v okolico Podturna in ob Suhorju v Belo krajino. Ob kapitulaciji Italije, 10. septembra 1943, pa je skupaj s Francetom Popitom in Mirrom Veselom odšel v volčji brolg, namreč na pogajanja z belogardističnim poveljstvom v Novo vas na Blokah.

Ob preosnovi oktobra 1943 je Lojze Mlakar-Ljubo najprej postal sekretar OK KPS Notranjskega okrožja, ob združitvi ribniškega in notranjskega okrožja leto pozneje pa sekretar OK KPS Notranjsko-ribniškega okrožja. V tem času se je posebej posvečal izpeljavi okrožnih partijskih tečajev, ki so tekli od decembra 1943 do sredine leta 1944 – pri njih

je sodeloval predvsem kot predsednik izpitne komisije. V istem obdobju je posebej skrbel tudi za glasilo Notranjski glas, ki sta jih urejala Karel Grabeljšek-Gaber in France Šušteršič, da reševanja mnogih drobnih političnih vprašanj ne omenjamo. Notranjska je bila takrat že hudo izčrpana, manjkalo je celo soli, na aktiviste OF pa so od vsepovsod prežali Rupnikovi domobranci in črnorokci. Lojze je moral biti zares zgled izredne osebnosti in trdnosti, da je aktiv notranjskih političnih delavcev vodil in popeljal skozi mnoge nevarnosti v svobodo.

Lojze Mlakar-Ljubo je po osvoboditvi odšel na politično delo v druge kraje. Teh krajev in opravil ne kaže natančno naštevati. Tudi tam se je razdaljal, ob tem pa pogosto pozabljaj nase. Zmanjkovalo mu je moči zlasti za Notranjsko, ki ga je še vedno potrebovala in klicala. Močnejše se ji je lahko posvetil šele potem, ko je v Ljubljani postal direktor Semenarne, povsem pa po upokojitvi. Zavedal se je, da Notranjska

ni dobila tistega priznanja, ki so si ga njeni ljudje s svojimi velikanskimi žrtvami zaslužili. O tem je bilo treba slovensko javnost najprej prepričati; in v to smer je Ljubo naravnal svoja prizadevanja. Njegovemu požrtvovalnemu delu, osebnemu zgledu, izrednemu smislu za kadrovanje in organizacijskim sposobnostim se je treba zahvaliti, da je Notranjska dobila zbornik Notranjske liste, ki po ideološki in strokovni plati spada v slovenski vrh. O tem priča najvišje republiško priznanje, nagrada vstaje za leto 1982, pa tudi tretji zvezek Notranjskih listov, ki so jih v Cerknici predstavili za občinski praznik. Žal v tem zvezku več ne zasledimo Ljubovega imena. Menda si je – ko je bilo delo že steklo – nekoliko oddahnil. Zdaj, ko si je zgradil počitniški domek na Gornjem Jezeru in temeljiteje poskrbel za uspešnejše čebelarjenje, bo gotovo spet poprijel za pero. Notranjskim ljudem in vsej slovenski javnosti ima še veliko povedati. Zato mu želimo še veliko zdravja in ustvarjalnih moči.

Franci Strle

Varnostna ocena in enotni kulturni prostor

B. Ž.

IZ DEJAVNEGA BORBEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELAVNE

Adolf Ankou

IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANIZACIJ IZ DELA BORČEVSKIH ORGANI

»Postrelite nas...!«

Čez vrh so Nemci prišli 22. oktobra, v Solčavo pa dan pozneje, podnevi. Zvečer je bilo treba zatemniti, nihče ni smel iz hiš. Ko je začelo v dolini goreti, so prišli Nemci na Gmajno in s seboj prignali tudi Solčavane. Med moidočimi se je pred hišo, stala je tik ob cesti, ustavila Herletova Pavlina. Zastala je in zaklicala: »Micka, srečno, zdaj gremo...!«

V tem trenutku so policisti vstopili v hišo, s puškinimi kopiti razbili šipe na oknih, zdijali na hlev in podtaknili ogenj v seno. Domači, petin-sedemdesetletni Primož Prodnik, šestinsedemdesetletna Marija in štirinštridesetletna hči Marija s hčerko, takrat ji je bilo deset let, so nemočno stali pred so-vražnikovim divjanjem.

Marija ni oklevala – skočila je iz vrste izgnancev, ki so

jih pripravili za pot v dolino – in izgnala iz domačega hleva tri koze pa Herletovo in Mlinarjevo kravo, ki sta bili v domačem hlevu. Materi Mariji sta jeza in gnev zame-

Požgana vas Solčava (24. oktobra 1944)

glili razsodnost in previdnost: na ves dušek je ozmerjala policiste: »Najprej ste nam vse požrli, zdaj nas kanite še odgnati. Raje nas postrelite!«

Odpravili so se na pot. Vseskozi so zaostajali in ko so prišli do Mostnarja, so bili že med zadnjimi v žalostnem

sprevodu, ki se je pomikal proti Logarski dolini.

Naposled so ostali sami na cesti. Vrnili so se nazaj in se ustavili pri Kristijan Urhu in Grabnarju. Grabnarju domačije niso požgali. Takrat so se prežnanstva rešili še Tajčmanova mati Ana Iko-vic, sin Jakob z ženo Amalijo in njun sin Alojz. Dekletce, vnukinjo Miciko, so policisti hoteli posaditi na konja, mati Marija pa tega ni dovolila – ruvala sta se s policistom in držala dekletce vsak z eno roko.

»Ne pustim je, pa četudi jo raztrgava,« je zakričala v onemogli jezi. Policist je odnehal.

Grabnar je imel srečo, ostala mu je domačija. Ker je imel na voljo dve hiši, so se vanju vselili nekateri Solčevani, ki so ušli Nemcem ali pa so jih ti v Logarski dolini izpustili in niso imeli več kam domov.

(po pripovedi Marije Prodnik ml.)

lo pred večerom je Ramšakov oče prignal v hlev štirinajst ovac, ki so se pasle v bližini – vse, razen ene so zgorele. Revše je ostalo v gorah, ker je imela mladiča. Preostalo živino so odgnali.

Zubljji so zajeli poslopja. Domačijo, Simonovo hišo, majhno, leseno kajžo, dva čebelnjaka, dva hleva, mlin, kaščo in kovačnico, skupaj deset poslopij. Ramšija je ostala brez vsega.

Ko se je ogenj temljito zažrl v Simonovo hišo, je začelo pokati: v hiši je bilo skrito strelivo.

Odšli so v dolino, Ramšakovi in Ravnčarjevi, na pot, ki je niso slutili.

S trudnim korakom je ubira-

Kmečki vodja je določil drugače: Marija in Justina naj bi delali v neki gostilni.

Justina je ostala tam le od petka do ponedeljka. Takrat je odšla na vlak, do postaje jo je spremljala Prodnik Marija, Matkova. Z Justino sta odšli še Prepotnik Mici in Ošep Ivanka.

V dravograjski čakalnici je Justina srečala Kavtičnika, Tomovega očeta, ki ji je dejal, naj gre z njim do Prevalj, kjer bo prenočila.

»Justina, ne skrbi,« ji je dejal tolažeče, »Repičeve župe že ne bomo stradali, najedla se boš.«

Do Prevalj so se pripeljali z vlakom, naslednji dan pa z avtobusom do Črne. Pri Geršaku se je Justina srečala z Golobo-

Ramšakova domačija

la pot mati Agata, očetu Janezu se je posrečilo, da je ušel, na grenko pot so prisilili hčerko Justino in Golobovo Marijo. Mater so v Podbregu izpustili.

Justino in Marijo so odpeljali v taborišče v Graz, 27. novembra 1944 pa so ju prestavili v Obdah, kjer so ju prevzeli domačini za delo na polju.

vo materjo, Francko iz Koprivne. Golobova mati ji je dala jesti.

Mici Prepotnik je ostala v Črni pri Osojnekovi Neži, Justina in Ošep Ivanka pa sta z Golobovo materjo odšli v Koprivno h Golobu in – tam ostali.

Anton Iko

Požig na Ramšiji

Podobno kot mnogi Solčavani, sta tudi Janez in Agata Krivec, Ramškova po domače, prehodila svojo križevno pot, solčavsko Kalvarijo.

Leta 1942 so se na domačiji pojavili prvi partizani. Domači se spomnijo: bili so Jože Harle z ženo in neznanec s Koroškega. Poslej so se obiski ponavljali kot nepretrgana nit. Od takrat naprej so bili na Ramšiji stalni gostje predvsem fantje iz varnostne obveščevalne službe.

Zgodilo se je, bilo je leta 1943, ko so prišli partizani,

hkrati z njimi pa tudi nemška policija – bili so pod eno streho: v eni sobi fantje od VOS-a, v drugi policija. Takrat je prišlo do zanimivega dogovora. Zmenili so se, da jih policija ne bo zasledovala. Človečnost je, očitno prevladala.

Junija naslednjega leta sta Simon in Jože Krivec odšla k partizanom. Jože je bil vodil komandanta VOS-a Zmaga, vendar so ga že naslednji dan raniili Nemci v nogo. Jože ni več zmogel težkih pohodov.

23. oktobra 1944 popoldan so prišli na Ramšijo Nemci in se

vgnezdili na Ramšakovo in sosednjo Ravnčarjevo domačijo. Ze kar ob priходу so poklali nekaj kur in jih skuhali. V sobe so nanosili slamo in na njej prespali. Naslednji dan so zaklali na Ramšiji dva prašiča, skuhali enolončnico, ker pa domači niso imeli prostora v kuhinji, so jim nekaj hrane odstopili. Ves dan so brskali po hiši, preiskali sleherni kot... Pri tem opravlku je bil zlasti prizadeven eden izmed njih, ki je stikal po najbolj skritih kotičkih.

Dan se je nagnil v popoldan. Nemci so k ognju znova pristavili velik konec mesa. Ramšakovi pa so si v kotlu kuhali krompir. Med nemškimi voja-

ki je bil nekdo, ki je govoril hrvaško, človek manjše postave.

V loncu je vrelo, bližal se je večer in še preden je bila večerja nared, so prišli iz Solčave trije Nemci z usodnimi sporočili: Ramšijo je treba zažgati, ljudi odgnati v dolino!

Ramšakovi so otrpnili. Vsem je bilo jasno, kaj to pomeni. Na gare (kmečki voziček z dvema kolesoma, op.p.) so naložili najnujnejše, Golobova Marija pa je pripravila vanje dva konja, domačega in partizanskega, ki so ga fantje pustili na domačiji.

Justina je še pred požigom spustila iz hleva tri prašiče, da jih Nemci ne bi poklali. Le ma-

5

Silvo Grgič-Šimen

Napad na letališče

Ob obletnici ustanovitve Cankarjeve brigade

Ali nas preganjajo letala, ki jih je ponoči uničil 2. bataljon?

»Tako nesramno vprašanje lahko postavljajo samo zlobneži in neverni Tomaži!« Tako in podobno nam odgovarjajo borci 2. bataljona, ko jih dežurni bataljonski šaljivci sprašujejo, kako je mogoče, da nas nemška letala že par ur kasneje mitralirajo in obmetavajo z lahкими bombami.

»Kaj ne vidite, da sta le štoklji in ne štuke?!«

Res je z naših položajev v vaseh Mladje, Brezje, Prušnja vas in Brlog kar dobro videti, da sta se letali spustili tudi nad sosednjimi položaji Šerčerjeve brigade, od koder so po njih vsekali nekateri na take in podobne spopade vedno pripravljeni puškomitraljezi.

Hip nato vidimo, da se eno od letal spušča proti tlem in da se iz njega kadi.

Kdo je bil ta, ki je kar takole sklatil sovražno letalo, sedaj še ne vemo. Vemo, da je tako povečal pri uničenju skupni »iztržek« nemških letal, ki ga je tako dobro začel ponoči naš 2. bataljon, še za eno letalo.

(Mnogo let kasneje, ko sem prebiral kroniko Šerčerjeve brigade I. del, ki jo je napisal sedaj že pokojni Milan Guček, sem ugotovil, da je omenjeno nemško izvidniško letalo s svojo zbrojevko sklatil puškomitraljezec Riko iz III. bataljona Šerčerjeve brigade.)

Ali smo se cankarjevci res preoblekli v kočevarske obleke?

Na že omenjenem srečanju z nekdanjim bataljonskim kurirjem Hinkom Bajukom sem začel z njim razpravljati še o enem vprašanju, ki je v tesni zvezi z akcijo, ki sem jo poskušal opisati v tem zapisu.

Gre za naslednje: V pogovoru s piscem knjige Zločin pri Lenartu Jožetom Vidicem naj bi mu tedanjí intendant dolenske operativne zone Mirko Frankič Tilen opisal svojo aktivnost glede te akcije in v akciji, kar je pisatelj Vidic v omenjeni knjigi tudi zapisal. Po tej Tilnovi izjavi naj bi borci Šerčerjeve brigade po posebnem povelju zaplenili pri Kočevarjih, naseljenih v vaseh Veliko in Malo Mraševo, Kalce – Naklo in druge, toliko oblačil in obutve, da so se vsi, ki so bili slabo oblečeni in obuti, lahko takoj preoblekli in preobuli.

Do tukaj vse prav in tudi razumljivo. No, o nadaljevanju imamo vsi, s katerimi sem se pogovarjal in tudi osebno soglašam s tem, malo drugačno mnenje. Namreč o tistem delu izjave, ki se nanaša na to da je tedaj vsak šerčerjevec dobil zavoj z obleko in obutvijo za enega borca Cankarjeve brigade.

O tem, da smo dobili od Šerčerjeve brigade torej vsaj nekaj sto oblek in čevljev, ne vem osebno ničesar in se tega res ne spominjam; to isto menijo tudi nekateri drugi borci 1. bataljona, ki sem jih o tem spraševal: nihče se ne spominja, da bi po akciji dobili kakšne obleke in obutev od Šerčerjeve brigade.

Kljub temu ne zanikam, da vendar ne bi bilo mogoče, da je Cankarjevi le dodeljeno kaj oblek in obutve. V 1. bataljonu pa nihče ni sem ga o tem spraševal, ne ve ničesar.

Zanimivo je tudi, da o tem ni niti besede v kroniki Cankarjeve, ki jo je napisal Lado Ambrožič-Novljan. Ta je bil vendar vse do 13. julija 1943 komandant dolenske operativne zone in bi zelo verjetno tudi v tej svoji knjigi omenil, kaj je štab zone ukrenil, da bi se izboljšali obutev in obleka tudi v Cankarjevi brigadi, vendar o tem ne piše.

Se bolj zanimivo, da o tem ni zabeležil niti besedice sicer tako vesten kroničar svoje brigade, kot je to bil Milan Guček. Ta je o tem v »Šerčerjevi brigadi« zapisal naslednje:

»Za ceno življenj sedmih borcev, enega pogrešanega in dveh ranjencev je brigada pripeljala s seboj 65 repov govedi in 10 konj. Prinesla je na desetine zaklanih prašičev, na stotine mernikov žita, moke, nekaj sto kil masti, suhega mesa pa tudi perila in wehrmannskih uniform in celo tri puške.«

Nikjer ni torej besede o tem, da sta bili zaplenjeni tudi obleka in obutev za Cankarjevo brigado.

Nehote me to spominja na nekaj, kar se je zgodilo dosti poprej. Ljubljanski aktivisti so novembra 1942 poslali obilo tako potrebne zimske opreme za borce Gubčeve in Cankarjeve brigade. Opremo so v celoti prevzeli borci Gubčeve. Do Cankarjeve brigade je moralo priti kaj zelo malega. Največ so zadržali tisti, ki so do nje prvi prišli. To je tudi v skladu s tisto narodno; Kdor prej pride, prej melje. Nekaj časa smo se še hudovali, nato pa smo se seveda tudi mi ravnali po tem pregovoru.

Res je tudi, da so Šerčerji ves omenjeni plen precej drago plačali, kar je razvidno iz navedenega citata iz Gučkove knjige.

Mnogo bolje jo je odnesla Cankarjeva, kljub zelo ostrim spopadom pred in na letališču, v vasi okoli žandarmerije. Imela je enega mrtvega in dva ranjena borca.

Kljub temu da sem pregledal kartoteko, nisem mogel ugotoviti, kdo je padli borec Cankarjeve. Ali je bil le nesrečna žrtev Krke pri vrnitvi, o kateri piše tudi komisar 1. bataljona Janez Vipotnik v svojih spominih?

Na koncu se lahko ugotovi, da so bile dosežene prav vse naloge, ki so bile z opisano akcijo zastavljene.

Borci Cankarjeve in Šerčerjeve brigade so Nemcem pokazali, da tudi na Krškem polju ne bodo imeli miru, kar velja tudi za priseljene Kočevarje in druge naseljene Nemce.

Predvsem sta brigadi priskrili kar precej živeža za ranjene in bolne borce v naših bolnišnicah.

V naletu je bilo zasedeno letališče in Nemci so se lahko zahvalili samo našemu slabemu tehničnemu ravnanju in še slabši oskrbljenosti z opremo za uničenje letal, predvsem pa pomanjkanja časa, kar je bilo posledica zamud zavoljo slabih vodičev, da uspeh akcije na letališču ni bil še precej večji.

Čeprav Nemci v nam razpoložljivih poročilih in drugih njihovih dokumentih ne navajajo podatkov o kakršnih koli izgubah, je vendar prav gotovo, da njihove izgube v spopadu pri letališču in na njem, kakor tudi v Cerkljah in pri spopadu z borci Šerčerjeve brigade, ne bi bile še kako pomembne; prav gotovo so bile večje, kot sta jih imeli obe brigadi.

Pred 43.leti sem prvič pisal o napadu na Cerklje

Ta zapis sem s prejšnjim poglavjem že mislil končati, ko me je naključno listanje po nekaterih številkah glasila mladine 5. SNOUB Ivana Cankarja »Mlade sile« iz leta 1943 spodbudilo, da dodam še to poglavje.

V drugi številki omenjenega glasila, ki je izšlo avgusta 1943, sem namreč med pripisovki tako znanih partizanskih avtorjev, kot je bil med drugimi na primer pisatelj Klusov Joža, o katerem sem šele po vojni zvedel, da se je pisal Bogo Flander, našel tudi dva svoja prispevka, krajša zapisa o dveh borbah naše brigade.

Na ta svoja prispevka sem skoraj povsem pozabil. Vedel sem, da sem večkrat moral po SKOJ-evskih direktivah in kasneje tudi po partijski pisati članke o akcijah in drugem življenju v bataljonu in sem tako postal eden od dopisnikov iz našega bataljona. Vendar se ne spominjam, da sem oba sestavka kdaj ugledal v glasilu. Prav mogo-

če je, da se je zgodilo, da sem bil kje izven bataljona, ko je ta številka prišla med borce in sem oba svoja prispevka na svoje veliko presenečenje prvič videl preslikana na karton, kot del skromne razstave bojne poti naše brigade ob proslavi brigade na Igu pred dvema letoma, ko smo proslavljali 40-letnico obeh napadov brigade na to domobransko postojanko.

Potem sem nanju skoraj pozabil, če ne bi, kot sem v začetku tega poglavja zapisal, zopet začel listati nekaj števil glasila »Mlade sile«.

Prvi od obeh omenjenih zapisov iz avgusta 1943 je pomembnejši, saj gre v resnici za moj prvi prispevek o napadu Cankarjeve na Cerklje. Prispevek je po obsegu dokaj skromen, saj gre le za eno in pol sicer gosto tipkano stran pisarniškega formata. Ob njem je tudi lesorez, ki je vezan na prispevek. Naslov je zelo zvenec: »Kri za kri, zob za zob, s podnaslovom v oklepaju: »Ob pohodu naših brigad v po Nemcih zasedeno Krško dolino«.

Ne spominjam se, ali sem tak naslov dal sam ali pa uredništvo glasila. Kolikor me spomin ne vara, ga je urednik tudi precej redakcijsko »dodelal«.

Menim, da je ta prispevek zanimiv tudi po tem, ker sem skoraj takoj po akciji (ko je bil spomin na njo še dokaj svež) med drugim zapisal tudi naslednji dve povedi: »Nekateri enote so napadle letališče po Cerkljah, drugi so bili zaposleni pri mostu čez Krko, mi pa smo napadli v Cerkljah Nemce, ki so se vgnezdili v treh hišah in se tudi utrdili. Medtem ko smo mi napadali in zadrževali Nemce v hišah, so ostali pobrali po vasi, kjer so sedaj naseljeni Kočevarji, vso živino in živež iz vojaških magacinov ter se vračali nazaj proti Krki.«

Iz teh povedi, ki so kot celoten prispevek šli najprej skozi roke uredništva in nato skozi kritiko bralcev, tovarišev iz brigade ter so zato nekoliko bolj zanesljivi v dejstvih iz te akcije kot nekateri drugi prispevki in zapiski tistih, ki niti v akciji niso sodelovali, ampak so pisali na podlagi izjav ali poročil drugih, se med drugim lahko ugotovi, da so deli 1. bataljona brigade napadli in nato blokirali tri stavbe v Cerkljah. O napadu in blokadi žandarmerije sem pisal v tem zapisu. Iz nadaljnjega dela mojega prvega kratkega opisa akcije v Cerkljah pa je tudi razvidno, da smo tisti, ki smo bili pri blokadi omenjenih treh nemških postojank, stopali proti Krki med zanjimi, kar je razumljivo, saj bi lahko sicer Nemci iz teh postojank zelo ogrozili odvoz plena ali pa ga delno tudi onemogočili.

Upam, da sem s tem bolj obširnimi zapisom zaokrožil svoj prvi prispevek, ki sem ga o tem dogodku dosti skromneje zapisal pred 43.leti v Mladih silah.

Konec

Ivan Žunič

Preživel sem ustaško taborišče

Rojen sem leta 1924. Moj oče je bil vojaški invalid. V družini nas je bilo enajst. Živeli smo na majhnem zemljišču, od katerega smo obdelovali le 2,5 hektarja. V OF sem stopil že leta 1941. Kot sedemnajstleten fant sem začel opravljati vse naloge, ki sem jih dobil.

Aprila 1941 so nas okupirali sovražniki. Pridrvele so italijanske fašistične enote. Proti njim se je tudi pri nas v Kanižarici kmalu začel oborožen odpor.

Moj prvi bojni tovariš je bil Josip Tomljanović, po poklicu krojač. V njegovi delavnici sva večkrat govorila o NOG. Takrat je šla skozi našo vas tudi prva partizanska enota, ki se je imenovala leteteča četa. Tudi jaz sem se kmalu odločil za odhod v partizane in prišel najprej v vas Rosopajnik. Postojanko smo napadli in razorožili in komandirja zaslužno kaznovali. Podnevi se nismo kazali prebivalstvu. Imeli pa smo zmeraj bolj pogoste akcije po terenu. Kolpa je bila takrat meja med NDH in Italijo. Naša naloga pa je bila, da si pridobimo od njih orožje in prosta obmejna območja. Pridobili smo si tudi prebivalstvo. Pa tudi izdajalci so bili vmes. Do prve izdajalske akcije je prišlo v noči 21. junija 1942, ko smo prispeli ob dveh ponoči v vas Dolnje Prilišče. Gospodarja smo prosili, če nam dovoli, da prespimo v njegovem skednju. Gospodar je privolil, obenem pa to hitro sporočil sovražnikom. Po dveurnem počitku smo bili že skoraj iz vseh strani obkroženi, a pogrebili smo po poti med grmovjem in skalovjem ob Kolpi. Moja naloga je bila, da grem čez Kolpo po čoln, da bi prepeljal še preostale tovariše. Zaradi zasede mi ta poskus ni uspel in 21. junija 1942 sem ob pol šestih zjutraj padel v roke sovražnikom. Potem so me odpeljali v karlovške zapore. Najprej so me odvedli na ustaški združ in me tam mučili. Potem so me ponovno zvezali in odpeljali na ustaško redarstvo (policijo). Na tem redarstvu sem bil štirinajst dni. Naša celica je bila ravno pod prostorom za mučenje, tako da je bilo slišati vse krike. V znak protesta smo zaporniki med zasliševanjem peli in igrali. Neki pekovski vajenec je z ustnicami »igral« violinu, drugi je igral na glavnik, prekrit s cigaretinim papirjem in »igral« harmoniko, tretji je na steklenici »basiral« in podobno. Policaje je to razjezilo in zato so nam grozili, da bomo prišli vsi na vrsto za mučenje.

Novi zaporniki so prihajali v glavnem ob večernih urah. Najprej smo vsakega novince pretehtali, ali je kriminalec ali politični. Vsak dan smo imeli polurni sprehod. Takrat smo nekateri vzeli iz skritih prostorov stare uradne knjige. Uporabljali smo jih namesto vzglavnikov, pa tudi prav so nam prišle za vpisovaje novih tovarišev. Tako smo si blažili bolečine od pretepanja in krajsali dolge. Od vseh tovarišev, ki so bili natlačeni z menoj vred v naši celici, so mi najbolj ostali v spominu tisti, ki so šli skupaj z mano v istim transportu v taborišče Jasenovac in Staro Gradiško. Zaporniško hrano smo prejemali enkrat dnevno. Odpirala in zapirala sta nas ključarja Rade in nas poklical za odhod v taborišče. Krenili smo ob obkolpski cesti. Bilo nas je 22 moških in nekaj žensk. Po enournem čakanju smo v živinskih vagonih krenili proti Zagrebu. Ob 15. uri smo prispeli do taborišča Jasenovac. Tam so nas na obeh

teli, da pozdravim tako, kot se pozdravlja v partizanih, toda jaz nisem hotel povedati pravega pozdrava. Težko je bilo tajiti, ker so bili zraven domači izdajalci. Bil sem še bolj tepen, pa tudi določili so me za v taborišče kot talca. Ko so me odpeljali na zaslivanje je ustaš Medak

Ivan Žunič

stopil predme. To je bilo po treh tednih mojega zavora. Pomislil sem že, da se lahko za vedno poslovim od tovarišev. Večkrat se je dogajalo, da so koga odpeljali in ga nikoli več ni bilo nazaj. Toda z menoj je bilo drugače. Ko sem šel proti glavnemu izhodu na ulico, me je tam čakal višji ustaški oficir. Dejal je: »A to je ta bandit!« Nato me je vprašal, koliko časa sem bil pri partizanih. Ker mu nisem odgovoril, me je začel klofutati in brcati med noge. Zopet je ponovil vprašanje, če ga poznam. Odgovoril sem, da ga ne poznam. Nato je dejal ključarju, naj me odvede nazaj. Ko sem se vrnil v

straneh poti pričakali ustaši. Najprej so nam odvzeli stvari, ki smo jih imeli, prebrali naše odpremnice in nas z brkami odgnali po blatu, ki je segalo do kolen, v taboriščne barake. Tamkajšnji taboriščniki so nas spraševali, od kod smo prišli in če imamo kaj hrane. Tega taborišča si nisem mogel predstavljati. Ali je mogoče doživeti toliko strašnega? Z obupom smo gledali taboriščnike, ki so nas obdajali. Videli smo samo žive sence. Kmalu se je znočilo in bil je čas za večerjo. Vsak je dobil nekaj neslanega močnika. Po prvi noči v baraki so večino naše skupine ponovno poklicali za pot naprej. Po nekajurni vožnji smo prispeli do postaje Okučani. Tukaj smo izstopili in krenili na 16 kilometrov dolgo pot. V Staro Gradiško smo prispeli zvečer. Naslednji dan so mene razporedili za raznašalca vode po celi »nastanbi«. Ko sem se bolje spoznal s taboriščniki, so me ustaši ponovno premestili. Po tem sem delal na drugem delovnem mestu, v »krpari«. Vodja je bil nekdanji novinar Juraj Miliša iz Zagreba. Naše delovno mesto je bilo podstrešje pravoslavne in židovske »nastanbe«. Ustaši so nam pokradli vse, kar jim je prišlo pod roke. Pod vlakami je bilo veliko skritih vrednosti. Mi trije, ki smo bili tu zaposleni, smo vse sproti pregledovali, pobirali in razdajali našim tovarišem, ki so to potrebovali. V taborišču je bila cigareta glavni ka-

njen vzidan kotel. Včasih sem izkoristil priložnost in vzel kaj hrane za sebe in za druge slabotne tovariše. Imel sem kanglico, v katero sem pobral iz kotla maščobo in jo odnesel tovarišem. Če je ostalo kaj hrane v kuhinji ali jedilnici, so me poklicali kuharji ali natakariji, da sem tudi to odnesel ostalim.

S hrano, ki sem jo na skrivaj odnesel iz kuhinje, so si tovariši izboljšali taboriščno hrano. V tej drvarnici sem imel tudi skrivališče. V stavbi uprave taborišča so imeli prostore višji oficirji. Morda me je prav to rešilo, da sem ostal pri življenju, saj je bilo v praksi, da so po šestih mesecih takšnega dela likvidirali vsakogar. Jaz pa sem bil premeščen na delo v Jasenovac. Zmeraj sem imel pred očmi to, da me bodo likvidirali. Iz Stare Gradiške sem se vrnil nazaj v Jasenovac. Takrat sem se srečal z nekaterimi še živimi tovariši. Določen sem bil za »zunanje« delo. Vedno mi je bilo v mislih, kako bi pobegnil. Toda to se mi takrat ni posrečilo, ker sem dobil na noge okove, kakor vsi, ki so šli na delo izven taborišča. Delali smo na njivah ljudi, ki so jih ustaši pobili ali pregnali. Samo nekaterim se je posrečilo pobegniti v partizane. Vsak dan smo šli na skeli čez Savo. Vsaka skupina je delala pod močno stražo, čeprav smo imeli na nogah okove. Šele po kakšnih dveh mesecih so nam v kovaški delavnici razklenili okovje.

Ne spominjam se točnega datuma, ko smo z okovi na nogah z ladjami krenili po reki Uni na košnjo pšenice blizu neke požgane vasi. Kosili smo ves dan z ročnimi kosami in nakosili več, kot je šlo na ladje. Proti večeru smo naložili pšenico in se vsi skupaj vrnili v Jasenovac. Drugi dan smo se vrnili po tisto, kar je ostalo. Namesto

Spomenik žrtvam v Jasenovcu

rodnosti je. Odgovoril mu je, da je Žid. Ponovno ga je vprašal: »A ti si mučil mojega Jezusa, a? Kaj bi rad za plačilo, ker si mi šival hlače?« Žid mu je dejal, da ne sme vzeti nobenega plačila, a ustaš je vztrajal. Končno je Žid rekel, naj mu da košek kruha. Stražar mu je rekel, da ga nima, ampak da ima drugo plačilo zanj. Ko je Žid dejal, da ne mara nobenega drugega plačila, mu je stražar ukazal, naj se skloni čez ranto. Taboriščnik je izpolnil ukaz. Takrat pa ga je začel stražar zverinsko pretepati s puško, dokler ga ni ubil.

Na njivah opustošenih domacij so ženske iz taborišča pridelovale prideleke za ustaše. Delavke so imele svojega stalnega mojstra kovača. Vsak dan ob prihodu delavk je kovač legel v senco. S svojim stražarjem je bil vedno v neposredni bližini delavk. Ker je stražar, ki ga je spremljal, že dobil zaupanje vanj, ga je vprašal, kaj je po narodnosti in veroizpovedi. Ta mu je odgovoril, da je Hrvat-katoličan. Stražar je ponovno vprašal, zakaj so tudi Hrvatje v taborišču. Kovač mu je dejal, da je prišel v taborišče samo zato, ker je v cerkvi žvižgal. »A samo zato si tukaj?« je dejal stražar in sedel v senco pod hrast. Odložil je puško, naslonil glavo na hrast in zaspal. Kovač se je najprej prepričal, če stražar spi, nato pa ga udaril s težko kovaško rašpo po glavi in ga pokončal. Vzel mu je puško in pobegnil v planino, kjer je našel prve partizane.

Iz taborišča Jasenovca je vozil brod. Za delo na brodu so menjali delovno silo na vseh delovnih mestih v taborišču. Nameravali so zakriti svoje zločine. Dosti trasporov je bilo, ki niso niti vedeli, kakšno je taborišče od znotraj, ampak so šli naravnost na morišča. Tudi tisti, ki so bili določeni za pokope ljudi, so imeli kratko delovno dobo. Takšnih, ki so vedeli dosti o dogodkih v taborišču, je le malo ostalo.

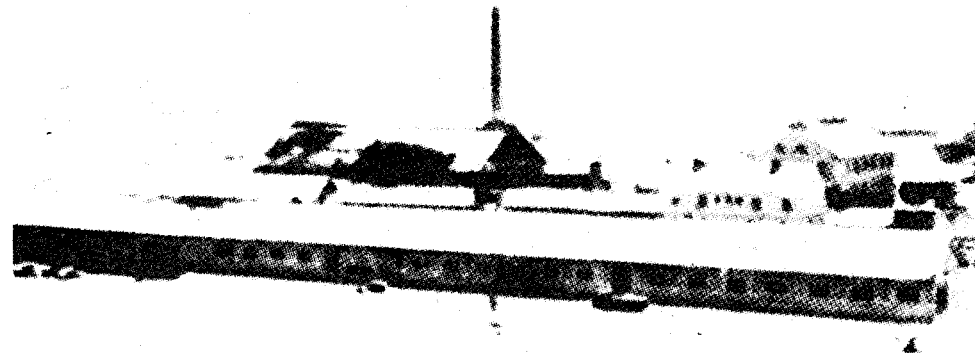
Hrana za taboriščnike je bila zelo slaba, čeprav smo dobili v taborišču karte za hrano. Malo boljše hrano so imele obrtnske skupine. Kuhinja je bila v samem blatu. Za kuharje so bili taboriščniki, ki so sicer želeli skuhati kaj

boljšega, pa ni šlo. Zelo se mi je zameril neki taboriščnik, pritlikavec, imenovan Ilija, ki je vedno nosil palico, s katero je razganjal taboriščnike, ko so dobivali hrano in kričal, da smo ga vsi slišali. Po obnašanju se ni razlikoval od ustašev.

Konec avgusta 1943 sem prišel spet iz Jasenovca v Staro Gradiško. Delovni pogoji in vse ostalo je bilo kot prej. Neki dogodek, ki sem ga videl v jeseni 1943, me je posebno prizadel. Bilo je hladno in megleno vreme v novembru ali decembru. Bilo je nekaj snega in vreme je bilo zelo žalostno. Ustaški oficir Runjaš je šel proti ekonomiji. Zagledal je 9 do 10 let starega fantka, ki si je ravno kar izpulil en rog koruze in ga začel ružit in jesti. Runjaš ga je poklial in vprašal: »Kaj si tam delal?« Fant mu odvrne: »Nič!« Runjaš ga ponovno vpraša in fant mu spet odgovori isto. Ko ga je Runjaš tretjič vprašal in mu ukazal naj zine, je fant odprl usta in ustaš ga je vprašal, kaj ima v ustih, saj je bilo videti še nekaj koruznih zrn v ustih. Fant mu je odvrnil, da je lačen in da si je vzel rog koruze in ga pojedel. »Če si lačen, potem pa marš svojo pot!« mu ukaže Runjaš. Fant se mu je poklonil, zahvalil in se obrnil ter odšel. Runjaš pa je povlekel pištolo in fanta ustrelil v glavo.

Nekega avgustovskega popoldneva leta 1944 v Stari Gradiški so ustaši pripeljali ukradeni imetje iz neke vasi, ki ni bila daleč od taborišča. Ker so se kamioni hitro vračali nazaj, je stražar, ki je stražil ukradeni blago, na hitro izpulil precejšen zaboj in ga skril med posajene paradiznike. Bil sem blizu in sem ga opazoval skozi majhno okence. Seveda me je najbolj zanimalo, kaj si je stražar vzel. Odložil sem se, da skriti zaboj vzamem in ga skrijem v drvarnico, še preden se stražar vrne. Prvi dan zaboja nisem odprl. Drugi dan pa sem odprl eno deščico na zaboju in zagledal poln zaboj satja z medom. Pošteno sem se ga najedel. Nosil sem ga tudi ostalim tovarišem in še sam sem ga jedel deset dni. Ustaš je zaman iskal svoj plen.

(se bo nadaljevalo)

Del jasenovskega taborišča pozimi

celico, sem se oblekel in obul ter čakal. Ta nezaželen sestanek z ustaškim oficirjem se na srečo ni več ponovil. Po 41 dneh zavora v Karlovcu so nas iz vseh celic določili za transport in nas poslali v do takrat neznane tovarne smrti.

Iz karlovških zaporov nas je 1. avgusta policija že popoldan začela pripravljati za transport v taborišče. Pri bližni ob 21. uri je prišel ključar Rade in nas poklical za odhod v taborišče. Krenili smo ob obkolpski cesti. Bilo nas je 22 moških in nekaj žensk. Po enournem čakanju smo v živinskih vagonih krenili proti Zagrebu. Ob 15. uri smo prispeli do taborišča Jasenovac. Tam so nas na obeh

pital, zato sem za cigarete prodal nekatere stvari.

Po šestih mesecih sem odšel na drugo delovno mesto. Že prvi dan sem doživel novo grozo. Smrekov pod je bil močno krvav, blaten in polit z različnimi pijacami. Tu sem delal eno leto in pol. Ustaški oficirji in podoficirji so pijani celo ponoči maltretirali ljudi. Tepen sem bil za vsak odgovor. Vsako jutro sem pometal ljudsko kri, blato in scalino. Zraven peči v dežurni sobi sem tudi skoraž vsako jutro našel taboriščne karte, ki smo jih taboriščniki imeli za vsakodnevne obroke. Zraven oficirske kuhinje in uprave taborišča je bila neka »šupa«, ki je služila za drvarnico in je bil v

pšenice pa so nas tam čakali partizani, ki so se spopadli z ustaši. Niso nas mogli osvoboditi in sovražniki so nas peljali nazaj v taborišče. Od takrat nas niso več gnali kosit v oddaljene kraje.

V naselju Gradina čez Savo na drugi strani taborišča je mlatilnica v sezoni mlatila pšenico. Tam so taboriščniki pod močno stražo delali od ranega jutra do poznega večera. Prostor za mlatilnico je bil brez sence. Tukaj sem videl zločin posebne vrste. Nekemu ustašu so počile hlače in je vprašal taboriščnike, če ima kdo pri sebi šivanko. Oglasil se je neki žid in ustaš mu je dal hlače, da mu jih zakrpa. Ko mu jih je zašil, ga je ustaš vpraša, kakšne na-

Joža Rovšek:

Doživel sem spravo

Tisti, ki so svojčas zaradi svoje ideologije zašli v protinacionalni tabor, danes pogrešajo »narodno spravo«. Njihova bolečina nad tem dejstvom polni strani emigrantskega tiska. Tudi na Koroškem imamo glasilo, ki ga tare želja po spravi – Celovski zvon.

Joža Rovšek, avtor serije »Domovina je ena...« v preteklem letniku Kladiva, podoživlja v pričujočem članku spravo, kot jo je sam spoznal...

Jesen 1944

Naša domačija je stala na samem. Do najbližjega sosed je bilo pet minut hoda. K nam so se zatekali vsi – domobranci, Nemci, partizani, obiskali pa so nas tudi vlasovci. Bilo je v pozni jeseni ali zgodaj spomladi. V kotu »hiše«, kjer je stala kmečka peč, so sedeli domobranci. Bili so prešerno razpoloženi. Pili so žganje, ki so ga zahtevali od moje mame. Prepevali so in se veselili. Med njimi je v kotu pod razpelom sedel moj stric. Bil je med najbolj objestnimi. Medse so vzeli mojo petletno sestro. Stric se je hotel posebno »izkazati«. Razkazoval ji je orožje, s katerimi bodo uničili rdečo bando. Iz nepredvidnosti se je brzostrelka sprožila in kroglo so udarile mimo nje v zid. Takrat se mama ni mogla več zadržati. Kje je vzela toliko moči, ne vem. Spodila jih je iz hiše. S slabo vestjo so se pobrali. Zunaj so se še zadrževali in mama je stopila za bratom. Pozneje nam je pripovedovala, da ga je rotila: »Karl, pusti bele, ostani rajši doma! Partizani te bodo ubili.« – »Nič se ne boj, Ana, zmagali bomo mi,« ji je odgovoril in odmajali so se, izginili za hlevom.

Nikoli več ga nisem videl, nihče od naših ga ni več videl. Pozneje smo slišali, da je bil likvidator nekje v Rogu ali Teharih. Verjetno so ga vrnili iz Vetrinja. Pred nekaj leti sem listal po arhivu. Na zaseženih plačilnih listah domobrancev sem našel tudi njegovo ime. Bil je med bolj plačanimi. Plačevali so jih

po zaslugah v boju proti »rdečim«.

Zabolelo me je, čutil sem se prizadetega, ponižanega.

Bilo je verjetno pozimi 1945, kaj bi bil sicer počel na zakurjeni peči.

Iz doline je prišla nemška patrulja. Spraševali so po banditih. To že iz navade. Seveda jih moja mama »ni nikoli videla«. Sedli so za kmečko mizo in prosili za žganje. Ni jim mogla odreči, saj so bili starejši možaki, stari nad petdeset let. Iz zad-

V tisti zimi sem spoznal tudi partizane. Bilo je nekega večera, snega se bilo skoraj do kolen, iz strehe so visele ledene sveče. Otroci smo se stiskali na peči, burja je nanašala sneg v zamete. Že pozno zvečer so prišli tiho, v koloni. Niso sedli za mizo, bilo jih je preveč. Odnegli so jo iz tople izbe in začeli nanašati slamo. Z njo so postlali vso hišo, polegali so po tleh in zaspali. Nekateri so ležali na seniku. Bili so utrujeni, prezeblji, lačni. Mama jim je skuhalo krompirja v oblicah. Drugega nismo imeli. V velikih loncih ga je skuhal v krušni peči. Njihov vodja jih je prebujal, da so pojedli, potem so ponovno zaspali. Ko je bila »večerja« končana, jim je v istih loncih prekuhalo perilo in ga posušila na razgreti peči. Potem so bile na vrsti obleke. Ker se čez noč ne bi posušile, so jih povezali v cule in mama jih je potisnila v vročo peč. Tako

se je oče zvečer vrnil domov, je grebel po pepelu in našel samo kosti ter kitke las svojih hčera. Nekaj dni za tem so v naši vasi stlačili v krušno peč dve domači hčeri in sosedovo, ki je bila slučajno na obisku. Niso si dali dopovedati, da je pomota, kajti obveščeni so bili o treh, ki so sodelovale s partizani. Tretja hči je ušla usodi slučajno. Takrat je bila na njivi. Te zločine so izvedli vlasovci. Rekli so jim kozaki.

Ljudje so bili preplašeni. Mama je bila stalno na preži. Med seboj so se obveščali o premikih sovražnikovih enot. Kolikokrat me je v naglici pograbil in izgubili smo se v gozdu, od tam pa oprezovali, če so odšli, se bali, kdaj se bo na strehi pokazal ognjeni petelin.

Nekega dne pa je bilo nepozno. Nenadoma se je iz za hleva prikazala kolona bradatih, do zob oboroženih kozakov, ki se je kot kača vila po bregu navzdol od sosedu proti nam. Mama me je stisnila k sebi in z odločnim glasom rekla: »Ne jokaj, saj ne bo nič hudega.« V resnici jo je bilo groza. Ta groza se je prenesla tudi name. Res nisem jokaj, kajti od strahu sem onemel. Pristopil je domobranec in rekel, naj da žganje ter ji zagotovil, da se ne bo nič zgodilo, da tega dne niso na maščevalnem pohodu. Oficirji so popili in zloščaka kača se je začela plaziti po bregu v dolino.

V tistih dneh sem kot štiri-letni otrok spoznal, kaj je bilo dobro in kaj mi je predstavljalo grozo. Otrokovi občutki so lahko zelo subjektivni, toda težko ga je prevrati.

Po vojni smo bili revni, pestile so nas obvezne oddaje, za otroke ni bilo igrac, ne sladkarij, toda živeli smo v miru. Napredovali smo. Vojsne strahote smo pozabili, domobranec, ki so se vrnili iz zaporov, smo počasi odpustili. Narodna sprava se je uresničevala hkrati z obnovo, s prizadevanji za boljšo prihodnost. Nekdanji partizan in nekdanji domobranec

Pričujoči zapis iz Kladiva, revije, ki jo pišejo in izdajajo koroški in drugi slovenski visokošolci v Avstriji, smo se odločili ponatisniti zategadelj, ker na zelo jasn način obravnava že kar proslulo »sprava«.

Mislino, da pisec Joža Rovšek preprosto in razumno razrešuje to »dilemo«, ki povzroča nekaterim slovenskim intelektualcem toliko modroslovnega napora in toliko moralističnih stresov.

nje mobilizacije. Mama mi je pozneje pripovedovala, da so bili Avstrijci. Nekateri so znali tudi slovensko. Sedel sem na peči in jih gledal. Eden izmed njih mi je dal čokolado in me učil po nemško šteti. Ponavljal sem za njim »ajns, cvaj, draj...« V spominu mi je ostal kot dober človek. Gledal me je z otožnimi očmi. Pozneje sem pomislil, da se je morda ob meni spomnil na svojega vnučka nekje v Avstriji in se zbal zanj. Takrat so zaveznički že bombardirali nemški rajh. Gorelo jim je pod nogami. Niso več sami izvajali okrutnih zločinov, to so na mesto njih opravičali domobranci. Učenci so prerasli svoje učitelje. Čeprav sem se Nemcev bal, jih nisem zasovražil.

so se vsaj nekoliko znebili uši. Zunaj so postavili stražo, ki so jo menjali vso noč. Zjutraj so pospravili slamo in odšli naprej. Kam, ne vem, vendar je v tistih dneh pokalo na vseh straneh. Spominim se jih, kot bi bilo danes. Mladi fantje, shujšani, slabo oblečeni, nekateri so imeli noge zavite v cunj. Mama je rekla, da se ji smilijo. Tak občutek sem imel tudi jaz.

Spomladi 1945

Okupatorju je šlo že bolj slabo, zato so se za svoje poraze še okrutneje maščevali nad civilnim prebivalstvom. Nekega dne so v sosednji vasi uničili številno družino. Otroke – sedem ali osem – ter mater so privezali za stroje na skednju, jih polili z bencinom in jih zažgali. Ko

se požvižgajo na tistih nekaj tisočakov popusta. Na voljo je kitajska svila, ki kar polzi po telesu in pravijo, da 4.500 dinarjev za meter ni niti tako drago. Toda, kdo danes tukaj še kupuje svilo, ko že primanjkuje denarja za navadno platno? Potem so tukaj še kovčki znamenite ameriške firme Samsonit: najcenejši stane »samo« 100.000 (sto tisoč) dinarjev.

Zal, v tem primeru ne gre drugače – moralo bo spregovoriti sodišče. Mi pa, ki smo ob tako površnem priobčanju prispevkov prizadeti zahtevamo, da TV-15 objavi našo izjavo, pozneje pa tudi razsodbo sodišča in da v prihodnje bolj odgovorno odloča o takih in podobnih objavah.

Podpisani nosilci »Partizanske spomenice 1941« in prvoborci: FRANC ČOP-BORUT, CVETO NOVAK, FRANC MEDJA, CIRILA CURK, FRANCKA POLJANEC, MARIJA PEKLENAR-ARSIČ, VERA ZUPAN, ANA DEMŠAR, IVANKA KOZAR, VIKI AMBROŽIČ

Politkomisar Sime zbira in komentira:

Naj živijo uvoženi hladilniki

Intervencijski uvoz izdelkov bele tehnike, oziroma izdelkov široke potrošnje je že v Beogradu na trgovskih policah, drugi pa bodo prišli na vrsto, ko bo železnica imela na voljo dovolj praznih vagonov. Toda pričakovanega navala potrošnikov na izdelke super kakovosti po super nizkih cenah še ni.

Najprej so se pojavili hladilniki iz Sovjetske zveze. Ti so cenejši od hladilnikov iz Gorenja za 6 tisočakov, po kakovosti in obliki pa niso niti najmanj primerljivi. Tako kupci raje kupujejo domače hladilnike in

Kdo je za in kdo proti narodni spravi?

Kljub širokemu pristopu Slovenske izseljenke matice nekatere emigrantske organizacije in njihovi listi, predvsem v obeh Amerikah, načrtno sovražno delujejo proti matičnemu narodu in njihovi družbeni ureditvi.

O svojem sodelovanju z okupatorjem pa pravijo:

»Res smo od »Belcebuba« sprejeli orožje, vendar za to, da smo se borili proti rdečemu »Satanu« in ne za »boj zoper brate Slovence«. Proti »Satanu« torej, ki je hotel uničiti vse svoje idejne nasprotnike. Seveda tudi komunisti niso bili »čistejših« rok, saj so prejeli orožje, hrano, obleko itd. od zahodnih kapitalistov, torej od svojih največjih idejnih sovražnikov...«

Tudi o spravi govorijo. Veliko pišejo o njej. Postavljajo jo v pogojno odvisnost s priznanjem zločinov in kesanjem komunistov. Ves čas se grejo dobre kristjane, toda o lastnem kesanju in pokori v njihovih govorih in člankih ni slišati.

Spravo si predstavljajo nekako takole:

– Komunistična partija naj bi priznala, da je vodila narodu sovražno borbo, se domobranec opravičila ter jih priznala kot največje rodoljube.

Slovenska vlada in partija naj bi odstopili.

Povabili naj bi vodilne emigrante v Slovenijo in jim z zakonom zagotovili ustrezne politične funkcije.

– Spremenili naj bi ustavo in se odcepili od Jugoslavije...

– Uvedli naj bi strankarski sistem po zgledu zahodnih držav; ali z drugimi besedami: izvedli naj bi kontrarevolucijo, in to kar partija sama, da bi lahko prihajali na belem konju in prevzeli oblast.

Če torej globlje pogledamo njihove načrte, lahko zlahka ugotovimo, da je ideja o spravi samo preteza, ki ji pridno nasedajo nekateri kulturniki v Sloveniji in mnogi desničarji med koroškimi Slovenci.

Celovski Zvon trobi v isti rog

Ko prebiram Celovski Zvon – to vseslovensko revijo slovenskih kristjanov, v založbi celovške Mohorjeve družbe, imam občutek, da prebiram tekste imenovane diaspore (= emigracije). Pa vendar izhaja tu med nami, njegov glavni urednik je ravnatelj za slovensko narodnostno skupnost tako pomembne Zvezne gimnazije za Slovence dr. Reginald Vospernik. V uredniškem odboru manjka samo še nekdo iz Avstralije, pa bi bila diaspora popolna.

Če sklepamo po vsebini večine v Celovškem Zvonu objavljenih člankov, potem si ne morem kaj, da ga ne bi označil kot konglomerat, kot glasilno meščanske desnice v Sloveniji, jastrebov koroške desnice klerofašističnih sil med emigracijo. Njegov namen: prefinjeno vplivati na slovenski osrednji prostor in s tem doseči družbene spremembe v smislu programa politične emigracije. Lepa sprava!

sta složno delala za istim strojem, skupno postavljala drogove za elektrifikacijo vasi, kopala jarke za vodovod. Otroci, ne glede na preteklost staršev, smo imeli enake pogoje za šolanje. Nihče nas ni sortiral.

Tako sem doživel narodno spravo kot doraščajoč

človek. Doživil sem v družbi realnosti prav tisto spravo, ki jo mnogi pisci v celovškem Zvonu in drugod baje tako pogrešajo. V resnici pogrešajo spravo naroda s svojimi idejami.

(Sestavek je iz celovškega mesečnika Kladivo, št. 2–3 1986)

odmevi

Tudi mi, borci, ne smemo in ne moremo molčati

V TV-15 Naš tovariš je bilo 2. oktobra 1986 na 11. strani objavljeno pismo Angele Rant pod naslovom »Ne morem in ne smem več molčati« s podnaslovom »Prisvajanje zaslug drugih«.

Na to pismo se oglašamo prvoborci-ta-kratni sodelavci prizadete Danile Gril. V pismu Angele Rant je namreč toliko sovražstva, laži, polresnic, obdolžitve in žalitev človekovega dostojanstva, da smo dolžni, da povemo resnico. Danila Gril se je kot primorska emigrantka kalila v predvojnem naprednem gibanju in zato ni slučaj, da se je že v letu 1941 znašla med prvimi borci narodnoosvobodilnega boja. Njeno delo je bilo v začetku NOB odgovorno in zaupno, delovala je predvsem med takratnimi političnimi emigranti v Kranju.

Čudimo se uredništvu, da tako neodgovorno objavi tako žaljivo pismo, za katero ne vemo, iz kakšnih pobud je nastalo, verjetno pa iz neuresničenih ambicij.

Primer je zelo težak, občutljiv in krivičen, ne le do medvojne aktivistke, nosilke »Spomenice 1941« in družbenopolitične delavke Danile Grilove, temveč do vse naše revolucije in nas vseh, ki smo z njo preživeli narodnoosvobodilno borbo, zapore in internacijo. Pa ne le mi, žaljeni so tudi vsi, ki so ob nas že leta 1942 padli, vseh sedem prvoborcev, ki so iz njene hiše odšli v partizane in katerih imena so vklesana v spo-

se požvižgajo na tistih nekaj tisočakov popusta. Na voljo je kitajska svila, ki kar polzi po telesu in pravijo, da 4.500 dinarjev za meter ni niti tako drago. Toda, kdo danes tukaj še kupuje svilo, ko že primanjkuje denarja za navadno platno? Potem so tukaj še kovčki znamenite ameriške firme Samsonit: najcenejši stane »samo« 100.000 (sto tisoč) dinarjev.

Zveznemu izvršnemu svetu se je posrečilo, da uvažamo nekaj, česar večina Jugoslovancov ta čas ne potrebuje.

Radodaren beograjski župan

Zdaj že vemo, da beograjska kandidatura za olimpijske igre, l. 1992 ni uspela. Vendar ni neaktualno, če pogledamo, kaj je v zvezi z igrami izjavljali beograjski župan Aleksandar Bakočević. Španski športni list Marca v daljšem prispevku z naslovom »Beograd med vzhodom in zahodom« ter podnaslovom »Varnost in politična stabilnost – prva aduta« med drugim dobesedno navaja naslednjo Bakočevićovo izjavo: »Jugoslavija je neurščena dežela in če dobimo igre, bomo zagotovili nemoten nastop športnikom iz vseh dežel sveta. Pripravljeni smo celo finančno pomagati tistim deželam, ki se zaradi skromnih možnosti ne bi mogle udeležiti iger v Beogradu.«

Beograjski župan je sila darežljiv, ni kaj. Pri tem se gotovo zanaša tudi na Zvezni izvršni svet, da bi mu priskočil na pomoč, saj je le-ta že zaradi zagrebske univerziade

predlagal močno povečanje zveznega poročuna. Za 54 nerazvitih občin ožje Srbije pa se bodo že našla solidarnostna sredstva...

Naj še omenim, da v ZDA ni bilo nobenih povečanj državnega proračuna zaradi olimpijskih iger v Los Angelesu.

Koliko že znaša jugoslovanski dolg tu-jini?

Delovni rezultati odlični, kuverte zelo tanke

V sozd Slovenijales DO Silvaprodukt, proizvodni obrat Ig, delavci 10. oktobra niso začeli delati, ker jim je prekipelo zaradi osebnih dohodkov, ki se že od marca letos niso dvignili niti za paro. V obratu Silvaprodukt na Igu, kjer izdelujejo kemijska zaščitna sredstva, znaša najnižji osebni dohodek 70.000 dinarjev, najvišji pa 170.000 dinarjev. Delavci – vseh je 31 – so nov obrat zgradili izključno z lastnimi sredstvi, izredno veliko delajo, sami se devizno pokrivajo in stroji nikoli ne samevajo. Med malico delavca ob stroju zamenja drug delavec. V obratu imajo tudi izredno skromno administracijo, tako da celo direktor in sekretar pogosto sama tipkata. Ne le, da se v obratu izredno racionalno vedejo, vsa leta so tudi precejšen delež dohodka namenjali za akumulacijo, pogosto na račun povišanja osebnih dohodkov.

Vse moje simpatije so na strani delavcev. Toda, kaj to pomaga, ko so – tako je vsaj videti – namesto, da bi bili nagrajeni po delu, kaznovani po delu!

vaš SIME

PRESERJE PRI RADOMLJAH

Srečanje zapornikov
in pregnancev

V soboto, 11. 10. 1986 je bilo v Preserjah pri Radomljah srečanje zapornikov in pregnancev domžalske občine. Srečanje, ki se ga je udeležilo okrog 200 naših občanov, je bilo v lepi dvorani Slovenijalesa, ki nam je s prijaznim osebjem nudila gostoljubnost.

Vse navzoče je pozdravil tovariš Stele, ki je v svojem govoru poudaril, kam vse je po zaslužnji Evropski pripeljala zla usoda naše zavedne ljudi, samo zato, ker so bili Slovenci, otroci malega, zatiranega, a nikoli uničenega naroda. Tovariš Hafner, predsednik krajevnih odborov ZB za to območje, je spomnil posebno na govor vodje nacistov Hitlerja, ko je v Mmariboru le nekaj dni po okupaciji dejal: »Napravite mi to deželo čim prej nemško!« In njegovi zvesti, nemškoški sodelavci so začeli s svojim zverinskim delom. Niso prizanašali niti nedolžnim otrokom, katere so ločili od svojih staršev in jih vzgajali po svoje, kot sovraženike svojega naroda.

Sledil je kulturni program. Nastopil je moški pevski zbor iz Radomelj, ki je pod vodstvom pevovodkinje tov. Žargi zapel nekaj prelepih domačih pesmi. Nato je kulturna recitacijska skupina šolarjev Osnovne šole »Radomeljske čete recitala nekaj primernih pesmi ob spremeljavi plesa. Zapeli so tudi nekaj pesmi. Pohvaliti moramo te pridne učence-pionirje, ki so se izkazali tudi kot poštvovalni natakarij in strežniki. Ves čas, do konca srečanja, so bili z nami, nam vsem na razpolago.

Manjkalo ni tudi pogovorov, pesmi, plesa in šal. Spomnili smo se tudi tovarišice Dragice, te poštvovalne delavke v obč. odboru ZB, ki ima za vsakega izmed nas posluh in prijazno besedo. Čestitali smo ji s šopkom rožic ob njenem življenjskem jubileju. Tako smo prijetno zaključili naše srečanje. Vse navzoče je prevevalo ena misel: da bi ohranili mir, svobodo, ti največji dobrini človeštva. In da se nekaj takega ne bi nikoli in nikjer ne ponovilo.

DANICA ZIDARIČ

PORTOROŽ

Doprnski kip
Baldomirju Sajetu

V predverju dijaškega doma Pomorske šole v Portorožu, ki nosi ime Baldomirja Sajeta, smo temu našemu mornarju odkrili doprnski kip.

Baldomir Saje je bil rojen 1909. leta v Novem mestu in je padel kot komandant mornariškega odreda pri 9. korpusu na pragu svobode leta 1945. Ob tem odkritju so se zbrali njegovi sobori in veliko drugih prijateljev borcev ter borcev prekomorcev. K odkritju so prišle tudi njegove sorodnice sestra Marija Saje in Marija Kastelc. Baldo, kot so ga imenovali prijatelji, je bil kmalu po propadu stare Jugoslavije v leu 1941 odpeljan v taborišča v Italiji. Po kapitulaciji italijanske vojske je odšel v partizane in kot mornariški oficir kmalu prevzel odgovorne vojaške in mornariške dolžnosti. Kasneje se je lotil priprave terena za prevoz luk in naprav na severnem Jadranu. Zal ni dočkal svobode, padel je kot komandant – partizanski mornar.

Slovesnost ob odkritju tega doprnskega kipa, ki ga je odkril viceadmiral Franc Rustja-Canči, je obogatila tudi krajša kulturna prireditve gojencev in delavcev Srednjega dijaškega doma.

MILAN CIRK

RADUŠE

Odkritje spomenika
padlima borcema
v Radušah

V partizanskih Radušah, na Prevalnikovi domačiji so odkrili spomenik dvema padlima partizanoma.

Ob tej patizanski poti sta 6. marca 1945 padla v boju z okupatorjevo vojsko partizana Jože Kavčič-Katr in Jože Lužar-Milos.

Ob odkritju spomenika je sodelovala slovenjegraška godba, raduški moški pevski zbor in recitatorji. Svečanosti se je udeležilo veliko borcev in krajanov iz Raduš, Starega trga in bližnjih krajev.

Slavnostni govor je imel predsednik Občinske konference SZDL Slovenj Gradec inž. Ivan Uršič.

V svojem govoru je opisal življenje padlih borcev NOV in posebej poudaril, da žrtev ne smemo nikoli pozabiti, saj so s svojimi življenji veliko prispevali za zmago svobode in pravice. Še posebej je poudaril, da moramo pridobitve razvijati in varovati mladi rodovi.

Pri odkritju spomenika so bili navzoči tudi svojci padlih partizanov, ki so se tovariško zahvalili za skrb, da njihovi padli niso pozabljeni.

Ta dan je bil za krajanje Raduš zelo pomemben, saj so prišli v stik s tistimi, ki so se med vojno bojevali za svobodo v teh krajih in obujali spomine na tiste najhujše dni v svojem življenju.

ADOLF ANKON

ŠEMPETER PRI GORICI

Dolgoletno
prijateljstvo obrodilo
sadove.

V dneh 16. 17. in 18. oktobra je bila delegacija KS, DPO Šempetra, predstavica ANPI iz Stan-dreža, v kateri sta sodelovala tudi Danilo Bašin, predsednik SO Nova Gorica in Igor Lučevnik, sekretar obč. komiteja ZK na obisku pri 10. mestni organizaciji V. Tomanovič Voždovac iz Beograda. Občina Voždovac slavi v dneh 17. do 20. oktobra obletnico osvoboditve, ki je povezana s številnimi kulturnimi in drugimi prireditvami. Tako je po dvanajstih letih plodnega, tovariškega in prijateljskega sodelovanja prišlo do podpisa listine o pobratenuju med KS Šempeter in 10. mestno organizacijo. V. Tomanovič občine Voždovac. (Borci NOV iz Šempetra in gasilci so listino o pobratenuju podpisali že pred leti). Podpis listine je bil zelo slovesen. V nabito polni dvorani Doma pionirjev in mladine sta to opravila za 10. mestno organizacijo predsednik skupščine Milivoje Tadić in za KS Šempeter Jože Gačnik, tudi predsednik skupščine KS. V kulturnem programu, ki je bil v celoti posvečen bratstvu in enotnosti jugoslovanskih narodov, so nastopali gostje iz Poljske, Zagreba, Šumadije. Knjaževca in domači.

Naslednega dne so bili gostje sprejeti po njihovem domačem običaju (žganje, kruh in sol) v prostorih 10. mestne organizacije, kjer so si izmenjali darila. Zatem se pri vrtcu Biseri zasadili lipo prijateljstva in jo izročili v varstvo tej ustanovi. Najmlajši pa so pripravili kulturni program in z svojim izvajanjem gonili neredkega gosta. Posebej velja omeniti, da je v počastitev in pomembnosti podpisa listine o pobratenuju 75-letni pisatelj Pero Dimitrijević napisal posebno pesem. Ogledali so si še hišo cvetja, na grob Tita položili cvetje, obiskali muzej na Jajinci, tu položili venec, obiskali muzej 25. maj in še več drugih znamenitih objektov. Delegacija in ostali gostje so bili navzoči tudi na slavnostni akademiji ob 42. obletnici osvoboditve, ki jo prirejajo ob občinskem prazniku občine Voždovac. Akademija je bila enkratni iziv mestu herojev Beogradu, svobodi, pesmi in bratstvu ter enotnosti jugoslovanskih narodov. Člani delegacije so se polni prijateljskih in tovariških vtisov, nepozbnihih srečanj, srečni in zadovoljni vrtili domov. Povraten podpis pobratenja bo v Šempetru še v tem letu.

LEOPOLD KOTAR

DRAGA PRI LOŠKEM POTOKU

Prisrčno tovariško
srečanje

6. in 7., septembra 1986 je precejšnje število prebivalcev krajevnne skupnosti Draga pri Loškem potoku v občini Kočevje čakalo neko posebno, nevsakdanje doživetje in zadovoljstvo. Bili so gostitelji prebivalcev krajevnne skupnosti Kampor z otoka Raba. Na kamporskem polju je bilo v času od 27. 7. 1942 do 9. 9. 1943 najhujše italijansko koncentracijsko taborišče. V svojem kratkem času obstajanja je zahtevalo kar 4.641 žrtev, največ Slovencev, okrog 500 Hrvatov in 4 Žide. Največ žrtev je iz krajevnne skupnosti Draga – 65.

Leta 1984 so prebivalci Kampora izrazili željo o pobratenuju s krajevno skupnostjo iz Slovenije, ki naj bi slonelo na zgodovinskem dogodku iz NOB. Ugotoviti je bilo treba, katera krajevnna skupnost je najbolj primerna in tudi najbolj upravičena za sklenitev trajnih vezi prijateljstva. In prav število žrtev v koncentracijskem taborišču je dalo prednost tej krajevni skupnosti. 14. in 15. septembra 1985 so bili na obisku v Kamporu prebivalci iz Dragarske doline. Tedaj je bila podpisana listina o pobratenuju. Kamporčani so jih sprejeli kot stare prijatelje, najboljše znance svojih družin. Vse srečanje je bilo še bolj pretresljivo, ker je v Kamporu že toliko desetletij 65 prebivalcev dragarskih vasi, ki so v tistih težkih, trpljenja in strašne lakote polnih letih hrepneli po domu, ki je bil tako daleč, nedosegljiv, požgan. Otoka niso zapustili nikoli. Danes je njihov poslednji dom spominski gaj. To je najbolj množično slovensko grobišče iz II. svetovne vojne.

Letos so prebivalci Kampora obisk vrtili. Prišli so predvsem mladi, ki so jim dogodki iz NOB zgodovina, o kateri so slišali, se o nji učili, niso je pa doživeli. Med njimi je bilo seveda tudi nekaj starejših. To so bili zlasti nekdanji nosilci družbenopolitičnih funkcij v krajevni skupnosti in organizatorji sprejema v Kamporu leta 1985.

Čeprav je združenih v krajevni skupnosti Draga deset vasi, zaradi oddaljenosti niso mogle biti vse zajete v organizacijo. Vsa manifestacija je pokazala, kaj so sposobni pripraviti in kako se znajo organizirati ljudje na deželi. Aktivne so bile vse družbenopolitične organizacije. Svojo sposobnost, organizacijsko spretnost, odgovornost do nalog, medsebojno povezanost in tovaristvo so pokazale v vsej širini medvojne aktivnosti, čeprav jih že bremenijo leta. K delu so znale pritegniti srednjo generacijo, ki je prevzela težo priprav, in najmlajšo, ki mora nadaljevati, ohranjati in razvijati tradicije NOB. Gostitelji so bili pripravljeni sprejeti več gostov, kot jih je prišlo ob 15.00 v soboto. V Podpreski pred domom gasilcev so se zbrali gostitelji. Goste sta

Vabili

Lovska zeza Slovenije in zveza lovskih družin Ilirska Bistrica vabita na slovesnost ob odkritju spominskih obeležij narodnemu heroju generalu Radu Pehačku in partizanskemu zdravniku dr. Jožetu Benigarju. Oba sta bila zaslužna predsednika slovenske lovske organizacije.

Odkritje obeležij bo v nedeljo, 26. oktobra 1986, ob 11. uri v parku pred osnovno šolo v Ilirski Bistrici. Slavnostni govornik bo Lojze Briški, član predsedstva SRS.

*

Borce Notranjskega odreda vseh sevstev, vključno z borci Slivniškega bataljona in SVPB »SNEŽNIK«, obveščamo, da bo redni letni zbor borcev v soboto, 8. novembra letos, ob 10. uri, v Domu JLA v Ljubljani.

Pred zborom bo na ogled priložnostna razstava o delu in aktivnostih naše skup-

V petek, 31. oktobra 1986 ob 12. uri bo v parku narodnih herojev v Slovenj Gradcu slovesnost, ki bo posvečena obletnici zmage nad fašizmom. Tega dne leta 1941 so partizani napadli policijsko postojanko v Podgorju. V spomin na ta dogodek, na vse žrtve, ki jih je Mislinjska dolina dala za našo svobodo, bodo pripravili komemoracijo. Spomnili se bodo narodnih herojev Rada Iršiča in Bajsija Vrunča ter komandanta Pohorske brigade Ranka in 24 padlih borcev, ki počivajo v tej grobnici. V kulturnem programu bodo sodelovali šolarji z osnovne šole Franja Vrunča in pihalni orkester iz Slovenj Gradca.

Bliza se dan mrtvih, ko bomo obiskali in okrasili grobove naših svojcev. Naša skupna družbena skrb pa naj ob tem dnevu še posebej velja grobovom vseh tistih, ki so v NOB dali življenje za svobodo. Obiščimo in okrasimo te grobove in tako izrazimo našo hvaležnost tem neprecenljivim žrtvam!

Žalna svečanost ob grobovih 100 talcev na Stranica ob v petek, 31. oktobra 1986, ob 15. uri.

Na pokopališču v Slov. Konjicah v petek, 31. oktobra, ob 11 uri, na ostalih skupnih grobovih borcev pa po krajevno določenem času.

Želimo, da tudi v vaši sredini poskrbite za udeležbo na teh svečanostih.

Po sklepu Občinskega odbora ZZB NOV Radovljica in v dogovoru z vodstvi krajevnih organizacij ZB NOV bodo v radovljiški občini osrednje žalne slovesnosti ob dnevu mrtvih na grobišču talcev v Dragi v soboto, 1. novembra ob 10. uri in na grobišču talcev v graščinskem parku v Begunjah ob 11. uri.

Slovesnosti na grobišču padlih borcev 3. bataljona Prešernove brigade na Goreljeku bodo v petek, 31. oktobra ob 11. uri dopoldan. V petek, 31. oktobra ob 15.30 uri pa bo slovesnost pri spomeniku padlim borcem NOB v graščinskem

pozdravila pionir in pionirka ter jim izročila šopek zelenja iz domačih dobrav. Domačini so goste povabili na svoje domove, zvečer pa so se zopet vsi zbrali v domu gasilcev na tovariškem srečanju. Taka oblika obiskov, ki ni več poceni, je najboljši primer zbliževanja ljudi, medsebojnega spoznavanja in sklepanja prijateljstva. Ob taki priložnosti zaživi pravo tovaristvo, ki se tudi na vasi že izgublja. Zgodovina je žal kriva, da je bilo doslej slišati po teh nesrečnih vaseh vse prepogosto besedo Rab. Sedanja obisk pa je omogočil, da bo na otoku Rabu večkrat slišati ime vasi in krajevnne skupnosti Draga.

V nedeljo, 7. septembra dopoldne so krajanje pripravili prireditev na Travi. V kakovostnem in prisrčnem kulturnem programu so nastopili pionirji in mladinci iz šole v Podpreski ter ženski nonet iz Kočevja. Prebrali so listino o pobratenuju v slovenskem in hrvatskem jeziku, pred-

nosti. Dnevni red bo običajen. Tisti, ki se niste prešli Spominskih medalj NO, jih boste lahko sprejeli na zboru. Po njem pa bo še dovolj časa za toliko zaželeno medsebojna srečanja in pogovore.

Tisti, ki imate doma morda še kakšne zapiske, podatke, kakršnekoli dokumente ali stvari, ki se nanašajo na obstoj, delovanje in boj Notranjskega odreda, prinesite jih s seboj. Člani ustreznih komisij jih bodo pregledali in morebiti prevzeli v zbirko zgodovinskega gradiva – za muzej in monografijo.

Obvestite o tem, prosimo, tudi tiste tovariše, ki tega časopisa morda nimajo naročenega. Po stari partizanski navadi pa si medsebojno pomagajte tudi pri prevozu in na potovanju tako, da ne bo nihče od borcev, ki želi priti na zbor in to še zmore, ostal doma.

Posebnih vabil ne bo. Stroške prihoda nosi vsak sam.

Odbor skupnosti
borcev NOV
Notranjskega odreda

parku v Radovljici. Slovesnosti bodo tudi v Kamni Gorici v četrtek, 30. oktobra ob 15.15, na Dobravi istega dne ob 16. uri, na Ovsisah pa ob 16.30. Vsakoletna spominska svečanost pri spomeniku Staneta Žagarja na Srednji Dobravi bo v petek, 31. oktobra ob 11. uri dopoldan.

V petek, 31. oktobra bodo še svečanosti: v Ribnem ob 9. v Podnartu ob 16. uri, v Lescah ob 16.30, v soboto 1. novembra pa ob 9. uri v Gorjah, v Bohinjski Bistrici in v Zasipu, na partizanskem pokopališču na Bledu ob 10. uri in v Kropi ob 15. uri.

Združenje borcev NOV Šostanj bo v petek, 31. oktobra 1986, ob 17. uri pripravila spominsko svečanost pri osrednjem spomeniku NOB v Šostanju na Trgu svobode v počastitev spomina na padle in umrle borce, talce, internirance in sodelavce NOG, ki so žrtvovali svoja življenja za našo svobodo. Komemorativna svečanost s kulturnim programom, ki ga pripravljajo učitelji in učenci Osnovne šole Karla Destovnika-Kajuha in delavska godba na pihala »Zarja«, se bo začela ob 17. uri, kjer bo polaganje vencev k spomeniku, na katerem so izpisana imena padlih in umrlih z območja šostanjskega okoliša: iz Družmirja, Gaberk, Raven, Zavadnja, Topolišča, Skorno-Florjana, Belih vod in Lokovice. Krajevne organizacije ZB NOV vabimo, da se komemorativne svečanosti udeležijo s prapori, vabimo tudi svoje padlih in umrlih, da bi skupaj počastili spomin.

Združenje borcev NOV
Šostanj

»Občinska konferenca SZDL Škofja Loka in občinski odbor ZZB NOV Škofja Loka organizirata ob dnevu mrtvih žalno svečanost v petek, 31. oktobra 1986, ob 16. uri (in ne 1. novembra, kot je bilo to do sedaj) pred Domom Zveze borcev v Škofji Loki.

Vabimo občane, predvsem svojece padlih in mladino, da se žalne svečanosti udeležijo v čim večjem številu.»

sednika krajevnih skupnosti pa sta predstavila vsak svojo krajevno skupnost. Ob 13.00 je bilo v domu gasilcev v Podpreski še skupno kosilo in ob 15.00 so se gostje poslovili. Prisrčnega in izredno pomembnega srečanja je bilo konec. Ob slovesu so se lesketale solze v očeh gostiteljev in gostov. Le-ti so odnesli na pokopališče žrtev koncentracijskega taborišča na svoji zemlji velik šopek najrazličnejšega zelenja kot pozdrav 65 žrtvam, ki so za vedno ostale na otoku, a so tako vsi hrepneli po domu, ki je bil daleč tam za Velebitom.

Slovesnosti v nedeljo so se udeležili tudi predstavniki občin Rab in Kočevje, predsednik sosednje krajevnne skupnosti Loški potok in delegacija Taboriščnega odbora za Rab pri RO ZZB NOV Slovenije, ki je bil tudi pobudnik pobratenja.

HERMAN JANEŽ

JAVOR 35

TOMOS

MODERNO JE IZ ELKROJA JE

mopedi, motorna kolesa, krmni motorji, motorne črpalke, motorne žage, univerzalni stabilni motorji

Oseminštirideseto

Izšla je dokumentarna pripoved Janeza Vipotnika

Zadnje desetletje se že vrsta piscev v Sloveniji in Jugoslaviji loteva informbirojevskega obdobja. Po pravilu prikazujejo, (naj bodo že literati ali zapisovalci spominov), kako je naš prelom s Stalinom povzročil hude osebne tragedije. Junaki teh pripovedi so predvsem ljudje, ki so se jim zgodile nezaslužene in nepopravljive krivice. Spet in spet so v teh romanih in spominih ožigosani Goli otok, sramotna ravnja z jetniki, sodni in policijski pregoni, ki so imeli za posledico neizrekljive bolečine, smrti, eksistenčne brodolome... Skratka, vse te zgodbe so si podobne. Napisane so popolnoma enosmerno. Vse potiskajo v ospredje človeka posameznika, trpina, ki naj vzbuja sočutje, ko ga tare kolesje boja za oblast in nasploh kolesje države. Ni dvoma, tak literarni ali memoarski prijem je zelo hvaležen, četudi se kar naprej ponavlja. Bralcu se ni težko poistovetiti z vsakim trpinom posebej, ta identifikacija pa že zagotavlja pisatelju uspeh.

Janez Vipotnik je z dokumentirano pripovedjo Oseminštirideseto ubral drugačno, težjo, manj hvaležno pot. V žarišče dogajanja ni postavil individualnega, marveč kolektivnega junaka: ljudstvo, narod, družbo, mlado socialistično državo. Čeprav je svoje delo stkal iz pretresljivih individualnih človeških usod, vendar vseskozi dosledno stoji na opazovališču, kako se življenje teh posameznikov vklaplja v eno samo kolektivno dramo: Vipotnikov dramatični biti – ne biti se zgrinja nad občestvom, ki ga stiska Stalinov primež. Izza vseh osebnih zgodb, ki jih pisatelj ciklično povezuje, se prebija kategorični vprašaj, ali bo mlada nova skupnost kos vojaškimi, ekonomskimi, idejnimi in kulturnim pritiskom, ali pa jim bo podlegla. To je razvidno tako iz impresivno napisane zgodbe o osrednjem akterju Jožetu Zdovcu in njegovi ženi, iz zgodb vajencev, ki jih je Resolucija zatekla na tujem, pa iz zgodb mnogih drugih »malih ljudi«, ki so se

hočeš nočeš morali opredeliti ter so v velikanski večini vzdržali moralno in eksistencialno pezo odločitve.

Bralec Oseminštiridesete je torej postavljen pred zahtevo, da se vživi v usodo kolektiva in se poistoveti s to usodo. Tak miselni in čustveni proces seveda ni lahak ali preprost, saj ni v človekovi naravi, da bi mogel in hotel kot kakšen Kristus sprejemati nase vesoljno muko in greh. Še posebej gre to težko, ko se vé, da je to muko treba podoživeti skoraj štiri desetletja po njenem nastanku. Avtorju v prid velja povedati, da je v knjigi vendarle ustvaril splet usod, zgodb in atmosfer, ki sprožajo v bralcu nemalo vzgibov za takšno življenje in poistovetenje.

Očitno bi Vipotnik lahko storil še precej več, če bi se posvetil dolgotrajnejšemu raziskovanju: če bi Zdovčovo zgodbo (četudi na račun krčenja nekaterih drugih zgodb) še podrobneje razvil, poglobil in izceziliral, pa če bi, naposled, pustil tekst nekoliko ležati. Avtorjevo naglico je najbrž mogoče pojasniti z osebno željo, ki je hkrati pisateljske in hkrati politične narave, da bi namreč mladim rojakom kar najhitreje posredoval bistveni del resnice o letu 1948. Kakor da ga je priganjal očitno vse večji informativni deficit s tem v zvezi in kakor da se mu je uprlo potrkanje zgolj po eni plati zvona...

Omeniti velja še eno odliko Vipotnikove knjige. Nevsi-ljivo, nepristansko in pošteno je prikazal prizadevanja, kako vrniti informbirojevce, naj so bili že krivi ali ne, človeško in družbeno dostojanstvo. Ne da bi zamolčal krivice in trpinčenja, ki so jih morali čisto po nedolžnem preživeti (poglavje o grozah na Golem otoku je izjemno pretresljivo), je vendar v podobi Komisije zarisal tudi obnovo kolektivne vere v človeka, restavracijo partizanskega humanizma.

Zvone Kržišnik

Ob izidu knjige Miloša Rutarja Sodelovati in zmagati Slovenski športniki v NOB

Če velja danes, da je v športu pomembno le sodelovati in ne tudi zmagati, istega gesla resnično niso mogli upoštevati številni predvojni športniki-revolucionarji in naprednjaki, ki so se prav tako, kot so vneto zagnano delovali v športu, lotili resnejših nalog boja za preživetje in svobodo. Tako nekako so nam naslov knjige na nedavni tiskovni konferenci založbe Borec pojasnili uredniki in avtor. Knjiga govori o predvojnem športnem udejstvovanju številnih slovenskih mladih ljudi, ki so kasneje v delu Osvobodilne fronte in partizanskih enot NOV in POJ prevzemali pomembne naloge.

Avtor pričujoče knjige Miloš Rutar (odlomke za knjigo je objavljati tudi na straneh Teveja) je gradivo za svoje

pisanje zbiral dolga leta. Njegovo temeljno vodilo je bilo, da bi knjiga o slovenskih športnikih v NOB našla pot do mladine, ki naj iz življenjepisov in športnih uspehov revolucionarjev razbere bistveno: da je namreč le z zdravim telesom, z dobro kondicijo in zdravim razvitim tekmovalnim duhom mogoče premagovati v življenju tudi druge probleme, povezane s psihično uravnoteženostjo, zbranostjo in čutom za trezno presojo. Vse to je terjala vojna in odločitev, na katero stran se bo kdo od Slovencev postavil. Miloš Rutar v svoji knjigi ugotavlja, da se je večina vseh slovenskih športnikov zavestno odločila in vključila v narodnoosvobodilni boj!

Zgornja ugotovitev pa je samo ena od teh, ki jih ponu-

ja Rutarjeva knjiga. Zlasti za mladega bralca bo najbrž nadvse zanimivo in tudi novo dejstvo, da so se premnogi danes spoštovani funkcionarji in družbenopolitični delavci aktivno ukvarjali s športom. Zato so ga po končani vojni tudi znali spodbujati, organizirati. V razvoju nove družbe so mu odmerjali vse pomembnejše mesto.

Kljub temu, da med temi, ki so v knjigi opisani, niso bili vsi športniki vrhunškega kova, kakor na primer alpinist Miha Arih-Mihol ali smučar in alpinist Tomaž Godec in so se s športom ukvarjali bolj ljubiteljsko, je njihov odnos do športa vendar lahko današnji mladini nekakšna spodbuda in ideja, da se v prostih urah lahko

tudi rekreacijsko udeležujejo in da se ukvarjajo z različnimi športi.

Knjiga Miloša Rutarja ima

prireditvah, pohodih ter planinskih postojankah, katerih imena so spomin na revolucijo in NOB. S tem je avtor

jem športnih prireditev. Leti bodo odslej znali mladim pojasnjevati, zakaj se na primer najvišja slovenska športna priznanja imenujejo po Stanku Bloudku, zakaj po stezah partizanske Jelovice, zakaj v Mariboru Zorkov memorial v atletiki...

Na koncu pa o knjigi še nekaj temeljnih podatkov: knjiga Miloša Rutarja Sodelovati in zmagati je izšla pri založbi Borec v 3000 izvodih, njena glavna recenzenta sta bila Zoran Polič-Marko in Ljubo Jovan-Saša, lektorsko delo je opravil Stane Ivanc, opremo je prispeval Matjaž Vipotnik, na naslovnici pa je uporabljen motiv s plakete prve športne prireditve na slovenskem osvobojenem ozemlju v okviru tedna Rdečega križa (1944.), ki ga je v roški grafični delavnici narisal Ive Šubic. Knjiga je bogato opremljena s fotografijami, stane pa 7000 dinarjev.

B. Ž. J.

Fotografija pred vami kaže današnjo mladež – zmagovalca tradicionalnega mladinskega nogometnega turnirja v spomin Mira Perca-Maksa v Ljubljani (1980 je bilo to moštvo Ajaxa iz Amsterdamu); to je le ena od prireditev, ki nosijo ime nekdanjih izvrstnih športnikov – revolucionarjev.

proti koncu tudi razdelka o športnih priznanjih v spomin na NOB in o športnih

želel povsem praktično postreči s podatki, zanimivimi mladim in tudi organizator-

Književniki, udeleženci NOB

Drago Vresnik

Ob 60-letnici rojstva

Življenjska zgodba pisatelja in novinarja Draga Vresnika se začne 16. oktobra 1926 v Ruti v Dravski dolini. Tu je preživel zgodnje otroštvo, del mladosti pa v Lovrencu na Pohorju. Mladost mu je zagrenila drugo svetovna vojna: s šestnajstimi leti je odšel v partizane, potem ko so mu sestro Tončko narodno junakinjo ubili Nemci. V moža je dozoreval kot obveščevalec in član Knoja. Ko se je končala vojna, je bil v devetnajstem letu. Željan izobrazbe je končal klasično gimnazijo v Mariboru in visoko šolo za politične vede in novinarstvo v Ljubljani.

Po osvoboditvi je bil v mariborskem komiteju KPS pri mariborski Oblasti zadolžen za kulturo. Bil je pobudnik ustanovitve mariborskega satiričnega teatra 1950-1952/ pri Zvezi mariborskih kulturnih organizacij.

Pomemben del njegovega

življenja zavzemajo novinarske funkcije: pri mariborskem Večeru je bil dolga leta odgovorni urednik, med drugim je oblikoval priljubljene podeželske izdaje. Od Večera je odšel k Delu, od tam pa k Izvršnem svetu, kjer je bil referent za informacije in tisk. Več let je bil tudi glavni urednik borčevskega tednika TV-15 Naš tovariš, kjer je še zdaj med člani časopisnega sveta. Kot novinar se je zapisal s svojimi dinamičnimi reportažami, zapisi in komentarji v sam vrh slovenskega novinarstva, saj je prejel za svoje delo na tem področju že več Tomšičevih nagrad. V zadnjem času raziskuje zgodovino NOB/belgardizem, domobranstvo, njuno pravo zgodovinsko vlogo med drugo svetovno vojno/ in starejšo zgodovino/Veneti. Njegova nemirna ustvarjalna narava ga je vodila od področja do področja, eno izmed njih je tudi literatura. Pisati je za-

šel že v partizanih, vendar je svojo prvo knjigo izdal leta 1953. To je bila povest Dan v oktobru, ki jo je literarna kritika sprejela z naklonjenostjo. Matjaž Kmecl je o njej zapisal, da je pisana fabulativno spretno in dramatsko napeto in da igra v njej pomembno vlogo žrtvujoči se, samoodpovedni heroizem. Po treh letih molka je sledila njegova druga povest Zemlja gori/1954/. Povesti Košenice in Na begu sta izšli v letu 1977, vmes pa so izhajala njegova mladinska dela: Čarovni kluč/poveljnice-1955/, Lisko z gori/povest-1955/ in Zaklad na obali/1969/.

V slovenski literarni zgodovini ga označujejo kot pisatelja, ki se v svoji realistični prozi loteva vojne in sodobne tematike. Njegov najambicioznejši tekst je roman Praznina/1973/, o katerem je Janez Švajncar napisal, da je avtor v njem prepričljivo odgrnil čas, ki ga živimo in ki ga drugi pisatelji po možnosti zaobidejo. Dogaja se v Mariboru in v Lovrencu na Pohorju. Največja odlika tega romana je soočenje s pojavom tako imenovane potrošniške družbe, ki posamezniku odvzema individualnost

in samorefleksije. Marijan Zlobec je zapisal, da je vse, kar je v Vresnikovem romanu tragično, le funkcija iskanja pristnega, beg iz iluzij. Čim višje so bile iluzije, tem večja je tragika.

Literaturo za mladino piše z velikim posluhom za dušo mladostnikov, za njihov svojski svet in za njihove želje po pustolovščinah, ki jih odeva v privlačne in napete zgodbe.

V literaturi vsekakor še ni izrekel zadnje besede. Od njega zlasti borci pričakujemo še mnogo partizanskih zgodb, novel, in morda celo roman o obveščevalcih, v katerega bi lahko vpletel svoja lastna doživljanja iz bojev na Primorskem. Od njegovega nemirnega, priostrenega peresa pa pričakujemo tudi nadaljnje raziskave iz zgodovine NOB, ki jih zna podajati na izredno zanimiv način.

Njegov jubilej naj bo torej izrecno delavnega značaja, kakršen je vedno bil. Naš jubilar, ki na slavo ne da dosti, ima raje kot slavnostne besede realno delo in umik od javnosti v delovno sobo. Pri tem mu želimo mnogo plodne ustvarjalne tišine.

Dušan Mevlja

Kulturne novice iz Murske Sobotе

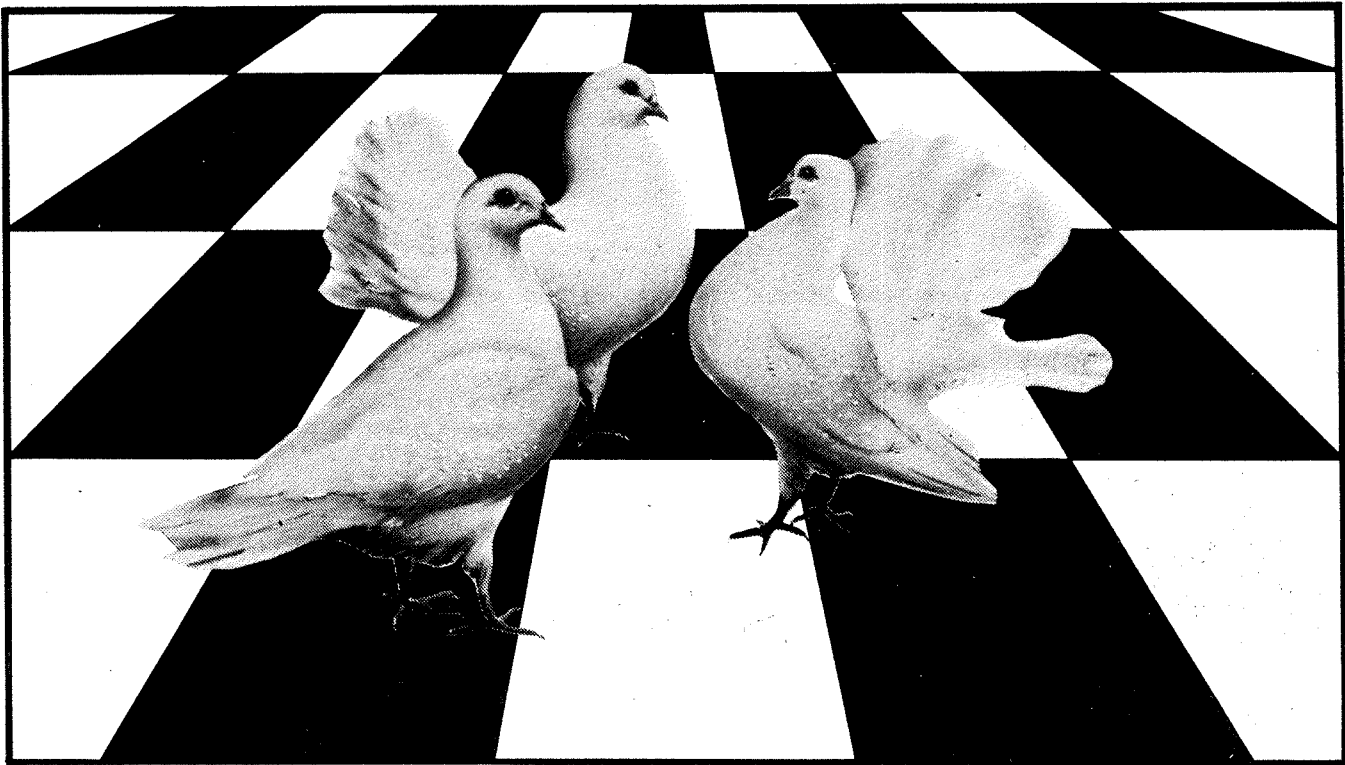
V dneh od 6. do 12. oktobra letos je bila v galeriji murskosoboškega Kulturnega centra Miško Kranjec na ogled likovna razstava 33 olj in akvarelov slikarja Milovana Djoikića. Rojen je bil leta 1941 v Čitluku pri Kruševcu in je leta 1966 končal akademijo za likovno umetnost v Beogradu. Živi in dela v Kruševcu, takoj po diplomi pa se je vključil v Združenje likovnih umetnikov Srbije. Doslej je imel enajst samostojnih razstav in sicer v Kruševcu, Gornjem Milanovcu, Strumici, Kumanovem, Čačku, Vrnjački Banji, Trsteniku in zdaj v Murski Soboti.

Hkrati s otvoritvijo te razstave so v začetku oktobra obiskali Mursko Sobotu delegati občinske konference Mladi gorani iz Kruševca. Le – ti se zavzemajo za varstvo naravne in kulturne dediščine in za zdravo človekovo okolje. Člani omenjene organizacije prirejajo pogozdovne akcije, gojijo pa tudi gledališko, pevko, glasbeno in likovno dejavnost. Njihovo sodelovanje z Mursko Soboto poteka že štiri leta. ob letošnjem obisku je predsednik Mladih goranov Viktor Dömjan predal zlato plaketo te organizacije Zvezi kulturnih organizacij Murska Soboti. Zlato značko svoje organizacije so gostje podelili Greti Škerget, tajnici ZKO Murska Soboti, srebrno značko pa akademskemu slikarju Ignacu Medenu. Ta prekmurski akademski slikar je namreč lani razstavljaval v Kruševcu.

Zveza kulturnih organizacij murskosoboške občine je letos razpisala tudi natečaj za likovne izdelke učencev osnovnih šol ter šol srednjega usmerjenega izobraževanja pod naslovom Knjiga. Na natečaj je prispelo 62 del učencev z območij Koroške, Stajerske in Pomurja. Prvo nagrado sta prejeli učenki Srednješolskega centra TPU v Murski Soboti Simona Koren in Silva Kouter. Narisali sta risbe za naslovne strani knjig Ivana Cankarja. Drugo nagrado je prejel učenec 7. razreda OŠ Lenčke Marzelove iz Slovenj Gradca Sašo Krejič, tretjo nagrado pa učenec OŠ Veljko Vlahovič iz Maribora Matej Obu. Vsa poslana dela, nekatera so bila tudi skupinska, so razstavili v galeriji murskosoboškega kulturnega centra Miško Kranjec v čast mesecu knjige.

Filip Matko

leto miru

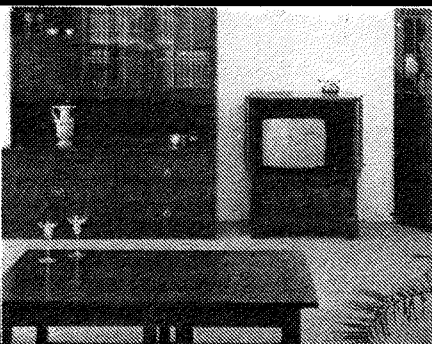
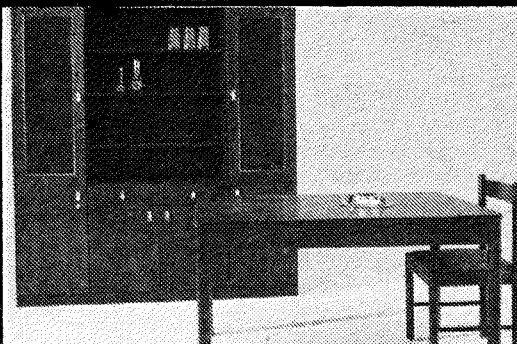
31.10. svetovni dan varčevanja

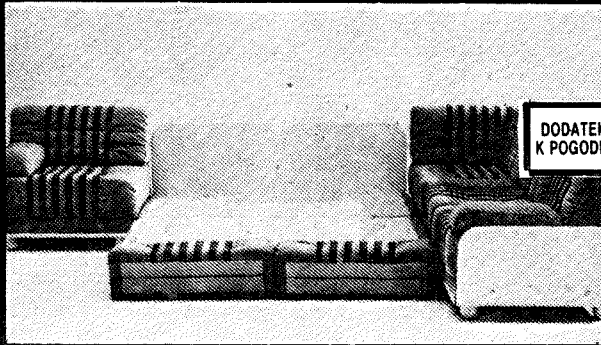
ljubljska banka

KRIŽANKA ZA RAZVEDRILO

YORK SUSANNAH	▽	▽	ZAZNAMOVANJE, OZNAČBA	SKAND. MOŠKO IME	SVETIŠČE, TEMPELJ	GLAVNO MESTO GANE	GRŠKA ČRKA	▽	▽	PLEMIŠKI NASLOV	ITAL. FIZIK (AMADEO)	IGRALEC MANFREDI	ŽLAHTNI PLIN	OLIVER TWIST	PREKAJE- VALNICA ZA MESO	TV ZASLON	FIŽO- LOVKA
ANTIČNO MESTO NIN							SLOVEN. GLAS- BENIK										
PREBIV. SLO- VAŠKE							VEDA O SLOVAN. JEZIKIH										
	▷						IGRALEC POWER SKUPINA ČEBEL							REDEK NEBESNI POJAV			
KNJI- ŽEVNICA SEIDEL				IND. Ž. OBLAČILO PREBIV. EMONE				LEHA						KRALJEVIČ IZ IND. EPA MESTO PRI PARIZU			
	▷				FILOZOF IZ ELEJE	KRIKA KRAJ PRI KRANJU					RESA NA KLASU BORILNI MEC						
		JOGI	ČLOVEK Z ISTIM IMENOM							HITER TEK NIZ. ASTRO- NOM (JAN HENDRIK)						IGRALEC FURIJAN	STRAN
							OKRAJ- SANO ANGL. M. IME	PRITOK SAVE PRI MEDVODAH					VELIK TREBUH PEVKA SRŠEN				
			DODATEK K POGODBI					AM. FILM. IGRALEC (GARY) BISMUT							ALUMINIJ RIJEKA		
				NOTRANJI PREMER CEVI							IVERNA PLOŠČA						
				PRISTAŠ ATOMIZMA							PRIVRŽE- NEC RASNE TEORIJE						

Petru Šprajcu-Slavcu

Pri odprti jami, ki naj sprejme posmrtni pepel, pogled objame bližnjo Bukovico, nemo pričo njegovega rojstva in zadnjega počivališča. Napolnjena z življenjskimi izkušnjami, dolga, a za njega še vedno prekratka je doba tega pričevanja. Žal se je prehitro iztekla življenjska pot človeka, ki je tod spoznal življenje ob pomoči matere, očeta in okolice. Živel je v družbi knapov. Videl in čutil je takratno izkoriščanje delavskega razreda. Delavska – narodna kultura te dobe mu je pomagala, da je neizmerno ljubil slovenski narod in mu ostal zvest do konca svojih dni. Čeprav izmučen od bole-

ni je ohranil svojo neposrednost v prepričanju. Še vedno je iskal pot, kako bi pomagal, da prebredemo težave, v katerih smo. V marsičem razočaran in kritičen, vendar vselej vzvišen nad kritiziranjem.

Spominjamo se ga na njegovi zadnji odgovornosti, ki mu je bila zaupana, ko je kot predsednik družbenopolitičnega zbora občine, v boju mnenj, upravičenih in neupravičenih pripomb, ohranil svoj globok čut za pravičnost, za demokratično izraznost. Nekaterim se je zdel prenatrčen, preveč vseobsegajoč, preveč zahteven, bil pa je le še vedno to, kar ga je naučil SKOJ. Hotel je le opraviti zaupano delo čimbolje, ob zavesti, da v tem delu ni popolnosti. Bil je predsednik občinske borborske organizacije.

Odkrita in poštena beseda, nič skrivnega, vendar pripravljen delovno-podjetno poprijeti za izpolnitev nalog. Nikoli ni pozabil, koliko pomeni lepa, razumna, spodbudna, umirajoča beseda. V dolgoletnem poznanstvu in skoraj vsakodnevnih stikih ga samo enkrat videti razburjenega, jeznega, srboritega, hkrati pa odločnega, pomeni spoznati njegovo močno osebnost. Bilo je to sovraštvo do nezakonitosti, do kršenja moralnih norm, pridobljenih v revolucionarnem delu.

Sklenil je svoje življenje le nekaj dni pred 45. obletnico boja na Čreti. Boja, v katerem ni samo on osebno, temveč tudi večina njegovih tovarišev prvič v življenju znala tudi s puško v roki pokazati, zakaj je treba

prelivati domačo in tujo kri. Pomagal je prižgati luč, ki je razsvetlila pot k svobodi. Sam sebe je ojeklenil, da je lahko premagoval in premagal neizmerne in neopisljive težave partizanskega življenja na Štajerskem in Hrvaškem.

Hvala mu za čustveno petje ob vseh naših srečanjih. Pokazal nam je, kaj je ljubezen do prelepe slovenske narodne, umetne in partizanske pesmi. Žar v očeh in napor pri petju sta nam samo potrjevala, da si ni brez pomena nadel partizansko ime Slavc. Kot pri petju se je tudi pri delu ves predajal, bil nam je občudovanja vreden zgled. Peter Šprajc-Slavc zato ni zapisan samo v zgodovini, ampak tudi v naših srcih.

Rado Gabrovec

Stanko Dodič

V Pulju je avgusta umrl Stanko Dodič, predvojni revolucionar, prvoborec NOB in eden od poglavitnih organizatorjev NOG med primorskimi Slovenci in istrskimi Hrvati v zavezniških taboriščih v Alžiriji. Rodil se je 1912. leta na Pregarjih v Brkinih. Zaradi okupacije Primorske in Istre in fašističnega nasilja je zbežal v Jugoslavijo. Leta 1934 je bil sprejet v internat, ki so ga v Karlovcu odprli za revne istrske otroke z namenom, da ohranijo nekaj ljudskih izobražencev. V tem internatu je med mladimi živel osvobodilni duh, ki so ga tja prinesle združene organizacije slovenskih in hrvaških študentov in sred-

nješolcev. Leta 1925 pa so internat premestili v Zagreb, kjer je prevladala cerkvena vzgoja. Šele okrog 1935. leta se je med mlade vrnila organizacija Zveze komunistične mladine Jugoslavije. Ustaško usmerjeni duhovniki in domobranci pa so aprila 1941 internat zasedli in istrske in primorske dijake pogonili na cesto.

V takem okolju je živel in rasel Stanko Dodič. Vmes je pridno študiral in 1939. leta diplomiral na narodoslovni fakulteti v Zagrebu. Pozneje je kot profesor poučeval na raznih šolah v Zagrebu. Junija 1941 je postal član osvobodilnega odbora Istranov in bil dodeljen na ilegalno delo za cilje NOG v Zagreb in okolici. Aktivno je sodeloval v pripravi članov odbo-

ra za odhod v Istro in na Primorsko. Še zlasti je sodeloval pri akcijah zbiranja raznega blaga, denarja in zdravil za partizane. Avgusta 1941 je sodeloval pri akciji pri reševanju razkropljenega partizanskega odreda na Žužemberku; aretirali so ga in ga poslali pred vojaško sodišče. Spomladi 1942 se mu je uspelo rešiti. Osvobodilni odbor Istranov ga je poslal v Istro oziroma na Primorsko. Junija 1942 pa je bil v Podgradu ponovno aretiran in zaprt v koprskih zaporih vse do septembra, ko so ga dodelili v posebno kazensko enoto, ki je bila takrat v Arezzu. Tam je takoj nadaljeval delo za cilje NOG. Skupaj z drugimi sonarodnjaki je julija 1943 prispel do zaveznikov. Takoj je zahteval, naj pri-

morskim Slovincem in istrskim Hrvatom omogočijo odhod v domovino in vstop v NOVJ. Proti njegovi volji so ga zavezniki skupaj z ostalimi ujetniki volji so ga zavezniki skupaj z ostalimi ujetniki odpeljali v severno Afriko v taborišče Constantina. Tudi tu je bil eden od najvidnejših članov organizacije NOG in prav tako odločno zahteval, da omogočijo Jugoslovanom odhod v domovino in vključitev v NOVJ. Zaradi tega so zavezniki prve dni oktobra 1943 taborišče ponovno razpustili in ljudi razporedili na prisilno delo v razna manjša taborišča. Stanko je še naprej aktivno in organizirano delal za NOG vse do plebiscita, ki so ga zavezniki organizirali in izvedli maja 1944. Takrat se je

uradno vključil v NOVJ. Po prihodu v partizanski tabor v Gravino je bil nekaj časa komandir čete, nato pa je opravljal aktivistično delo z mladino na otoku Visu.

Brez dvoma sta pripadnost Stanka Dodiča naprednemu delavskemu gibanju od zgodnje mladosti in pa aktivno udejstvovanje v vstaji leta 1941 odločilno prispevala pri organiziranju NOG med primorskimi Slovenci in istrskimi Hrvati v posebnih kazenskih enotah in kasneje v taborišču Constantina v Afriki.

Tudi po vojni je aktivno deloval v odboru skupnosti borcev, ki so v NOVJ prišli iz Afrike in je prispeval temeljno zgodovinsko gradivo za rekonstrukcijo dogodkov v Alžiriji.

Albert Klun

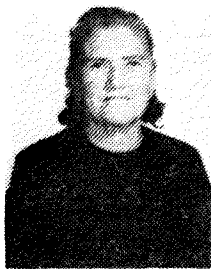
Ivana Šuligoj

V 77. letu je umrla Ivana Šuligoj. Rodila se je v Stari Oselici, kjer je med NOB tudi živela. Skupaj z možem sta sodelovala z NOG, nato so jo odpeljali v taborišče, sama pa je nadaljevala z delom. Od nje smo se posloviili junija na žirovskem pokopališču na Dobravi.

Angela Brezovar

V Polju pri Ljubljani smo se letos poslovili od Angele Brezovar, aktivistke NOB in interniranke. Rodila se je 1922. leta na Trojici pri Moravčah. Po vojni je bila aktivna pri graditvi naše domovine.

Julka Tratnik

Na idrijskem pokopališču smo se junija poslovili od Julke Tratnik, rojene 1913. leta. Oba z možem sta se vključila v delo OF. Do avgusta 1944. leta je delala v ilegali. Nato se je pridružila možu, ki je bil v partizanski bolnišnici Pavla. Tam je delala kot perica vse do konca vojne. Po vojni je bila aktivna v organizaciji AFŽ in RK. Za zasluge med NOB in po vojni je bila odlikovana z medaljo zasluga za narod ter občinskim priznanjem ZZB Idrije.

Marija Tollazzi

Avgusta smo se na logaškem pokopališču

ču poslovili od Marije Tollazzi, partizanske mame, družbenopolitične delavke in bojevitke žene. Že zgodaj ji je umrl mož, ki je bil trgovec in javni delavec. Zapustil jo je s petero še nedoraslih sinov. Takoj po moževi smrti se je morala spoprijeti s krajinskimi veljaki, ki so ji hoteli odvzeti domačijo. Prišlo je leto 1941 in z njim italijanski okupator. Bila je med prvimi, ki je stopila v vrste NOG v Logatcu. V njeni hiši so se že poleti 1941 začeli zbirati organizatorji OF. Bilo je več ilegalnih sestankov organizatorjev OF, med drugimi tudi sestanek članov prepovedanega sokolskega društva iz Dolnjega Logatca septembra 1941, na katerem je bilo sklenjeno, da vsi člani Sokola pristopijo v OF. Italijanski vohalci so kmalu začeli sumiti, da se v njeni hiši nekaj dogaja, toda odkriti niso mogli ničesar. Spomladi 1942. je bila v Zibrahah ustanovljena logaška četa, Tollazzi je bila gostilna in trgovina pa sta bili še dalje središče osvobodilnega gibanja. Oktobra 1943. leta je Marijo močno prizadela smrt najstarejšega sina Jožeta, ki je padel kot borec Logaškega bataljona. Tudi oba sinova-dvojčka sta se poleti 1944. pridružila partizanom, zato jo je nemško-domobranska policija aretirala. Nekaj časa je bila zaprta v Ljubljani, nato

pa so jo odpeljali v taborišče v Nemčiji, od koder je pobegnila in se brez dokumentov prebila do Kamnika. Po vojni je delala v raznih krajevnih in občinskih družbenopolitičnih organizacijah. Za svoje delo je prejela medaljo zasluga za narod, pred nekaj leti pa je bila odlikovana z ordenom zasluga za narod s srebrnimi žarki.

Lojze Bogataj

V prvih julijskih dneh smo se na idrijskem pokopališču poslovili od Lojzeta Bogataja. Rodil se je pred šestdesetimi leti v Idriji. Kot petnajstleten fantič je bil skupaj z ostalimi domačini izgnan v Italijo. Januaria 1943 so ga fašisti mobilizirali. Po kapitulaciji Italije pa se je pridružil partizanom in sicer Vojkovi brigadi. Po vojni se je vključil v enote KNOJ. Na mladinski delovni akciji Šamac-Sarajevo so ga proglasili za udarnika in odlikovali z medaljo zasluga za narod.

Franc Bubnič

Marca smo se s borci, prijatelji in znanci poslovili od 76-letnega Franca Bubniča. Bil je priza-deven kmet in zave-den Slovenec. V NOB se je organizirano vključil poleti 1942. Novembra istega leta pa je bil aretiran in zaprt najprej v Trstu in Rimu, nato pa v kazenskem bataljonu v Avelinu. Ob kapitulaciji Italije se je vrnil domov in se priključil Brkinski brigadi, iz katere je prešel v Istrski odred, od maja 1944 pa je bil v Belokranjskem odredu.

Anton Tomc

Avgusta smo se v Rosalnicah poslovili od Antona Tomca iz Lokvice, rojenega 1925. leta. Za NOG je začel delati v začetku 1942. leta, februarja 1943. pa je odšel v Cankarjevo brigado. Opravič je tečaj tankovske artilerije pri GS Slovenije. Bil je ranjen in je nato opravljal kurirska dela. Po demobilizaciji se je vključil v obnovo domovine in bil aktiven družbenopolitični delavec. Za zasluge je prejel več odlikovanj in priznanj.

Združenje borcev NOV Rudnik-Šalka vas sporoča, da so od januarja do avgusta 1986. leta umrli njeni člani:

Jakob Briški, rojen 1902. leta, aktivist NOG, **Matija Nagu**, rojen 1921. leta, borec NOV, **Marija Turk**, rojen 1915. leta, aktivistka, **Marija Maurič**, rojena 1893. leta, aktivistka, **Vladimir Turk**, rojen 1913. leta, borec NOV in **Janez Kožar**, rojen 1919. leta, borec NOV.

★

Na območju krajevnne skupnosti ZB NOV Trebnje so letos umrli njeni člani:

Ivan Dim iz Hudeč, **Milan Koršič** iz Trebnja in **Janez Udovič** iz Trebnja.

Partizanska republika pod Uršljo goro

Letos oktobra bo minilo 43 let, kar so v Kotljah pri Rav-
nah na Koroškem 26. 10.
1943 pripravili večjo odpor-
niško zborovanje, znano kot
hotuljski tabor. Ob pokopa-
lišču, kjer raste zelo stara li-
pa, so se zbrali stari in mladi
Hotuljci ter borci in aktivisti
od drugega s Koroške. Skle-
nili so, da se bodo borili proti
nemškemu okupatorju vse
dotlej, dokler ne bo pregnan.

V zgodovini odporiškega
gibanja prištevajo to zboro-
vanje med pomembne mani-
festacije. Bilo je odsev širo-
ko zasnovanega in uspešne-
ga dela, ki so ga na terenu
opravili politični delavci.

Poslej so prebivalci Kotelj
in okolice začeli še množič-
neje sodelovati v narodno-
osvobodilnem boju. Njihovi
fantje so v večjem številu od-
hajali k partizanom; zlasti ti-
sti, ki bi morali v nemško
vojsko. Množičen odpor se je
širil po vsej Koroški in še čez
Karavanke.

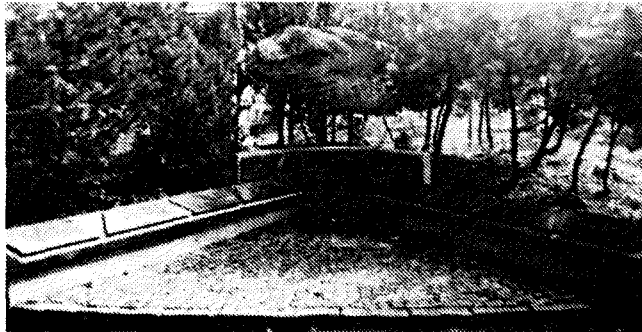
Nemški okupator je bil te-
daj še zelo močan. Kljub svo-
ji premoči pa ni več obvladal
položaja v Meziški dolini.
Bolj in bolj je spoznaval, da
se je začela Koroška prebujati;
da odpor proti njemu ni
več le nekakšna nepokorščina
posameznikov ali skupin,
temveč da gre za vseljudski
odpor.

V času hotuljskega parti-
zanskega tabora naj bi naci-
sti zborovali v takratnem
Guštanju (dnes Ravne na
Koroškem). V kraju so imeli
močno postojanko z nekaj
zvestimi sodelavci. Kako ne-
ki so se počutili, ko so zvede-
li, da so jim takorekoč pred
nosom (Kotlje so od Raven
na Koroškem oddaljene le 6
km) pripravili takšno organi-
zirano puntarijo. Pa še to, da
se je prav pred njihovimi
vrati več ur razlegala sloven-
ska pesem in se slišala slo-
venska govornica! Kotlje so
bile en dan osvoboje! Vsi
dohodi v vas so bili dobro
zavarovani.

Hotuljski partizanski zbor

je odmeval po vsej Meziški
dolini in celo v zamejski Ko-
roški. Ljudem je dal veliko
moralno moč. Bil je velika
šola za tiste, ki so še omaho-
vali. Tudi manj pogumni so
se začeli opredeljevati za na-
rodnoosvobodilni boj.

Nemci so novembra pri-
pravili veliko hajko. V njej je
sodelovalo zelo veliko nem-
ških vojakov in njihovih iz-
dajalskih pomagačev od dru-
god s Koroškega in Štajer-
skega. Nekateri se spominja-
jo, da so tedaj Nemci posa-
mezne predele Koroške tako
prečesali, da jim tudi zajec
ne bi mogel uiti. Partizanov
pa vseeno niso našli. Prav za-
radi čudovite zvestobe več-
ine tamkajšnjih ljudi.

V Kotljah pri Rimskem
vrelcu so Nemci nastanili za-
straševalni policijski SS ba-
taljon. Ta enota za »posebne
namene« je izvršila več stra-
hovitih zločinov. Ljudje se
še spominjajo, da so žrtve lo-
vili po domovih, pa tudi na
polju in drugod. Potem so
jih zverinsko mučili in pobi-
jali. O tem pričajo številna
spominska obeležja.

Hotuljci so se držali. Med
tistimi, ki so jih pobili, in
onimi v celovških gestapov-
skih zaporih (teh je bilo okoli
50) ni nihče izdajal. Precej so
jih tudi internirali. Nekateri
so se vrnili, drugi ne. V Kot-
ljah razen prav redkih izjem
ni bilo sodelovanja z okupa-
torjem.

Kotlje s svojo okolico so
tako že v letu 1943 postale

nekakšna partizanska repu-
blika. Tod okoli so delovali
številni odbori OF, druge
partizanske ustanove, AFŽ,
mladina... Vsi skupaj so ži-
vahno delali. Kmetje so
kljub strahovitemu terorju
sprejemali borce in aktiviste
z odprtim srcem.

Od maja do druge polovice
1943 je delovala Hotuljska
partizanska četa s približno
40 borci. Med njimi je bilo
veliko domačinov, zato je tu-
di dobila tako ime. Njeno
operativno območje je bilo
okrog Črne, Javorja, Jazbi-
ne, Uršlje gore, Sel, Kotelj,
Raven, Prevalj in Mežice.
Stalno taborišče je imela pod
Uršljo goro. Bila je v sestavi
1. koroškega bataljona. Dne

12. junija 1943 je uspešno na-
padla iz zasedla Kotlje, 22.
julija istega leta pa je pri
Stratneku nad Kotljami na-
padla nemško patruljo. Nemce
so ujeli in jih v samih
spodnjih hlačah napodili na
Ravne. Takrat so si priborili
puškomitraljez, štiri puške
in precej vojaške opreme.

Avgusta 1943 so borci Ho-
tuljske čete pri Žerjavu v
Podkrajju razorožili skupino,
ki naj bi prišla z Dolenjske in
je obetala, da gre v partizane.
Izkazalo se je, da niso bili
pravi. Hotuljci so razorožili
osem ljudi, osali so pobegnili
v noč. Razen tega so imeli
opraviti še z raztrganci in be-
logardisti, ki jih je nemški
okupator pošiljal na Koro-
ško s svojih postojank.

Hotuljska četa, ki se je

stalno premikala, ni doživela
nobenega hujšega presene-
čenja. Zaradi dobrega sode-
lovanja z domačini ji je bilo
prizanešeno z izdajami. Ob
koncu avgusta 1944. leta so
jo uvrstili v sestavo 1. koro-
škega bataljona.

Kako je potekal hotuljski
partizanski tabor tisto zad-
njo oktobrsko nedeljo 1943?
Ljudje so se odpravljali k
maši. Ko je nemški župnik
dr. Erbert iz Celovca (sloven-
skega župnika Ivana Sernja-
ka so že prej izgnali) hotel
pridigati v nemščini, je v ho-
tuljsko cerkev prikorakala
četa partizanov z zastavo.
Zastavonoša Drago je nago-
vori nemškega župnika:
»Prečastiti, govorite sloven-
sko, da vas bo narod razu-
mel. Ne dovolimo, da bi pri-
digali in maševali v nem-
škem jeziku.«

S kora se je oglasila slo-
venska zborovska pesem. Po
maši se je začel pod staro li-
po hotuljski partizanski ta-
bor. Spregovorili so Pavle
Zaucer-Matjaž, Boris Čiz-
mek-Bor, Marjetka Kastelic-
Olga, Dušan Grabnar, Polde
Eberle-Jamski in morda še
kdo.

Po dosedaj znanih podat-
kih je odšlo iz Kotelj v parti-
zane okrog 100 ljudi. Padlo
jih je 46. Zaradi nepokorščine
je nemški okupator pobil
51 ljudi. Precej domačinov je
moralo skozi celovške gesta-
povske zapore, mnogi od
njih pa tudi v koncentracij-
ska taborišča.

Kljub tolikšnim žrtvam so
ostali Hotuljci vztrajni.
Med vojno in po njej jih je
krepila zavest, da so veliko
prispevali za našo skupno
zmagoto.

Pri stari lipi v Kotljah so
postavili spomenik. Poleg
imen padlih borcev in faš-
ističnega nasilja so nanj za-
pisali: »Sredi okupacije leta
1943, smo se Hotuljci zbrali s
partizani tu pod lipo in se
zarekli: Smrt fašizmu svobo-
da narodu.«

Drago Miklavc

Nove knjige Založbe Borec

V ponedeljek, 20. oktobra, je založba Borec pred-
stavila sveženj novih knjižnih izdaj za odrasle in
otroke.

Išli sta že dalj časa pričakovani knjigi: dokumen-
tirana pripoved **Oseminštrideseto** izpod peresa Ja-
neza Vipotnika in zbirka novel Toneta Partličja z
naslovom **Pepsi ali provincialni donjuan**.

V zajetnejšem paketu je bila predstavljena nova,
večidel izvirna mladinska literatura, ki jo tiskajo ob
reviji Kurirček. Izšlo je 12 novih knjig, 3 pa so še v
tiskarni. Povprečna naklada vsake od teh izdaj bo
14.000, skupna naklada pa 207.000 izvodov.

Tematike NOB se lotevajo tri izmed letošnjih
mladinskih knjig. Ta delež bi bil nedvomno še več-
ji, če ne bi preminevali imenitni starejši avtorji,
kakor je bil Karel Grabeljšek, in če ne bi založba
uveljavljala strogega kvalitativnega izbora.

Pa pojdemo po vrsti.

V zbirki Kurirčkova torbica so izšle 4 male slika-
nice. To so **Mufijeve sanje** Polonce Kovač z ilustra-
cijami Marjance Jemec, **Zabja šola**, knjižni prvenec
Barbare Menard-Senica z ilustracijami Jelke Go-
dec-Schmid, nadalje pa še **avtorski slikanici** Boža
Kosa in hrvaškega slikarja Voja Radoičića.

V najpopularnejši knjižni zbirki za odrasla mladi-
nadino – Kurirčkovi knjižnici – so izšla 4 dela.
Branka Jurca je napisala knjigo **Kdaj so bili parti-
zani veseli**, ki jo je ilustrirala Ančka Gošnik. Knjigo
Državica otrok sta prispevala pisatelj Pavle Zidar
in ilustrator Marjan Amalietti. V angleško mladins-
ko književnost je izdajatelj posegel po knjigo **VDV
(Velikanski dobrodušni velikan)** pisatelja Roalda
Dahla. Prevedel jo je Jože Prešeren, ilustriral pa
Matjaž Schmidt. Zbirko je zaokrožila **Knjiga za
deževne dni** – stvarna slikanica slikarke Eke Vo-
gelnik. To bo letos takomenovana darilna knjiga
založbe za naročnike Kurirčkove knjižnice.

V zbirki Liščki sta bili predstavljeni 2 novi deli:
Težave in sporočila psička Pafija izpod peresa
Polonce Kovač in pesniška zbirka Toneta Pavčka –
Prave in neprave pesmi. Ilustrator knjige o Pafiju
je Marjan Manček, Pavčkove pesmi pa je ilustrirala
Jelka Reichman.

Mladinski paket bogatita še dve knjigi. Ponatis-
njena je – ker je bila poprej že razprodana – **Skri-
nja iz babičine bale** Berte Golob z ilustracijami
Jelke Reichman in pesniška zbirka Nika Grafenau-
erja **Skrivnosti**, Kajuhova nagradjenka z dodano
pesnikovo spremno besedo in ilustracijami Karla
Zelenka.

V tiskarni so še 3 dela, 3 **velike slikanice** nove
zbirke, imenovane Planika. Besedila zanje so napi-
sali Niko Grafenauer, Jože Snoj in Miha Mate, ilu-
stracije k njim pa so naredili Marija Lucija Stupica,
Matjaž Schmidt in Kamila Volčanšek.

Omejen prostor nam preprečuje, da bi vso to
bogato knjižno boro celo samo skopo vsebinsko
predstavili in prikazali. Mislimo, da že imena avtor-
jev povedo o kakovosti teh del več, kot bi povedale
kake splošne in stereotipne oznake. Zares, dedku
Mrazu letos ne bo treba biti v zadregi, če bo le hotel
seči po knjižnih darilih, ki jih je pripravila založba
Borec.

Z. K.

Občinski praznik

Občani občine Čabar iz SR Hrvaške so minuli mesec
proslavili občinski praznik. To praznovanje so povezali s
praznovanjem 100-letnice ustanovitve in delovanja tamkajš-
njega gasilskega društva. Poleg domačinov so se tega slavja
v precejšnjem številu udeležili predvsem člani prostovolj-
nih gasilskih društev iz občin Cerknica, Ribnica in Kočevje.
Ti so se predstavili v posebni enoti, ki je skupno z ostalimi
gasilci v paradi šla skozi kraj.

Ob tej svečanosti so tudi izdali posebno tiskano brošuro.
Iz te je mogoče razbrati, kako je bilo pred sto leti ustanov-
ljeno to društvo in kako je delovalo. Posebej je prikazano
delo v času NOB in povojni graditvi naše domovine. V tej
knjigi je tudi spomin na dogodka pred 45 leti, ko so v
mesecu oktobru 1941 tov. Ivan Novak-Očka, Janez Hribar in
Franc Popit-Jokel iz SR Slovenije v strojnarnici stare Vilhar-
jeve žage oblikovali partijsko organizacijo.

Seznanili so navzoče s potekom napada na Lož, 19. okto-
bra 1941. To slavje je bilo nad vse svečano in obiskovalce iz
vseh slovenskih krajev, ki so se slavja udeležili, so pristrčno
sprejeli.

Viktor Dragoš

Za prijateljstvo upokojencev

Pred osmimi leti je športna sekcija pri občinski zvezi DU
Ljubljana Šiška predlagala športnikom upokojencem iz
Novega mesta. Postojne in Radovljice, da bi se srečevali
vsako leto in tekmovali v dveh športnih panogah: v balina-
nju in kegljanju. Pomerili naj bi se vsakokrat v drugem
kraju. Predlog je bil soglasno sprejet. Vse štiri zveze izpol-
njujejo dane obveznosti; nadedli pa so si tudi vzdevek –
Štiriperesna deteljica.

Letos je bil prireditelj tekmovanja Novo mesto. Član
športne sekcije tovariš Romih je v kratkem nagovoru zaželel
vsem udeležencem čim več športne sreče. Balinarji so se
pomerili kaj ostro. Tekmovalci iz Ljubljane Šiška, ki jih je
vodil Lovro Košuljandič, so bili: Viki Mauser, Dragan Dam-
janović, Jože Pajk in Andrej Mučič. To so bili zmagovalci,
sledile so jim ekipe Postojne, Radovljice in Novega mesta.

Zmaga sicer ni pomembna, pomembno je srečanje. To je
priložnost za medsebojno spoznavanje, navezovanje stikov
in sploh za dobro voljo med upokojenci.

Naslednje leto je prireditelj tekmovanja »Štiriperesne
deteljice« Ljubljana Šiška.

Vinko Bavcon

Pojasnilo k članku o šoli v Loškem Potoku

V zadnji številki TV-15, ki
ga tudi na naši šoli redno
prebiramo, je bil na 10. strani
objavljen članek o praznova-
nju 200-letnice poučevanja
na šoli v Loškem Potoku.
Članek je podpisala Slavica
Pavlič. Glede članka bi radi
še nekaj pojasnili.

Delavci šole in predvsem
vsi tisti, ki smo več sodelova-
li pri pripravi proslave, bi se
tov. Slavici Pavlič najprej ra-
di zahvalili za dobrohotno
opozorilo o zgodovinskih po-
datkih naše šole. V naslednji
številki šolskega glasila bo-
mo objavili njen prispevek.

Podatke, ki smo jih objavi-
li v našem glasilu, niso zbira-
li učenci. Vsi ti podatki so
bili zbrani v šolski kroniki,

ki jo je pisala dolgoletna ra-
vnateljica te šole tov. Olga
Mohar. Del podatkov pa smo
izbrali iz knjige Janeza De-
beljaka PLENKAČA PESMI
POJE (kulturnozgodovinska
kronika Loškega Potoka), ki
je bila izdana 1972 leta ob
otvoritvi novega šolskega
objekta. Samo zadnji del
kronike od 1980 leta dalje je
bil napisan na novo.

Prvi del kronike je že bil
objavljen v februarški števil-
ki Dolenjskega lista pod na-
словom: 200 let šole brez šol-
skega zvonca. Članek je na-
pisal novinar Jože Primc in
nanj ni bilo nikakršnih pri-
pomb. Kroniko smo objavili
prav z namenom, da preizku-
simo njeno verodostojnost.
Glede izjave ravnatelja poto-

ške šole o šoli Prežihov Vo-
ranc, ki jo je sam obiskoval,
pa sledenjo pojasnilo:

1. Že v članku je zapisano,
da je stavba, v kateri je danes
OŠ Prežihov Voranc, bila
zgrajena 1889 leta za klasič-
no gimnazijo. To pa lahko tu-
di pomeni, da se kasneje ni
uporabljala za tovrstni pro-
gram. Dvajset let sem živel
samo lučajo od te stavbe in
starejši so jo venomer imeli
za realko. Ker sem vedno
upošteval mnenje starejših
in bil prepričan, da imajo
vedno prav, sem to stavbo
imel za realko. Sama stavba,
ne glede na to, ali je bila na-
menjena za realno ali klasič-
no gimnazijo, pa prav gotovo
ni imela bistvenega pomena
za vzgojo. Menda so po-

membnejši učitelji od šol-
skih zgradb.

Ravnatelj
OŠ dr. Antona Debeljaka
iz Loškega Potoka
Boris Zupančič

tv-15 naš TOVARIŠ

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 –
Časopisni svet TV-15 naš tovariš: DUŠAN BENKO, RASTKO BRADARSKA, MILAN FILIPIČ, TONE GOŠNIK, MARIJAN LAH, FRANCE
PEROVŠEK (predsednik sveta), ZORKA PERŠIČ, VANDA ŠKODNIK, STANE SKRABAR, JULKA TAJNIKAR, DRAGO VRESNIK
Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK, Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR, Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino,
BOJAN KUNTARIČ – notranja politika, MILENKO STRAŠEK – reportaža, BOJANA ŽOKALJ-JESIŠ – naša organizacija, Lektorka-
redaktorica: MIRANDA MRČELA, Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR, Tajnica uredništva: MARA OKORN, Vodja uprave:
BOJAN ZVONAR, Telefon uredništva: 327-780, Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelček: Moše Pijade 24, p. p.
598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 2.200 din, posamezna številka v prosti prodaji 50 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o.
Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij
ne vračamo – Po mnenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 42-I-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo
temeljne davke od prometa proizvodov – Korektura in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35